

ילקוט שמעוני

משלי

עיצוב: זהבה גרליץ

אתר דעת

תשע"א

3	פרק א
13	פרק ב
16	פרק ג
34	פרק ד
39	פרק ה
45	פרק ו
57	פרק ז
58	פרק ח
68	פרק ט
74	פרק י
84	פרק יא
94	פרק יב
101	פרק יג
107	פרק יד
112	פרק טו
120	פרק טז
128	פרק יז
132	פרק יח
137	פרק יט
143	פרק כ
149	פרק כא
154	פרק כב
163	פרק כג
172	פרק כד
178	פרק כה
183	פרק כו
188	פרק כז
192	פרק כח
198	פרק כט
202	פרק ל
213	פרק לא

פרק א

סימן תתקכט

משלי -

מ"ם גדולה.

מלמד, שהתענה מ' יום שתנתן לו חכמת התורה כמשה, דכתיב: **ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה**.

דבר אחר:

זה שאמר הכתוב: **והחכמה מאין תמצא**.

מלמד, שהיה שלמה מחפש ואומר: היכן היא החכמה מצויה.

ר' אליעזר אומר:

בראש.

ר' יהושע אומר:

בלב.

ואתיא כדעתיה דר' יהושע דאמר:

החכמה היא בלב, דכתיב: **נתתה שמחה בלבי** - ואין שמחה אלא חכמה, שנאמר: **חכם בני ושמח לבי**, לְמַד, אל תקרי לְמַד, אלא **לב** - שהלב הוא מבין דעת, שנאמר: **חכם לב יקח מצוות** חוזר באותיות.

ואף דוד פרש עליה: **לב טהור ברא לי אלהים**.

מפני מה נתנה חכמה בלב?

לפי שכל האברים תלויים בלב.

אמר שלמה: אני לא אעשה כמו שעשה אבא, אבא פתח חכמתו בראש אותיות וסיים באמצע: **כל הנשמה תהלל יה**, אבל אני איני עושה כן, אני פותח באמצע אותיות ומסיים בסוף אותיות, פותח באמצע אותיות במקום שיש חכמה.

והיכן חכמה נתונה?

בלב שנתונה באמצע האדם.

נמצאת אומר: שדוד תפס **כדברי ר' אליעזר**.

ושלמה תפס **כדברי ר' יהושע**.

ולא עוד, אלא שהלב נתון ביד הקב"ה, שנאמר: **פלגי מים לב מלך ביד ה'**.

וכיון שראה שלמה שהחכמה נתונה בלב משם התחיל, שנאמר: **משלי שלמה בן דוד**

וכי אין אנו יודעים שהוא בן דוד??!

אלא כל מה שעשה לשבחו של דוד עשה.

מלך ישראל -

וכי אין הכל יודעים שהוא מלך ישראל?!
אלא כל מה שעשה לשבחן של ישראל עשה וכו' (כתוב בריש שיר השירים ובריש קהלת):

לדעת חכמה ומוסר -

אם מוסר למה חכמה ואם חכמה למה מוסר?

אלא אם יש באדם חכמה הרי הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה, אינו יכול ללמוד מוסר.

דבר אחר:

לדעת חכמה ומוסר אם יש באדם חכמה הרי דברי תורה מסורים בידו, ואם אין בו חכמה אין דברי תורה מסורין בידו.

להבין אמרי בינה -

שצריך אדם שיהא בו בינה להבין דבר מתוך דבר הצריך לכל דרכיו.

לקחת מוסר השכל -

כיון שנתמנה אדם שופט צריך להשכיל היאך לדקדק את הדין בשביל שלא יחטא ויחטיא את העולם, שכיון שהוא מקלקל את הדין הרי הוא חוטא ומחטיא את העולם, אבל אם הוא מוציא הדין לאמתו נמצא עושה צדק ומשפט ומישרים.
מה מישרים הללו אדם מהלך בהם ואינו נכשל, כך אם הוא מוציא את הדין לאמתו אינו נכשל ליום הדין ומלאכי השרת מלמדין עליו זכות.

לתת לפתאים ערמה -

אמר שלמה: אני הייתי פתי ונתן בי הקב"ה ערמה. נער הייתי ונתן בי הקב"ה מזמה.

דבר אחר:

לתת לפתאים ערמה -

מן כמה שנים ולהלן צריך אדם להיות בו ערמה?

מבן עשרים שנה.

לנער דעת ומזמה -

עד כמה שנים נקרא אדם נער?

ר' מאיר אומר:

עד כ"ה שנים.

ר' עקיבא אומר:

עד שלשים שנה.

א"ר ישמעאל:

לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עד עשרים, שעד עשרים שנה [אין] מחשבין לו, כמה דאת
אמר: **מבן עשרים שנה ומעלה.**

מהו עבודת עבודה?

אמר רבן שמעון בן גמליאל:

אין עבודה אלא תפילה, שנאמר: **עבדו את ה' ביראה** - משעה שהוא מתחשב לעבודה [מתחשב לעבירה].

ישמע חכם ויוסף לקח -

ר' יודן בשם ר' יוסי:

זה משה, שנאמר: **עשה לך שרף.**

אמר: אם אני עושה אותו של כסף אין הלשון הזה נופל על הלשון,
אם אני עושה אותו של זהב אין הלשון הזה נופל על הלשון,
אלא הריני עושה אותו של נחשת.

למה?

שלשון זה נופל על הלשון, שנאמר: **ויעש משה נחש נחושת** - מכאן שנתנה תורה בלשון הקדש.

ישמע חכם ויוסף לקח -

א"ר ירמיה: אם ראית חכם שמתחכם בתורה מוסיפים לו תורה על תורתו וחכמה על חכמתו.

ונבון תחבולות יקנה -

אם הבין אדם מעצמו וילך ללמוד תורה יקנה לו העוה"ז והעה"ב.

להבין משל -

אלו משלים שבתורה.

ומליצה -

זה התורה עצמה שנקראת מליצה.

ולמה נקראת מליצה?

שהיא מצלת עוסקיה מדינה של גיהינום.

דבר אחר:

למה נקראת שמה מליצה?

שכל מי שמתלוצץ בדברי תורה מוסיפים לו ליצנות, כמה דאת אמר:
דברי חכמים צריך לקשרם על לבו, דכתיב: **קשרם על לבך תמיד.**

וחידותם -

א"ר מאיר:

אפילו שיחת חולין שלהן שקולה כנגד כל התורה.

יראת ה' ראשית דעת -

א"ר זירא:

מכאן אתה למד, שלא הסכים שלמה על דעתו של דוד אביו, שדוד אמר: **ראשית חכמה יראת ה'** ושלמה אמר: **יראת ה' ראשית דעת -** שהחכמה והדעת שקולים כאחד.

חכמה ומוסר אוילים בזו -

תמן תנינן:

כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות.

דבר אחר:

חכמה ומוסר -

אם מוסר למה חכמה ואם חכמה למה מוסר?!
אלא אם לומד אדם דברי תורה ויושב ומתעסק בהן כדי צרכן, הרי בידו חכמה ומוסר ואם לאו הם מתבוזזים ממנו ונקרא אויל.

תמן תנינן:

מתוך שאינו עמל בהן סופו להיות מבקש ראש הפרק ואינו מוצא, ראש מסכתא ואינו מוצא, פתחה של פרשה ואינו מוצא אפילו פסוק, ועליו הוא אומר: **והנה עלה כלו קמשונים**, ומתוך שאינו עמל בהם סופו להיות מטמא את הטהור ולטהר את הטמא, ועליו הוא אומר: **כסו פניו חרולים**, ואם נתעסק בהם כדי צרכם מצהילים לו ומזהירים לו פניו, כדכתיב: **והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע**, לפיכך אמר שלמה בחכמתו: **שמע בני מוסר אביך -** מה שנפקדת במוסר בכבוד אב ואם בסיני ואם עשית כן נמצאת עושה כבוד אב ואם.

דבר אחר:

מוסר אביך -

כל דבר שנמסר לך בהר סיני מפי הגבורה בתורה על טהרה טהרה ועל טומאה טומאה ועל איסור איסור ועל היתר היתר, אם עשית כן נמצאו דברי תורה נזר על ראשו וקטליאות לגרורותיו, דכתיב: **כי לוית חן הם לראשך וגו'.**

דבר אחר:

כי לוית חן -

כל זמן שאתה משמיע קולך בהם הם נעשים לך דבש וחלב, דכתיב: **דבש וחלב תחת לשונך.**

כי לוית חן הם לראשך -

המהלך בדרך ואין עמו לויה - יעסוק בתורה, שנאמר: **כי לוית חן וגו'.**

חש בראשו - יעסוק בתורה, שנאמר: **הם לראשך.**

חש בגרונו - יעסוק בתורה, שנאמר: **וענקים לגרורותיך.**

חש בבני מעים - יעסוק בתורה, שנאמר: רפאות תהי לשרך.

חש בעצמותיו - יעסוק בתורה, שנאמר: ושקוי לעצמותיך.

חש בכל גופו - יעסוק בתורה, שנאמר: ולכל בשרו מרפא.

אמר רב יהודה בריה דר' חייא:

בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מידת ב"ו.

אדם נותן לחברו סם יפה לזה וקשה לזה, אבל הקב"ה אינו כן, נתן תורה לישראל שהיא סם חיים לגופו של אדם, שנאמר: **ולכל בשרו מרפא וכו'** (כתוב בירמיה ברמז ת"פ).

וענקים לגררותיך -

א"ר אלעזר:

אם משים אדם עצמו כענק זה שרף לצואר שנראה ואינו נראה, למודו מתקיים בידו, ואם לאו אין למודו מתקיים בידו.

בני אם יפתוך חטאים -

א"ר שמעון בן יוחאי:

ממי למד שלמה?:

מחכמתו של דוד אביו, שאמר: **חטאים תרדף רעה**, לפיכך אמר בחכמתו: אם יפתוך חטאים, אם יאמר לך אדם: פלוני הוא עשיר נלך ונהרגהו ונטול ממונו, אל תשמע לו ולא תאבה לו, מפני שמחשבותיו לרעה, ואם עשית כן נמצאת מקיים כל התורה כלה, **שכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, וכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא. ולא עוד, אלא שצפונים לו חטאיו לעתיד לבא, שנאמר: אם יאמרו לכה אתנו נארבה לדם נצפנה לנקי חנם -** אלו אחיו של יוסף, שהיו מצפים ואומרים: אימתי יגיע הקץ ונהרגהו! כיון שבא אצלם, אמרו זה לזה: הרי היא השעה, והיתה השכינה משחקת עליהם ואומרת: אוי להם לשונאיהם של ישראל מדמו של צדיק זה, לכך נאמר: **נצפנה לנקי חנם**, ומכלם לא רצה להצילם אלא ראובן בלבד, שנאמר: **וישמע ראובן וגו'.** אמר להם: **בואו ונשליכהו באחד הבורות**, על זה: **נבלעם כשאל חיים -** שהיה יורד לבור בתומו ולא היה יודע מה היו עושים לו.

כל הון יקר נמצא -

זה מכירתו של יוסף, שהיה יקר לאביו ומכרוהו ונמצא מחיה לפניהם.

נמלא בתינו שלל -

שמלאו ביתו של יוסף כסף וזהב.

אמר רב יהודה:

לא נמסרו הרוגים למלכות אלא על מכירתו של יוסף.

א"ר אבין:

הרי אומר : עשרה עשרה מכל דור ודור ועדין אותו חטא תלוי.

גורלך תפיל בתוכנו -

בשעה שישבו לאכול עמו נטל גביע שלו והיה מקיש בו ואומר : ראובן שמעון לוי ויהודה בני אם אחת הם, וכן כל אחד ואחד יבאו וישבו, בנימין יתום ואני יתום, נאה הוא לישב אצלי.

כיס אחד יהיה לכלנו -

שכלם היו אוכלים על שלחן אחד במסיבה, והיה מחלק לכל אחד ואחד חלק אחד וחלק בנימין חמישה חלקים חלקו וחלק יוסף וחלק אפרים ומנשה ואסנת.

דבר אחר :

גורלך תפיל בתוכנו -

זו התורה שהיתה גורלה של הקב"ה ונתנה לישראל.

כיס אחד יהיה לכלנו -

בשעה שאמרו **נעשה ונשמע**.

בני אל תלך בדרך אתם -

א"ר לוי :

ששה דברים משמשיך את האדם וכו' (כתוב במלכים ברמז מ').

דבר אחר :

אלו עובדי אלילים, שנאמר בהם : **ולא תלכו בחקות הגוי**.

מנע רגלך מנתיבתם -

מלעבוד ע"א, שכל העובד ע"א כאלו שופך דמים, שנאמר : **וימהרו לשפך דם**.

כי חנם מזורה הרשת -

א"ר יהושע בן לוי :

מנין שאפילו עופות מכירים בצרי עין?

שנאמר : **כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף**.

והם לדמם יארובו וגו' -

א"ר לוי :

אלו בעלי לשון הרע.

מי גרם להם?

הם גרמו לנפשם ולא לנפשם בלבד אלא לכל אשר להם, שנאמר : **כן ארחות כל בוצע בצע את**

נפש בעליו יקח וגו'.

משל למי שנטל חכה ומשליכה לים וראה אותו דג גדול, כסבור שהוא כלום ובלעה ונתפס הדג נמצא שאבד את עצמו.

כך כל מי שנוטל שחד אין בידו כלום ומאבד את עצמו, לכך נאמר: **את נפש בעליו יקח.**

כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח -

כתיב: **כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו.**

רב הונא ורב חסדא,

חד אמר:

נפשו של גזלן.

וחד אמר:

נפשו של נגזל.

מאן דאמר נפשו של גזלן, שנאמר: אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש.

ומאן דאמר נפשו של נגזל, דכתיב: כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח.

ומר נמי הא כתיב את נפש בעליו יקח?

בעליו דהשתא.

ואידך נמי הא כתיב וקבע את קובעיהם נפש?

משום דנטלו נפש וכו' (כתוב בירמיה רמז כ"ג):

סימן תתקל

רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש,

ר' יוחנן אמר:

כל מי שהוא גוזל את חברו שוה פרוטה, מעלה עליו הכתוב כאלו הרגו, ואית לן קריין סגיאין:

שוחט השור מכה איש -

כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח,

מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי

ויאמרו אל המלך האיש אשר כלנו וגו.

וכי הוא הרגם או דימה להרגם?

אלא ע"י שהחריב נוב עיר הכהנים שהיתה מספקת להם מזונות, מעלה עליו הכתוב כאלו הוא הרגם. [ור"ל הוה מסרס קריא כו']:

חכמות בחוץ תרונה -

שאל רבי שמואל בר נחמני את רבי יונתן בן אלעזר, שהיה עומד בשוק:

א"ל: שנה לי פרק אחד.

א"ל: לך לבית הלמוד ואשנה אותך.

א"ל: לא למדתנו **חכמות בחוץ תרונה**!?

א"ל: אם קרית לא שנית, בחוצה של תורה, **המרגליות היכן היא נמכרת בחוץ** [או בחנות]?
כך התורה: **ברחובות תתן קולה** - במקום שמרחיבין אותה, בבתי כנסיות ובתי מדרשות.

סימן תתקלא

פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק.

מאי דרש?

חמוקי ירכיך - מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר.

והא כתיב חכמות בחוץ תרונה?

כדרבא דאמר:

כל העוסק בתורה מבפנים התורה מכרזת עליו בשוק.

והא כתיב: **לא מראש בסתר דברתי**!?

ההוא ביומא דכלה.

הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה, שנאמר: **חכמות בחוץ תרונה**.

חכמות בחוץ תרונה -

בשעה שהחכם יושב ועוסק בתורה הכל מרגנים אחריו ואומרים: אשריו לזה שלמד וזכה לחכמה.

ברחובות תתן קולה -

אלו תלמידי חכמים שיושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומשמיעים את קולם בדברי תורה.

בראש הומיות תקרא -

מה הים הומה בגליו, אף ת"ח בשעה שיושבי ועוסקים בתורה הם הומים.

ולא עוד, אלא שקולם ערב לפני הקב"ה, שנאמר: **כי קולך ערב**.

בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר -

הוא יושב ועוסק בתורה נגד המלכים והשרים ואינו מתבייש, דכתיב: **ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש**.

דבר אחר:

אמריה תאמר -

כשאדם בא לפניו לדין, אומר לזכאי - זכאי [ולחייב - חייב], אחד עני ואחד עשיר.

סימן תתקלב

עד מתי פתים תאהבו פתי -

אמר ר"ש בן נזירא:

בנוהג שבעולם אדם אוכל (צואה) [צחנה] שנים ושלושה ימים ונפשו נקוטה עליו ואתם עובדים ע"א כמה שנים, אותה שכתוב בה: **צא תאמר לו -** צואה תאמר לו ואין נפשכם נקוטה עליכם ממנה.

א"ר יודן:

שני בני אדם נתנבאו על הליצנות:

שלמה,

וישעיה.

שלמה אמר: **ולצים לצון חמדו להם.**

ישעיה אמר: **ועתה אל תתלוצצו.**

אמר ר' יאשיה:

כל המתלוצץ יסורין באים עליו, שנאמר: **פן יחזקו מוסריכם.**

א"ל רבא לבני מחוזא:

במטותא מינייכו לא תתלוצצו דלא ליתו יסורי עלייכו.

א"ר תנחום בר חנילאי:

כל המתלוצץ גורם כליה לעולם, שנאמר: **כי כלה ונחרצה.**

א"ר אלעזר:

קשה היא הליצנות שתחלתה יסורין וסופה כליה.

עד מתי פתים תאהבו פתי -

אלו דור (המבול) [המדבר].

וכסילים ישנאו דעת -

אלו עו"א שלא קבלו עול מלכות שמים ועול תורה.

תשובו לתוכחתי -

אלו ישראל שהוכיחם משה על מעשה העגל.

הנה אביעה לכם רוחי -

בשעה שפרש להם משנה תורה.

אודיעה דברי אתכם -

מלמד, שהודיע להם דקדוקיה ופרושיה, טומאה וטהרה איסור והיתר.

יען קראתי ותמאנו -

זה הקב"ה, שהשמיע קולו לישראל וחזרו ופשעו בו, שנאמר: **עד אנה מאנתם.**

דבר אחר:

יען קראתי -

זה משה, שהיה קורא להם דברי תורה והם לא היו מאמינים, שנאמר: **עד אנה מאנתם.**

דבר אחר:

ירמיה שהיה קורא בירושלים לעשות תשובה ולא היו מאמינים לו, שנאמר: **וימאנו להקשיב.**

נטיתי ידי ואין מקשיב -

זה גבריאל, שהיתה ידו נטויה על ירושלים שש שנים ומחצה והיו גחלים בידו ובקש לזרקן עליהם בחמה. ועד כמה פעמים אמר שיהיו מקשיבין לדברי תורה ולא הקשיבו.

דבר אחר:

זה הקב"ה, שהיתה ידו פשוטה כמה שנים שיחזרו בתשובה ולא הקשיבו.

ועד מתי?

א"ר ירמיה:

עד ששב חרון אפו, שנאמר: **ארפא משובתם וגו'.**

תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם -

אם תשובו לתוכחתי - אביעה לכם רוחי ע"י יחזקאל: **היה היה דבר ה' אל יחזקאל.**

ואם לאו: **אודיעה דברי אתכם - על ידי ירמיה: דברי ירמיהו בן חלקיהו.**

ותפרעו כל עצתי -

כתיב: **ויבן ה' אלוהים את הצלע** (כתוב בישעיה ברמז י"א).

ותפרעו כל עצתי -

זה משה שהיה מיעץ לשבטים והם חוזרין מאחוריו ומבטלים את עצתו.

ותוכחתי לא אביתם -

זה ירמיה שהיה מוכיח את ישראל והיו מבזים ומלעיגים עליו.

אמר להם ירמיה: עתיד יום לבוא שאלעג ואשחק עליכם, שנאמר: **גם אני באידכם אשחק**

אלעג בבא פחדכם בבוא כשואה פחדכם וגו' אז יקראוני ולא אענה.

וכל כך למה?

א"ר ישמעאל:

אמר הקב"ה לישראל: אני אמרתי להם ע"י נביא: **דרשו ה' בהמצאו** - חייכם, שעתיד יום לבא שאתם קוראים אותי ולא אענה, שנאמר: **אז יקראוני ולא אענה**.

וכיכ למה?

תחת כי שנאו דעת.

אמר הקב"ה: אני אומר ע"י נביא: שובו שובו מדרכיכם הרעים, חייכם שעתיד יום לבא שאני פורע לכם כפי דרכיכם, שנאמר: **ויאכלו מפרי דרכם**.

וכל כך למה?

כי משובת פתים תהרגם.

אבל מי שהוא שומע לדברי תורה אני מושיבו בהשקט ובבטחה, שנאמר: **ושומע לי ישכן בטח** ושאנן מפחד רעה:

ויאכלו מפרי דרכם -

אמר הקב"ה: גלוי וצפוי לפני שהמן עתיד לגזור **להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן** - לפיכך **המתה מאיש ועד אשה, כי מחה אמחה את זכר עמלק**.

פרק ב

המשך סימן תתקלב

בני אם תקח אמרי וגו' -

אמר הקב"ה לישראל על הר סיני: ישראל בני, אם זכיתם להצפין ולקבל תורתך ולעשותה, אני מציל אתכם משלש פורעניות:

ממלחמת גוג ומגוג,

מחבלו של משיח,

ומדינה של גיהינום,

ועוד אני משיב אתכם מטוב הצפון לעתיד לבא, שנאמר: **מה רב טובך וגו' -** על מנת שתקשיבו לדברי תורתך, שנאמר: **להקשיב לחכמה אזנד**.

כיצד?

כי אם (לחכמה) [לבינה] תקרא.

אם תבקשנה ככסף וגו' -

אמר ריש לקיש:

אם אין אדם הולך אחר דברי תורה הם אינם באים אחריו.

וכן רבי נהוראי אומר:

הוי גולה למקום תורה ואם אדם מחפש אחריהן מתוך כך זוכה לחכמה ולבינה, לכך נאמר: **ודעת אלוהים תמצא**.

כי אם לבינה תקרא -

הבא על אמו בחלום יצפה לבינה, שנאמר: **כי אם לבינה תקרא.**

אם תבקשנה ככסף -

מגיד הכתוב, שכשם שאדם צריך ליהרר בסלעו שלא יאבד, כך צריך ליהרר בלמודו שלא יאבד, ומה כסף קשה לקנותו, כך דברי תורה קשים לקנותם.

אי מה כסף קשה ליאבד, כך דברי תורה קשים ליאבד?

תלמוד לומר: **לא יערכנה זהב וזכוכית -** קשים לקנותם כזהב ונוחים ליאבד ככלי זכוכית.

כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה -

שלשה דברים מדברי דרך ארץ שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניה:

מה יעשה אדם ויחכם?

א"ל: ירבה בישיבה וימעט בסחורה.

א"ל: הרבה עשו כן ולא הועילו.

א"ל: יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר: **כי ה' יתן חכמה מפיו.**

מאי מפיו?

תנא ר' חייא:

משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לאוהביו שגר להם ממה שלפניו.

מאי קמשמע לן?

דהא בלא הא לא סגי.

מה יעשה אדם ויהיו לו בנים?

א"ל: ישא אשה הוגנת לו ויקדש עצמו בשעת תשמיש.

א"ל: הרבה עשו כן ולא הועילו.

א"ל: יבקש רחמים ממי שהבנים שלו, שנאמר: **הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן.**

א"ר חמא בר חנינא:

בשכר שמשחין עצמם בבטן, כדי שיזרעו נשיהם תחלה **נחלת ה' בנים.**

מה יעשה אדם ויתעשר?

א"ל: ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה.

א"ל: הרבה עשו כן ולא הועילו.

א"ל: יבקש רחמים ממי שהעושר שלו, שנאמר: **לי הכסף ולי הזהב.**

מאי קמשמע לן?

דהא בלא הא לא סגי:

מפיו דעת ותבונה -

גדולה החכמה וגדולה [ממנה] הדעת והתבונה, שנאמר: **כי ה' יתן חכמה**, אבל מי שהוא אוהב ביותר, **מפיו דעת ותבונה**.

א"ר יצחק:

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיה לו בן ובא מבית הספר מצא תמחוי לפני אביו נטל אביו חתיכה ונתן לו.

מה עשה בנו?

אמר לו: איני מבקש אלא מזה שבתוך פיו, מתוך שהיה מחבבו נתן לו מתוך פיו.
כך **דעת ותבונה** - זה התורה שנתן הקב"ה לישראל, שנאמר: **ויתן אל משה ככלותו**.

דבר אחר:

מפיו דעת ותבונה -

שהוא משים פה לאלם.

דבר אחר:

אמר הקב"ה: **אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה** - כפה שנפח נשמה באדם הראשון.

מכאן דרש ר' מאיר:

כל מי שהוא יכול להוציא דברי תורה מזולל, הוא חשוב כאותו הפה שהוא נותן דעת ותבונה.

יצפן לישרים תושיה -

עד שלא נברא העולם צפן הקב"ה את התורה עד שעמד אברהם, שנאמר: **עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'**.

לנצור ארחות משפט ודרך חסידיו ישמור -

אם עושה כן דרכיו משתמרין מלירד לעומק של שאול.

מכאן אמרו:

כל מי שיושב בדין, שני דברים נזקקין לו, אלו הם:

הסייף מלמעלה,

וגיהינום מלמטה.

אם זכה והוציא את הדין לאמתו - ניצל משניהם, ואם לאו - נמסר בידיהם.

אז תבין צדק ומשפט -

מתוך שהוא יושב בדין צריך להבין היאך מצדיק את הצדיק ומרשיע את הרשע, ומתוך שהוא עושה כן, דברי תורה נעשים לפניו כמישרים.

ולא עוד, אלא שקונה לו שם טוב בעולם הזה ובעולם הבא.

דבר אחר:

ומישרים כל מעגל טוב -

אין טוב אלא תורה, שנאמר: **כי לקח טוב.**

ואם עזבם הם עוזבים אותו.

ואם נצרם הם נוצרים אותו ומשמרים אותו, שנאמר: **כי תבא חכמה בלבך.**

מזמה תשמר עליך -

ר' חייא ור' יונתן הוו קאזלי בארחא, מטו להנהו תרי דרכי, חד הוה פצי לפתחא דע"א, וחד הוה פצי לפתחא דזונות.

אמר ליה חד לחבריה: ניזיל אפתחא דע"א דנכיס יצריה.

אמר ליה: אידך ניזיל אפתחא דזונות דניכוף יצרין ונקבל אגרא.

כי מטו התם חזינהו ואיכנעו מקמייהו.

א"ל: **מנא לך הא?**

דכתיב: **מזמה תשמר עליך -** מדבר זמה תשמור עליך תורה.

מזמה תשמר עליך -

אם נתת צוארך בעולה של תורה היא **תנצרכה.**

ועוד, שיכולים להצילך מדבר רע.

למה?

לפי שהם דומים לחרב פיפיות, שנאמר: **וחרב פיפיות בידם.**

מאיש מדבר תהפוכות -

זה פרעה, כשהיתה המכה באה עליו היה אומר למשה: הסר גזרה זו מעלי ואני משלח את

ישראל ומשה היה מעבירה בתפילה, וכיון שרואה פרעה שנתבטלה הגזרה, היה אומר: **לא**

ידעתי את ה', לכך נאמר: **מאיש מדבר תהפוכות.**

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור -

רבה בר בר חנה אגרינהו להנך שקולאי לאתוויי ליה חביתא דחמרא תברוה, שקליה לגלימייהו,

אתו לקמיה דרב, א"ל: זיל הב גלימייהו.

א"ל: **דינא הכי?**

א"ל: **למען תלך בדרך טובים.**

הו קא בכו, אמרו ליה: עניי אנן וטרחנא ליה כולי יומא וכפינן ולית לן מידי למיכל.

א"ל: זיל הב להו אגרייהו.

א"ל: **דינא הכי?**

א"ל: **וארחות צדיקים תשמור.**

פרק ג

המשך סימן תתקלב

כי ארץ ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך -

וכי יש שנים של חיים ושנים שאינם של חיים!?

א"ר אלעזר:

אלו שנותיו של אדם שמתהפכות עליו מרעה לטובה.

בכל דרכיך דעהו -

דרש בר קפרא:

איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה?

(שנאמר): בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך.

אמר רבא:

ואפילו לדבר עבירה.

אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וסור מרע -

במה שאתה רואה בעיניך, **תאמר שאני מוליד? תאמר שאיני מוליד?**

ירא את ה' וסור מרע - אל תירא אברם.

רפאות תהי לשרך -

לשארך, אדם זוכה לו ולקרוביו, תדע בזכות אברהם שהיה יגע בתורה ניצל לוט אחיו מסדום.

כבד את ה' מהונך -

שאם היית נאה שלא תהא פרוץ בעריות, שלא יהו הבריות אומרים: איש פלוני נאה ואינו גדור מן הערוה.

דבר אחר:

שאם קולך ערב פרוס על שמע ועבור לפני התבה, על שם: **כבד את ה' מהונך -** ממה שחנך.

דבר אחר:

עביד בהונך, דלא תעביד שלא בהונך.

מעשה באחד שהיה כונס יין ושמן ולא היה מוציא מעשרותיו כראוי, נכנס בו רוח תזזית ונטל את המקל והתחיל משבר בחביות, גער בו בן ביתו, נטל את המקל ופצעו על ראשו.

א"ל: תחות מסייעא יתי את גער בי.

א"ל: תן לי את המקל ואשבר אף אני, נתן לו את המקל והוא הוה מתבר חדא והוא מתבר

תרי, **מי גרם לו?**

על ידי שלא הוציא מעשרותיו כראוי (כתוב ברמז רכ"ב).

אמר ר' שמעון בן יוחאי:

גדול כבוד אב ואם, שהשוה הכתוב כבודן לכבודו ומוראן למוראו וקללתן לברכתו וכן בדין מפני ששלושתם שותפין.

בעון קומי ר' חייא בר אבא:

הדא דרשב"י, גדול כבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר על כבודו.

בכבודו של הקב"ה כתיב: **כבד את ה' מהונך.**

כיצד?

מפריש לקט שכחה ופאה מעשר ראשון ומעשר שני,

ועושה סוכה שופר לולב,

מאכיל רעבים משקה צמאים מלביש ערומים

אם יש לך הון, אתה חייב בכלם ואם אין לך הון, אין אתה חייב באחד מהם, אבל כשאתה בא

אצל כבוד אב ואם, **מה כתיב?**

כבד את אביך ואת אמך ואפילו אתה מסבב על הפתחים.

חייא בן אחותו של ר' אלעזר הקפר היה קולו נאה והיה אומר לו: חייא בני, עמוד וכבד את ה' ממה שחנך.

נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסין לשמוע קולו, פעם אחת לא עלה והעידו עליו בני בליעל ונאבד מן העולם.

מי גרם לו?

על ידי שלא עלה לירושלים בראיה לכבד את ה' ממה שחננו.

למה?

שכבר אמרה תורה: **ולא יחמוד איש את ארצך.**

אימתי?

בעלותך.

תמן תנינן:

אלו דברים שאין להם שיעור גמילות חסדים וכו',

הדא דתימא בגופו, אבל בממונו יש לו שעור.

ואתיא כדאמר ריש לקיש בשם ר' יהודה בר חנינא:

נמנו באושא, שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצות.

עד היכן?

רבן גמליאל בר אוניא ור' אבא בר כהנא,

חד אמר:

עד כדי תרומה ותרומת מעשר.

וחד אמר:

כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך - כמראשית כל תבואתך.

רבן גמליאל בר אוניא בעון קומי רבי:

מה חומש בכל שנה לחמש שנים הוא מפסיד את כולה?
א"ל: לכתחלה לקרן, מכאן ואילך לשכר.

ר' הונא אמר:

למצוות עד שליש,

מהו לכל המצוות עד שליש או למצוה אחת עד שליש?
סברין למימר לכל המצוות עד שליש.

ר' אבין אמר:

אף למצוה אחת.

ר' חנינא בשם רבנן דתמן:

מהו שליש?

לדמים.

היכי עביד?

לוקח אדם מצווה אחת ורואה מצווה אחרת יפה ממנה, עד כמה מטריחין עליו?
עד שליש,

תנא ר' ישמעאל:

זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצות.

אין מפסיקין בקללות.

מנא לן?

אמר ר' אחא בר גמדא אמר ר' סימאי:

אמר קרא: **מוסר ה' בני אל תמאס וואל תקוץ בתוכחתו.**

ריש לקיש אמר:

לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות וכו'.

רבי לוי בר בוטא הוה קא מנמנס וקרי.

קמיה דרב הונא בר אבין אמר ליה: פתח פיד והאר דבריד, דכתיב: **מוסר ה' וגו'.**

סימן תתקלג

מוסר ה' בני אל תמאס -

ר' אבין אומר:

מפני מה?

כי את אשר יאהב ה' יוכיח.

אמרת: צא וראה, **מי גרם זה לבן לרצות את האב?**
הוא אומר: יסורין.

כתיב: **אשרי הגבר אשר תיסרנו יה.**

פליגי בה ר' יעקב בר אידי ור' חנינא,
חד אמר:

אלו הם יסורין של אהבה, כל שאין בהם בטול תורה, שנאמר: **ומתוך תלמדנו.**

ואידך אמר:

כל שאין בהם בטול תפילה, שנאמר: **ברוך אלוהים אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי.**

א"ר בריה דר' חייא בר אבא:

אלו ואלו יסורין של אהבה הם, שנאמר: **את אשר יאהב ה' יוכיח.**

ואלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו?

דבר זה **מתורתך תלמדנו**, קל וחומר משן ועין.

מה שן ועין שהוא אחד מאבריו של אדם ועבד יוצא בהם לחירות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה וכו' (כתוב בפסוק נחפשה דרכינו):

סימן תתקלד

יקרה היא מפנינים -

שנו רבותינו:

האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה,

אשה קודמת לאיש, לכסותה ולהוציאה מבית השבי.

בזמן ששניהם עומדים לקלקלה, האיש קודם לאשה לכל דבריו.

כהן קודם ללוי,

לוי קודם לישראל,

וישראל לממזר,

וממזר לנתין,

ונתין לגר,

וגר לעבד משוחרר.

אימתי?

בזמן שכלם שוים אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ תלמיד חכם קודם.

אמר מר:

כהן קודם ללוי, שנאמר: ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים.

לוי לישראל: בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי.

ישראל קודם לממזר, שזה מיוחס וזה אינו מיוחס.

ממזר קודם לנתין, זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה.

נתין קודם לגר, זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה.

גר קודם לעבד משוחרר, זה לא היה בכלל ארור וזה היה בכלל ארור.

ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ -

מנא לן?

אמר ר' אחא בר חנינא:

דאמר קרא: **יקרה היא מפנינים** - מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים וכו' (כתוב בשמואל ברמז צ"ו ובישעי ברמז תר"ז).

וכל חפציך לא ישוו בה -

כתוב אחד אומר: **וכל חפציך לא ישוו בה.**

וכתוב אחד אומר: **וכל חפצים לא ישוו בה!?**

חפציך - אלו אבנים טובות ומרגליות.

חפצים - אלו דברי תורה, דכתיב: **כי באלה חפצתי נאם ה'.**

כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה.

היינו דתנן:

תלמוד תורה כנגד כולם.

ארטבן שלח **לרבינו הקדוש** חד מרגליתא אטימטון.

א"ל: שלח לי מילא דטבא כוותיה, שלח ליה חדא מזוזה.

א"ל: **מה אנא שלחית לך מילתא דלית לה טימי, ואת שלח לי מילתא דשויא חד פולר?**

א"ל: חפצי **וחפציך לא ישוו בה.**

ולא עוד אלא דאת שלחת לי מילתא דאנא צריך מינטר ליה ואנא שלחית לך מילתא דהיא

מנטרא לך, דכתיב: **בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך.**

ארך ימים בימינה -

א"ר יצחק:

הרוצה שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין, וסימן: שלחן בצפון ומנורה בדרום.

ר' יהושע בן לוי אמר:

לעולם ידרים שחכמתו מעשירתו, שנאמר: **ארך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד.**

להנחיל אוהבי יש -

(כתוב ברמז תרכ"ט וברמז תש"ו).

ארך ימים בימינה -

למיימינים בה וכל שכן עושר וכבוד ולמשמאילים בה עושר כבוד איכא אריכות ימים ליכא.
התורה אמרה לפני הקב"ה : כתיב : **בשמאלה עושר וכבוד.**

מפני מה בני עניים?

והקב"ה משיבה **להנחיל אוהבי יש.**

למה הם עניים בעוה"ז?

כדי שלא יעסקו בדברים אחרים וישכחו התורה, דכתיב : **כי העושה יהולל חכם.**

דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום -

בקש הקב"ה ליתן תורה בשעה שיצאו ישראל ממצרים והיו חולקים זה על זה, שנאמר : **ויסעו מסכות ויחנו באתם -** שהיו נוסעים במריבה וחונים במריבה, כשבאו ברפידים הושוו כולם ונעשו אגודה אחת, שנאמר : **ויחן שם ישראל.**
ויחנו אין כתיב כאן, אמר הקב"ה : התורה כלה שלום **ולמי אני נותנה?**
לאומה שאוהבת שלום, הוי : **וכל נתיבותיה שלום.**

שנו רבותינו:

וענף עץ עבות - עץ שענפיו חופין את עצו, הוי אומר זה הדס.

ואימא הירדוף?

אמר אביי:

כתיב : **דרכיה דרכי נועם.**

רבא אמר מהכא:

והאמת והשלום אהבו.

א"ל רבינא לרב אשי:

ממאי דהאי כפות תמרים לולב אימא כופרא,

אמר אביי:

דרכיה דרכי נועם.

עץ חיים היא למחזיקים בה -

(כתוב ברמז שס"ז וברמז תפ"ח וברמז תר"ע).

תניא, היה רבי בנאה אומר:

כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים, שנאמר : **עץ חיים היא למחזיקים בה.**

ואומר : **רפאות תהי לשרך.**

ואומר : **כי מוצאי מצא חיים.**

וכל העוסק בתורה שלא לשמה - תורה נעשית לו סם המות, שנאמר: **יערוף כמטר לקחי**, ואין עריפה אלא הריגה, שנאמר: **וערפו שם את העגלה**.

אמר ר' נחמן בר יצחק:

למה נמשלו דברי תורה לעץ?

לומר לך, מה עץ קטן מדליק את הגדול, אף תלמידי חכמים קטנים מחדדין את הגדולים.

והיינו דאמר ר' חנינא:

הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מהם ומתלמידי יותר מכלם.

א"ר יודן:

למה נמשלה התורה בעץ החיים?

מה עץ החיים פרוש על גן עדן, כך התורה פרושה על כל החיים ומביאתו לתחת עץ החיים.

תני:

עץ החיים מהלך ת"ק שנה וכל מי בראשית מתפלגין תחתיו.

רבי שמואל בר רב יצחק היה שותל עצמו מחבורה לחבורה, על שם: **מכל מלמדי השכלתי**.

דבר אחר:

עץ חיים היא למחזיקים בה -

ר' הונא בשם ר' אחא:

שלא יהו דברי תורה בעיניך כאדם שיש לו בת בוגרת והוא רוצה (לסופנה) [להשיאה] לאחד, אלא **בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך**.

רבי הונא בשם ר' בנימין אמר:

משל למלך שאמר לבנו: צא לפרקמטיא.

א"ל: אבא, מתירא אני מן הדרך ומן הלסטים.

מה עשה?

נטל מקלו וחקקו ונתן בו קמיע מומחה.

אמר לו: בני, יהא המקל הזה בידך ואי אתה מתירא מכל בריה.

כך אמר הקב"ה לישראל: בני, התעסקו בתורה ואין אתם מתיראים מכל בריה.

אלו נאמר: עץ חיים היא לעמלים בה לא הייתה תקומה, אלא **עץ חיים היא למחזיקים בה -**

אלו נאמר ארור האיש אשר לא ילמד לא הייתה תקומה, אלא **ארור אשר לא יקים**.

ר' אחא בשם ר' תנחומא בר' חייא:

למד ולימד ושמר והיה סיפק בידו למחות ולא מיחה, להחזיק ולא החזיק - הרי זה בכלל ארור.

ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמר:

לא לימד ולא למד ולא היה סיפק בידו להחזיק והחזיק - הרי זה בכלל ברוך.

שמעון אחי עזריה אומר משמו והלא שמעון גדול מעזריה?!
אלא ע"י שהיה עזריה יוצא לפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של שמעון, לפיכך נקרא ההלכה על שמו.

ודכוותה: ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך וגו'.

הלא יששכר גדול מזבולן?!

אלא ע"י שהיה זבולן פורש לים ויוצא לפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של יששכר, לפיכך נתן לו שכר בעמלו.

סימן תתקלה

אמר ר' תנחום:

כל מי שהוא יוצא למלחמה, אם אינו מכיין את לבו סוף שהוא נופל בחרב, אבל שבטו של זבולן בין מכוונים בין אינם מכוונים הם יוצאים למלחמה ונוצחין, הה"ד: **מזבולן יוצאי צבא עורכי מלחמה בכל כלי מלחמה חמישים אלף ולעדור בלא לב ולב.**

מהו בלא לב ולב?

אלא בין שהם מכוונים בין שאינם מכוונים יוצאים למלחמה ונוצחים.

ר' הונא בשם ר' ירמיה בר אבא:

עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות אצל בעלי תורה.

מאי טעמא?

כי בצל החכמה בצל הכסף.

וכתיב: **אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה.**

וכתיב: **עץ חיים היא למחזיקים בה.**

ר' הונא אמר:

נכשל אדם בעבירה שהוא חייב בה מיתה בידי שמים מה יעשה ויחיה?

יתעסק בתורה, אם היה רגיל לקרות דף אחד יקרא שני דפין, לשנות פרק אחד, ישנה שני פרקים.

אם אינו יודע לקרות ולשנות מה יעשה ויחיה?

ילך ויתמנה פרנס על הצבור או גבאי של צדקה והוא נצול.

ה' בחכמה יסד ארץ -

א"ר אלעזר בשם רשב"ל:

בחכמה ברא הקב"ה את העולם:

ביום ראשון ברא את השמים מלמעלן וארץ מלמטן,

בשני ברא רקיע מלמעלן,
בשלישי יקוו המים מלמטון,
ברביעי יהי מאורות מלמעלן,
בחמישי ישרצו המים מלמטון,
נשתייר יום ששי, אמר הקב"ה: אם אני בורא אותו מלמעלן, הארץ מתרגזת ואם מלמטון השמים מתרגזין.

מה עשה הקב"ה?

ברא גופו מלמטון ונשמתו מלמעלן, הוי: **ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו.**

בשלשה דברים הללו נבראו שמים וארץ, ובשלשה דברים הללו נעשה המשכן, דכתיב: **ואמלא אותו רוח אלוהים בחכמה ובתבונה ובדעת.**

ובשלשה דברים הללו נעשה בית המקדש, שנאמר: **בן אשה אלמנה וגו' וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת וגו'.**

ואף לעתיד לבא בשלשה דברים הללו יבנה בית המקדש, שנאמר: **ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה וגו' רוח דעת,**

ושלשתן עתיד הקב"ה ליתן לישראל, שנאמר: **כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה** - נתן לא נאמר אלא יתן.

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב:

בעשרה דברים נברא העולם:

בחכמה,

בתבונה,

בדעת,

בכח,

בגבורה,

בגערה,

בצדק,

במשפט,

בחסד

וברחמים.

בחכמה ובתבונה, דכתיב: **ה' בחכמה יסד ארץ וגו'.**

בדעת, דכתיב: **בדעתו תהומות נבקעו.**

בכח וגבורה, דכתיב: **מכין הרים בכחו נאזר בגבורה.**

בגערה, דכתיב: **עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו.**

בצדק ומשפט, דכתיב: **צדק ומשפט מכון כסאך.**

בחסד וברחמים, דכתיב: **זכור רחמיך ה' וחסדיך וגו'.**

אז תלך לבטח דרכך -

רבי יודן בשם ר' יונתן רבי בשם ר' חמא בר חנינא:
זה יעקב, דכתיב: **וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם.**

אם תשכב לא תפחד -

מעשו ומלבן.

ושכבת וערבה שנתך -

וישכב במקום ההוא.

ר' הונא אומר:

תורת אמת הייתה בפיהו - אלו דברים ששמע מרבו.
ועולה לא נמצא בשפתיו - אלו דברים שלא שמע מרבו.

ורבנן אמרין:

כי ה' יהיה בכסלך -

אלו דברים שאתה כסיל בהם.

ושמר רגלך מלכד -

ר' דוסא אמר:

מן ההווייה.

ר' לוי אמר:

מן המזיקין.

א"ר אבא:

מכיס, אם נתת מכיסך צדקה הקב"ה משמרך מן המזיקין ומן הזימיות ומן הגלגליות ומן הארנוניות.

אל תמנע טוב מבעליו -

שנו רבותינו:

השוכר את האומנין והתעו זה את זה אין להם זה ע"ז אלא תרעומות.

חזרו לא קתני אלא התעו, היכי דמי דאתעו פועלים אהדדי דא"ל בעל הבית בארבע ואזל וא"ל בשלשה, ודקאמרת סביר וקביל דאמר ליה: לית לך, **אל תמנע טוב מבעליו -** הרי שכלו פירותיו מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדה, **מה הבריות אומרין?**
מה הנאה יש לפלוני, מה הבריות מזיקים אותו, עליו הוא אומר: מהיות טוב אל תקרי רע.

ומי כתיב קרא הכי?

אין דכתיב כי האי גוונא: **אל תמנע טוב מבעליו.**

אל תאמר לרעך לך ושוב -

תנו רבנן:

ממשמע שנאמר: **לא תלין פעולת שכיר**, איני יודע שהוא עד בקר, אלא **מה תלמוד לומר עד**

בקר?

מלמד, שאין עוברין עליו אלא בקר ראשון בלבד, **מכאן ואילך מאי?**

אמר רב:

עובר משום בל תשהה.

א"ר אסי:

מאי קראה?

אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך.

אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך -

תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר:

אל ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, משום שנאמר: **אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך.**

אל תקנא באיש חמס ואל תבחר בכל דרכיו-

איש חמס -

זה עשו הרשע.

איש - כמה דתימא: ויהי עשו איש יודע ציד.

חמס - כמה דתימא: מחמס אחיך יעקב.

ומה שאמר **אל תקנא**, לפי שהיה גלוי לפני הקב"ה, שעתידין ישראל שיהיו משועבדין תחת ארם ויהיו דחוקים ולחוצים ביניהם, ועתידין ישראל להתרעם על זאת כשם שאמר מלאכי: **אמרתם שוא עבוד אלוהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וגו' ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עושי רשעה גם בחנו אלוהים וימלטו**, לפיכך אמר רוח הקודש על ידי שלמה: **אל תקנא באיש חמס - אל תקנא בשלום עשו הרשע.**

ואל תבחר בכל דרכיו -

שלא תעשו כמעשיו.

למה?

הביטו לאחרית הדבר, שהנה היום בא שיתעב האלהים כל מי שהוא מליז במצות, הדא הוא דכתיב: **כי תועבת ה' נלוז.**

וכן הוא אומר: **איש דמים ומרמה יתעב ה'.**

אבל מי שמישר ארחותיו לפניו הוא יהיה מאנשי סודו, הה"ד: **ואת ישרים סודו.**

וכן הוא אומר: **כעת יאמר ליעקב וגו'.**

ואומר: **סוד ה' ליראיו וגו'.**

ואומר: **ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלוהים לאשר לא עבדו.**

מארת ה' בבית רשע -

זה עשו, כמה דתימא: **רששו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס ואני אהרוסוקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם ה' עד עולם.**

ונוה צדיקים יברך -

אלו ישראל שכתוב בהם: **ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ.**
ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' וגו'.

אם ללצים -

אלו ארמיים שנקראו לצים, שנאמר: **זד יהיר לץ שמו והם נקראו זדים, כמה דתימא: אנחנו מאשרים זדים.**

ומנין שבארמים הכתוב מדבר?

שכן כתוב: **גם נבנו עושי רשעה -** אלו ארמיים, כמה דתימא: **וקראו להם גבול רשעה.**
והם מתלוצצים בכל יום על ישראל.

הוא יליץ -

שעתיד הקב"ה למדוד להם כמדתם, כמה דתימא: **כאשר עשית כן יעשה לך גמולך ישוב בראשך.**

ולענוים יתן חן -

אלו ישראל, שהם עניים ביניהם ומהלכים בענוה בתוכם וסובלים עולם עליהם, כדי לקדש שמו של הקב"ה, שעתיד הקב"ה לחון עליהם לעשות דין בהם, כמה דתימא: **ולכן יחכה ה' לחננכם.**
ואומר: **ויספו ענוים בה' שמחה.**
ואומר: **כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה.**

כבוד חכמים ינחלו -

אלו ישראל שהם נקראו חכמים בעת שהן עושין את התורה ואת המצות, שנאמר: **ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'.**
ולפי שישראל משמרים את התורה ביניהם, עתיד הקב"ה להנחילם כסא כבוד, כמה דתימא: **וכסא כבוד ינחילם -** שעתיד הקב"ה להחזיר לישראל המלכות, כמה דתימא: **ומלכותא ושלטנא ורבותא די מלכות תחות כל שמיא וגו'.**

וכסילים מרים קלון -

אלו ארמיים, כמה דתימא: **והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו.**
ואומר: **האין עוד חכמה בתימן אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם.**

מהו מרים קלון?

שהם ירימו בחלקם קלון שסופם ילכו לאש, ואין קלון אלא שרפה, כמה דתימא: **אשר קלם מלך בבל באש.**

ואומר: **אביב קלוי באש.**

וכן הוא אומר: **ובית יוסף להבה וגו'.**

ואומר: **חזה הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא וגו' הוי: וכסילים מרים קלון.**

דבר אחר:

אל תקנא באיש חמס -

מדבר בנואף בעת שהוא שוכב עם אשת חברו והיא מתעברת, ממון הוא גוזל מבני בעל האשה ונותן לממזר, לפי שבעלה חושב בו שהוא בנו ואינו בנו ומנחילו עם בניו, ועל דבר זה נקרא הנואף **איש חמס.**

מהו אל תקנא?

שכל מי שרואה לנואף שהוא עושה תאות לבו עם אשת חברו והיא מאכילתו ומשקתו, אל יקנא בשלותו ואל יבחר בכל דרכיו.

למה?

כי הנואף נקרא תועבה: **שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו וגו' ומשלח מדנים בין אחים היא מן התועבות, זה הנואף שמשלח מדנים בין איש לאשתו, כמה דתימא: ועבר עליו רוח קנאה וגו' לכך נאמר: כי תועבת ה' נלוז - זה הנואף, שכתוב בו: ונלוזים במעגלותם.**

ואת ישרים סודו -

זה שרואה מעשיו ונוזר עצמו מן היין, כדי לישר ארחותיו, כמה דתימא: **המישרים ארחותם.**

מהו סודו?

שהקב"ה מלמדו היאך ינצל ממנה, כמה דתימא: **בדרך חכמה הוריתיך.**

היין עולה חשבונו עי'.

והסוד עי'.

הוא נוזר עצמו מן היין העולה מנינו עי' - זוכה לסוד החכמה שהוא עולה עי'. נכנס יין - יצא סוד.

יצא יין - נכנס סוד, הוי: **ואת ישרים סודו.**

מארת ה' בבית רשע -

זה הנואף.

מה היא המארה?

שמים המרים המאררים בודקין אותו, כשם שבודקין אותה, הוי: **מארת ה' כמה דתימא: יתן ה' אותך לאלה וגו'.**

ונוה צדיקים יברך -

זה נזיר ונזירה, שאם נזרו מן היין להשמר מן העבירה זוכים לברכה, לכך סמך אחר פרשת נזיר פרשת ברכת כהנים, שהוא זוכה לקבל הברכות של ברכת כהנים, הוי: **ונוה צדיקים יברך**, כמה דתימא: **יברך ה' וישמרך**.

אם ללצים -

זה הנואף הטועה ביין שנקרא לץ, כמה דתימא: **לץ היין הומה שכר וגו'**.

הוא יליץ -

שהכל מתלוצצים על הנואף, שהוא לאלה ולשבועה **לבחירי**.

ולענוים יתן חן -

אלו הנזירים שתופשים ענוה בעצמן, שנוזרים מן היין ומגדלין פרע, כדי לענות עצמן ולהשמר מן העבירה, הקב"ה נותן להם חן, כמו שכתוב בברכת כהנים: **ויחנך**.

כבוד חכמים ינחלו -

לפי שהיו הנזירים יראים מן החטא נקראו חכמים, כמה דתימא: **ראשית חכמה יראת ה'**. ואומר: **הן יראת ה' היא חכמה**, נוחלים כבוד, שהקב"ה נושא פניו אליהם ומשיא להם שלום, שבעת שאדם יושב בשלום בביתו, הוא כבודו. וכן הוא אומר: **הכבוד ושב בביתך**, שכן כתוב אחר פרשת נזיר ברכת כהנים, שכתוב בה: **וישם לך שלום**.

וכסילים מרים קלון -

אלו נואף ונואפת והם נקראו כסילים.

נואף מנין?

מי פתי יסור הנה.

נואפת, דכתיב: **אשת כסילות הומיה**.

מרים קלון -

ופרע את ראש האשה.

ואומר: **וצבתה בטנה וגו'**

יש לך קלון יותר מזה?

הוי: **מרים קלון**, לכך נאמר פרשת ברכת כהנים אחר פרשת נזיר, שכל מי שנוזר עצמו מן היין לשם שמים - זוכה לכל הברכות האמורות בברכת כהנים.

ואת ישרים סודו וכו' -

(כתוב ברמז תקמ"א):

מארת ה' בבית רשע -

א"ר יוחנן:

זה פקח בן רמליהו, שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקנוח סעודה.

ונוה צדיקים יברך -

זה חזקיהו, שהיה אוכל ליטרא בשר בסעודה.

אם ללצים הוא יליץ -

א"ר שמעון בן לקיש:

בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו.

תנא ר' ישמעאל אומר:

משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון, בא למדוד נפט אומר לו: מדוד לעצמך!

בא למדוד אפרסמון, אומר לו: המתן עד שאמדוד כדי שנתבסס אני ואתה.

א"ר אלעזר:

מן התורה מן הנביאים מן הכתובים, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו.

מן התורה, דכתיב: לא תלך עמהם

וכתיב: קום לך אתם.

מן הנביאים, דכתיב: אני ה' מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך.

מן הכתובים, דכתיב: אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן.

אם ללצים הוא יליץ -

זה דור הפלגה, דכתיב: **וימצאו בקעה.**

רבי ירמיה א"ר שמואל בר רב יצחק בעי:

צדקה תצור תם דרך ורשעה תסלף חטאת, חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב.

אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן -

רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו.

וסייגין סייגא ותרעין תרעא?

כבוד חכמים ינחלו -

זה נח ובניו,

וכסילים מרים קלון -

זה דור המבול.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

זה שם.

וכסילים מרים קלון -

זה חס.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

זה אברהם.

וכסילים מרים קלון -

אלו המלכים.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

זה יצחק.

וכסילים מרים קלון -

אלו אנשי גרר.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

זה יעקב.

וכסילים מרים קלון -

זה עשו.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

זה משה ואהרן.

וכסילים מרים קלון -

אלו דתן ואבירם שהותירו את המן, דכתיב: **וירם תולעים.**

מלמד, שהיו תולעים יוצאים מתוך אהליהם.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

אלו אהרן ובניו שנסבססה הכהונה בידם, שנאמר: **וזה הדבר אשר תעשה להם וגו',**

וכסילים מרים קלון -

זה קרח ועדתו.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

זה יהושע.

וכסילים מרים קלון -

אלו שלשים ואחד מלכים.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

זה דוד.

וכסילים מרים קלון -

גלית.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

אלו ישראל.

וכסילים מרים קלון -

אלו עובדי אלילים.

ואימתי נחלו ישראל את הכבוד?

כשקבלו את התורה.

א"ר יוחנן:

ששים רבוא של מלאכי השרת ירדו עם הקב"ה לסיני והיו נותנין עטרות בראש כל אחד ואחד מישראל.

וא"ר אבא בר כהנא:

כשעמדו ואמרו: **נעשה ונשמע** - מיד חבבן הקב"ה ושלח לכל אחד ואחד שני מלאכים, אחד חוגרו כלי זיינו ואחד נותן עטרה בראשו.

א"ר סימון:

פורפראות הלבישם, שנאמר: **ואלבישך רקמה**.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

כלי זיין נתן להם ושם המפורש חקוק עליו, הוי: **כבוד חכמים ינחלו** - אלו ישראל.

וכסילים מרים קלון -

אלו עובדי אלילים הקב"ה עושה להם קלון, שלא קבלו את התורה.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

אלו דוד ושלמה.

וכסילים מרים קלון -

אלו עובדי אלילים שהחריבו מעשה ידיהם, הקב"ה עושה להם קלון.

א"ר נחמן:

ראה מה כתיב?

ה' בעיר צלמס תבזה

למה בעיר?

המשל אומר: במקום שהליסטים מקפח שם הוא נתלה, לפיכך בעיר.

דבר אחר:

כבוד חכמים ינחלו -

אלו תלמידי חכמים.

א"ר שמעון בן פזי:

קרא מראש ספר דברי הימים: **אדם שת אנוש עד ויהי יעבץ** ואין אתה מוצא שם כבוד, וכשבא ליעבץ כתיב: **ויהי יעבץ נכבד מאחיו** לפי שעסק בתורה, הוי: **כבוד חכמים ינחלו**.

פרק ד

המשך סימן תתקלה

כי לקח טוב נתתי לכם -

אמר רבי ואיתימא רבי חנינא בר פפא ואמרי לה במערבא משמיה דרבא בר מרי:

בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מידת בשר ודם.

מידת בשר ודם מוכר חפץ לחברו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן, נתן תורה

לישראל ושמח, שנאמר: **כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזובו**.

דבר אחר:

כי לקח טוב -

בנוהג שבעולם שני פרגמטוטיין שהיו במדינה, זה לוקח מטכסין וזה לוקח אלוסירקון, נמצא ביד זה דבר אחד וביד זה דבר אחד, אבל תורה אינו כן, זה שונה סדר זרעים וזה שונה סדר נזיקין עמדו שניהם זה עם זה, אמר אחד לחברו: שנה לי סדר זרעים ואני אשנה לך סדר נזיקין, נמצא ביד זה שנים וביד זה שנים יש מקח גדול מזה!

דבר אחר:

מי שלוקח סחורה ויוצא לדרך מתירא מן הלסטין, אבל התורה אינה כן, שמא יכולים הלסטים ליקח תורתו מתוך לבו?! הוי: **לקח טוב**.

אמרו רבותינו:

מעשה בספינה אחת שהיו בה פרגמטוטיין והיה שם חבר אחד.

אמרו לו: **אן פרגמטיא שלך?**

א"ל: מוצנעת היא.

אמרו לו: **למה לא תראה לה אותנו?**

א"ל: כשאכנס למדינה אראה אותה לכם.

התחילו לחזר על הספינה ולא מצאו, התחילו לשחק עליו, לא עשו אלא נכנסו המוכסים עליהם ולקחו כל מה שהיה בידם, נכנסו למדינה לא היה להם לא לאכול ולא ללבוש, אותו חבר נכנס לבית הכנסת התחיל לישב ברבים ודורש להם.

התחילו באים ומבקשים ממנו, אמרו לו: בבקשה ממך בשביל שאתה מכיר אותנו, למד עלינו זכות.

מי גרם לו להנצל?

התורה שבלבו, הוי: **כי לקח טוב**.

דבר אחר:

אדם שהוא לוח מבני אדם ולוקח סחורה ויוצא לדרך פעמים שהיא מפסדת, אבל התורה אינה כן, אלא למד אדם מכאן פרק אחד ומכאן פרק אחד הוא מתפרנס בה, אלא למד אדם מכאן פרק אחד ומכאן פרק אחד הוא מתפרנס בה, הוי: **כי לקח טוב**.

ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך -

זה בימי העבור כשהתינוק במעי אמו וכו' (כתוב באיוב בפסוק מי יתנני כירחי קדם).

שמור מצותי וחיה -

אמר דוד לפני הקב"ה: **שמרני כאישון בת עין**.

א"ל הקב"ה: **שמור מצותי וחיה**.

א"ר שמעון בן חלפתא:

משל למה הדבר דומה?

לאדם שהוא בגליל ויש לו כרם ביהודה ואחד ביהודה ויש לו כרם בגליל, אותו שבגליל הולך לו ליהודה לעדור את כרמו וזה שביהודה הולך בגליל, עמדו זה עם זה, אמר זה לזה: עד שתבא אתה למקומי שמור לי בתחומך ואני אשמור לך בתחומי.

כך אמר דוד לפני הקב"ה: **שמרני**.

א"ל הקב"ה: **שמור מצותי וחיה**.

א"ר מני:

אל תהי מצוות קריאת שמע קלה בעיניך, מפני שיש בה רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים שבאדם, ומהם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

אמר הקב"ה: אם שמרתם שלי לקרותה כתקנה, אני אשמור שלכם וכו' (כתוב בתהילים במזמור י"ז):

קנה חכמה קנה בינה -

תנו רבנן: הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה, שנאמר: **קנה חכמה**.

קנים יצפה (לכל) [לבינה], שנאמר: **ובכל קנינך קנה בינה**.

סלסלה ותרוממך -

ובין נגידים תושיבך.

כי הא ד-ינאי מלכא ומלכתא כריכי רפתא בהדי הדדי, ומדקטלינהו לרבנן לא הוה איניש לברוכי להו.

אמר לה לדביתיה: מאן יהיב לן גברא דמברך לן.

אמרה ליה: אשתבע לי דאי מייתנא לך גברא דלא מצערת ליה.

אשתבע לה.

אייתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה, אמרה לו: קא חזית כמה יקרא עבידנא לך?!

אמר לה: לאו את עבדת לי יקרא, אלא אורייתא היא דמיקרא לי, דכתיב: **סלסלה ותרוממך**

ובין נגידים תושיבך.

לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה ותרוממך. יומא חד שמעו רבנן לאמתיה דרבי דקאמרה להווא גברא דהוה מהפך במזייה.

אמרה ליה: **עד מתי אתה מסלסל בשערך?**

לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך.

אמר רבה בר בר חנה:

זמנא חדא הוה קא אזילנא בהדי ההוא טייעא והוה קא דרינא טונא, ואמר לי: שקול יהביך ושדי אגמלא.

לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה במטאטא השמד.

יומא חד שמעו לאמתיה דרבי דקאמרה לחברתה: שקול טאטא וטאטי ביתא.

שמע בני וקה אמרי וירבו לך שנות חיים -

הרבה לקיחות צויתי אתכם בשביל לזכות אתכם:

אמרתי לכם: **ויקחו אליך פרה אדומה** שמא בשבילי?!
לא בשבילי אלא בשביל לטהר אתכם.

אמרתי לכם: **ויקחו לי תרומה**

לא בשביל שאדור ביניכם?!

אינו אומר **ויקחו** אלא **ויקחו לי** - אותי אתם לוקחים.

ויקחו אליך שמן זית - כדי לשמור נפשותיכם שנמשלה לנר, שנאמר: **נר ה' נשמת אדם.**

וכן: **ולקחתם לכם ביום הראשון.**

והלא חמישה עשר הוא?!

אלא אמר הקב"ה: ויתרתי לכם את עונות הראשונים ומעתה ראש חשבון הוא.

סימן תתקלז

פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור -

אמר עולא א"ר אלעזר:

קודם שבא שלמה הייתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אוזנים, עד שבא שלמה ועשה לה אוזנים, שנאמר: **אוזן וחקר תקן משלים הרבה.**

ר' אושעיא אמר מהכא:

פרעהו וגו'.

אמר רב יהודה אמר שמואל:

בשעה שבא שלמה ותקן עירובין ונטילת ידים, יצאה ב"ק וא"ל: **בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני.**

כי חיים הם למוצאיהם -

אמר ליה שמואל לרב יהודה:

שיננא, פתח פומך קרי, פתח פומך תני, כי היכי דתתקיים בידך ותוריד חיי, שנאמר: **כי חיים הם למוצאיהם -** אל תקרי **לְמוֹצְאֵיהֶם** אלא **לְמוֹצְאֵיהֶם** בפה.

ברוריא אשכחתינה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישה, בטשא ביה ואמרה ליה: כתיב: **ערוכה בכל ושמורה,** אם ערוכה ברמ"ח אברים שבאדם משומרת ואם לאו אינה משומרת.

מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים -

א"ר יצחק:

כל מה שאמרו לך בתורה שמור, שאין אתה יודע באיזה מצווה אתה נוטל חיים, יש מצווה שמתן שכרה בצדה ויש מצווה שמתן שכרה לעתיד לבא, ויש לשעבר.

דבר אחר:

מכל משמר נצור לבך -

א"ר אחא:

רמ"ח מצוות עשה בתורה כנגד רמ"ח אברים שבאדם, שכל אבר ואבר צווח על האדם: עשה בי מצווה שתחיה בזכותה ותאריך ימים, ושס"ה מצוות לא תעשה, כמנין ימות החמה, שכל יום משעה שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת צווחת ואומרת לאדם: גוזרני עליך שלא תעבור בי עבירה ואל תכריע אותי ואת כל העולם לכך חובה, הרי תרי"ג מצות. וכל מצווה יש לה מתן שכר: כבוד אב ואם ושלוח הקן אריכות ימים, ויש שמתן שכרה בניס, כגון: שרה שארחה את האורחים, ושונמית על שקבלה את אלישע, **ולמה לא גלה שכר כל**

המצות?

משל למלך שהכניס פועלים לתוך שדהו לנטעו ולא גלה להם שכר נטיעותיו, לערב כל מי שנטע אילן אחד נתן לו זהוב אחד, התחילו הכל תמהין, ומה זה שלא נטע אלא אילן אחד נטל זהוב אחד, אנחנו שנטענו הרבה עאכ"ו, מה שכר שלוח הקן, כך מצווה שיש בה חסרון כיס והחייאת נפשות עאכ"ו, ולפיכך לא פירש הכתוב שכר עושי מצות, שיהו עושיין אותו מעצמם הרבות להם שכר.

שכך שנינו:

אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס.

דבר אחר:

מכל משמר נצור לבך -

שלא תברח מדברי תורה.

למה?

כי ממנו תוצאות חיים.

ללמדך, שמדברי תורה יוצאים חיים לעולם.

הסר ממך עקשות פה -

לשון הרע שקשה כשפיכות דמים.

ולזות שפתים הרחק ממך -

שלא תדבר עם חברך אחד בפה ואחד בלב.

עיניך לנוכח יביטו -

בשעה שאתה עומד בתפילה שתכוין לבך ועיניך לאביך שבשמים, ואם עשית כן: **ועפעפיך יישירו נגדך.**

פּלס מעגל רגלך -

בשעה שאתה הולך לבית המדרש, ואם עשית כן, **וכל דרכיך יכוננו**.

אל תט ימין ושמאל -

מדברי תורה.

הסר רגלך מרע -

מדרכן של רשעים, שלא תלך בדרך המנאפים.

פרק ה

המשך סימן תתקלו

בני לחכמתי הקשיבה -

לדברי תורה בשעה שאתה לומדן.

לתבונתי הט אזנך -

בשעה שאתה (עושן) [שומען].

לשמור מזמה וגו' -

אם למדת על מנת לשמור, ואם שמעת על מנת לנצור.

כי נופת תטופנה שפתי זרה -

בני, הזהר מאשה זונה שלא תטעה אותך בדבר שפתים ושלא תשטה אותך אחר קולה.

למה?

ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות.

א"ל: בני, מה החרב אוכלת משני צדיה, כך היא מאבדת חייו של אדם מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא.

מה כתיב אחריו?

רגליה יורדות מות - שמורידה האדם לעמקה של מות, וזהו יסורין רעים.

שאלו צעדיה יתמוכו -

אע"פ שנדון ביסורים בעולם הזה, אינו ניצול מדינה של גיהינום.

אורח חיים פן תפּלס -

וכתיב: **פּלס מעגל!?!**

כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים (כתוב ביהושע ברמז ל"א).

דבר אחר:

אורח חיים פן תפלו -

אמר רבי אבא בר כהנא:

שלא תהא יושב ומשקל מצותיה של תורה ורואה איזו מצווה שכרה מרובה ועושה אותה,

למה?

נעו מעגלותיה - של תורה מטולטלין אינון שבילי דאורייתא.

תני ר' חייא:

משל למלך שהיה לו פרדס והכניס בו פועלים ולא גלה להם שכר נטיעותיו של פרדס, שאילו גלה להם היו רואים איזו נטיעה שכרה מרובה ונוטעים אותה ונמצאת מלאכת הפרדס מקצתה בטלה ומקצתה קיימת.

כך אילו גלה שכר מצוות נמצאת תורה מקצתה בטלה ומקצתה קיימת.

אמר ר' אחא בשם רבי אבא:

טלטל הקב"ה שכר עושי מצוות בעוה"ז, כדי שיהו ישראל עושים אותה משלם.

תני רבי שמעון בן יוחאי:

שתי מצוות בתורה גלה הקב"ה מתן שכרן, ואלו הם: קלה שבקלות וחמורה שבחמורות, קלה שבקלות וכו', חמורה שבחמורות: **כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך.**

אמר רבי אבא בר כהנא:

ומה דבר שהוא פריעת חוב כך, דבר שהוא חסרון כיס וחסרון נפשות עאכ"ו.

תניא ר"ש בן יוחאי אומר:

אורח חיים פן תפלו -

זה כבוד אב ואם ושלוח הקן, וכשם ששכרן שוה כך פורענותן שוה.

מאי טעמא?

עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם - עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובזתה **לא תקח האם על**

הבנים, יקרוה עורבי נחל וגו' - יבא אכזר ויקרנה.

דבר אחר:

אורח חיים פן תפלו -

בני, אל תנח אורח חיים פן תכשל אחר דרכיה של זונה.

למה?

נעו מעגלותיה לא תדע, אבל אם שמעת לדברי תורה ולאמרי פי, אינך נכשל לעולם.

ועתה בנים שמעו לי וגו' -

אלא

הרחק וגו' -

(למה)?

[פן] תתן לאחרים הודך וגו' - שגורמת היא לך להנטל הודך והוד שכינה ממך.

ושנותיך לאכזרי -

שאתה נמסר למלאך אכזרי.

פן ישבעו זרים כחך -

שעתידים מלאכים אכזרים לשבוע ממך בגיהינום.

הרחק מעליה דרכך -

זו האפיקורסות.

ואל תקרב אל פתח ביתה -

זו הרשות.

איכא דאמרי:

אל פתח ביתה -

זו זונה.

הרחק מעליה דרכך -

זו האפיקורסות והרשות.

וכמה?

אמר ר' יצחק:

ארבע אמות.

אמרו רבתינו:

כשנתפס רבי אליעזר הגדול העלוהו לגרדום לידון.

אמר לו אותו שר: **זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים?**

אמר לו: נאמן עלי הדיין!

סבור אותו שר עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים.

אמר: האמנתני עליך דימוס פטור אתה.

כשבא לביתו נכנסו כל תלמידיו לנחמו ולא קבל תנחומין.

אמר לו רבי עקיבא: תרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתני.

אמר לו: אמור.

אמר: רבי, **שמה דבר של אפיקורסות בא לידך והנאך ועליו נתפסת?**

אמר לו : עקיבא הזכרתני, פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון בצפורי וכו' :

שתה מים מבורך -

רבא רמי כתיב: שתה מים מבורך.

וכתיב: ונוזלים מתוך בארך.

אלא בתחלה מבורך ולבסוף מתוך בארך.

דבר אחר:

שתה מים מבורך -

רבי שמעון אומר:

ממי שלמד בעיר ואחר כך הפריש בכל מקום.

כן הוא אומר: הייתה כאניות סוחר.

רבי שמעון בן מנסיא אומר:

שתה מים ממי שבראך ואל תשתה עכורים ותמשך עם דברי האפיקורסים.

ר"ע אומר:

מה בור אינו יכול להוציא מים מאליו, אף תלמיד חכם אם לא למד תחלה אינו לומד.

ונוזלים מתוך בארך -

מה באר באים מים חיים מכל צדדיה, כך באים תלמידים ולומדים הימנו.

וכן הוא אומר: יפוצו מעינותיך חוצה.

נמשלו דברי תורה למים וכו' (כתוב בישעיה ברמז ת"פ)

דבר אחר:

שתה מים מבורך -

כשרוצה אדם ללמוד תורה, אל יאמר: אלמוד מן הרחוק ואחר כך אלמוד מן הקרוב, אלא

ילמוד מן הקרוב ואח"כ ילמוד מן הרחוק.

יפוצו מעינותיך חוצה -

רבי אדא בר חנינא רמי:

כתיב: יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים.

וכתיב: יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך.

אם תלמיד הגון הוא - **יפוצו מעינותיך חוצה.**

ואם לאו - **יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך.**

דבר אחר:

ואין לזרים אתך -

שלא תערב בהם דברי אחרים.

וכן הוא אומר: **ודברת בם** - עשם עיקר ואל תעשם טפל, שלא תהא משאך ומתנך אלא בהם, שלא תאמר: למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת יונית וכו'.
תלמוד לומר: **ללכת בהם** ולא ליפטר מתוכם.

יפוצו מעינותיך חוצה -

אם תראה דור שחביבין עליו דברי תורה - **יפוצו** ואם לאו, **יהיו לך לבדך**.

יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריד -

מתני לה ר' יהודה לרב **יצחק בריה**:

אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר: **יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריד**.

א"ר שמואל בר אונאי משמיה דרב:

אשה גולם היא ואינה מחזקת טובה אלא למי שעשאה כלי, שנאמר: **כי בועליך עושיך**.

אמר רבי אבא:

יהי מקורך ברוך -

יהי מקראך לקבר ברוך.

דבר אחר:

יהי מקורך ברוך -

מכאן אמרו:

אשרי אדם שאשתו מעירו ותורתו מעירו ופרנסתו מעירו, עליו הכתוב אומר: **יהי מקורך ברוך וגו'**.

אמר ר' שמואל בר נחמני:

אשרי אדם שקנה תורתו מנעוריו, הדא הוא דכתיב: **ושמח מאשת נעוריד**.

אילת אהבים ויעלת חן -

אמר רשב"נ א"ר יונתן:

למה נמשלו דברי תורה לאילה?

לומר לך, מה אילה זו רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה, אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה.

ויעלת חן -

ללמדך, שמעלת חן על לומדיה.

דדיה ירווך בכל עת -

מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם.

באהבתה תשגה תמיד -

כגון: ר' אלעזר בן פדת.

אמרו עליו **על רבי אלעזר בן פדת**, שהיה יושב בשוק העליון בצפורי ועוסק בתורתו וסדינו מוטל בשוק התחתון של צפורי.

רבי יצחק בן אלעזר אמר:

פעם אחת בא אדם אחד ליטול ומצא נחש כרוך עליו.

דבר אחר:

מה אילה זו אבריה צפופין וכל זמן שאדם רואה אותה נראית לו כחדשה, כך יהיו דברי תורה כחדשים.

דדיה ירווך בכל עת -

שלא תאמרו אשתקד שמענו אותה, שנאמר: **אל תבוז כי זקנה אמך**, ואם אמרתם כך, אף אני יכול לומר לכם: **למה אתם קוראים את שמע פעמים ביום, למה אתם מתפללים שלושה פעמים ביום, שמא אתם מחדשי דבר?** אם געלתם בדברי תורה, אף אני איני שומע תפלתכם, שנאמר: **מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה.**

סימן תתקלח

ריש לקיש מהגי באורייתא סגי, הוה נפיק ליה לבר מתחומא בשבתא והוא לא ידע, לקיים מה שנאמר: **באהבתה תשגח תמיד.**

ר' אלעזר בן שמעון הוה מהגי באורייתא סגיין, הוה גולתיה שריעא מיניה וחכינא מזדהרא לה, א"ל תלמידיו: רבי, הא גולתך שריעא. אמר לון: **לית ההיא רשיעתא מזדהרא לה?**

דבר אחר:

דדיה ירווך -

בני, מוטב לך לחבוק דדיה של תורה, שמביאה אותך לידי זכות מלחבוק חיק נכריה שמביאתך לידי חובה, ואל תאמר: אין הקב"ה רואה מה אני עושה. תלמוד לומר: **כי נכח עיני ה' דרכי איש.**

מכאן אמרו חכמים:

דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת.

עוונותיו ילכדונו את הרשע -

מה אדם פורס מצודה ולוכד דגים מן הים, כך העונות פורסים מצודה לחוטא ללכדו.
מה האשה הזאת אין נזכרין עונותיה אלא בשעת חבליה, כך אין נזכרים לאדם עונותיו אלא כשבא לחבלי שאול, לכך נאמר: **ובחבלי חטאתו יתמד:**

הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה -

א"ר אמי:

לא מת דואג עד ששכח תלמודו, שנאמר: **הוא ימות באין מוסר.**

א"ר יוחנן:

שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג:

אחד ששכח תלמודו,

ואחד ששרף נשמתו,

ואחד שפזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

וא"ר יוחנן:

דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה, דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד.

דבר אחר:

לא רצה לשגות בדברי מוסר עכשו, **וברוב אולתו ישגה.**

פרק ו

המשך סימן תתקלח

בני אם ערבת לרעך -

א"ר יצחק:

כל המקניט חברו ברבים צריך לפייסו, שנאמר: **בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך וגו' עשה זאת אפוא בני והנצל, כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך - אם ממון יש לו בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים.**

אמר רב חסדא:

צריך לפייסו בשלש חבורות של שלושה בני אדם, שנאמר: **ישור על אנשים ויאמר**

חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי.

ואם מת - **אמר רב יוסף:**

מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר: חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שפשעתי לו.

דבר אחר:

בני אם ערבת לרעך -

זה יהודה, שנאמר: **אנכי אערבנו.**

נוקשת באמרי פיך -

ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף.

עשה זאת אפוא בני וגו' ורהב רעך -

ויגש אליו יהודה לפייסו.

דבר אחר:

בני אם ערבת לרעך -

בתלמיד חכם הכתוב מדבר, בשעה שהזקן מתמנה, אומר לו הקב"ה: עד שלא נתמנית לא היית נתפס על הצבור, עכשיו שנתמנית נעשית ערב על הצבור.

דבר אחר:

אם ערבת לרעך -

זה הקב"ה, שנאמר: **רעך ורע אביך אל תעזוב, זה דודי וזה רעי.**

ומה תעשה?

הזהר שלא תאמר על טמא טהור ועל טהור טמא ותתחייב באמרי פיך, שנאמר: **נוקשת באמרי פיך.**

ומה תעשה?

עסוק בדברי תורה: **עשה (לך) זאת אפוא, ואין זאת אלא תורה, שנאמר: וזאת התורה אשר שם משה.**

לך התרפס -

עשה לך רב מדייש עליך כעפר והמליכהו עליך, שנאמר: **ורהב רעך ואין רהב אלא מלכות, שנאמר: אזכיר רהב ובבל, אם עשית כן, הנצל כצבי מיד.**

דבר אחר:

תקעת לזר כפיך -

שעבדת ע"א תידון בגיהינום כמותה, מה ע"א נדונית בגיהינום אף אתה.

דבר אחר:

אלו ישראל בשעה שעמדו על הר סיני אמר להם הקב"ה: בני, אם אני נותן לכם את התורה תנו לי ערבים שיקיימוה. א"ל: שמים וארץ.

א"ל: הרי הם מתבטלין, אלא תנו לי את בניכם, אם אינכם מקיימים אותה שאני גוזלם מכם, שנאמר: **ותשכח תורת אלוהיך אשכח בניך גם אני**, באותה שעה קבלו עליהם ישראל.

ומנין שנקראו בנים?

שנאמר: **בני בכורי ישראל** - שבכרו מעשים טובים לפני הקב"ה בסיני.

תקעת לזר כפיך -

ששכחת את התורה שנתתי בכף ימיני, אני דן אתכם ליום הדין על אשר אמרתם: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע**, ומשם הוא תופסן, הדא הוא דכתיב: **נוקשת באמרי פיך**.

דבר אחר:

נלכדתם באמרי פיכם -

אמר להם: הואיל וצערתם נפשכם בשעבוד האומות תכפר זה על זה, אלא לכו והביאו אבות העולם שעסקו בזאת, ויצילו אתכם מדינה של גיהינום, שנאמר: **עשה זאת אפוא בני והנצל**. ומשיבין אבות העולם, הואיל ונתפשתם במצודת יום הדין, אין לכם אלא לישב ולהתעסק בתורה, שנאמר: **אל תתן שנה לעיניך וגו'**, על העון.

דבר אחר:

אל תתן שנה -

מלישב בתענית, שהתענית סמוכה לתשובה, שנאמר: **קרעו לבבכם ואל בגדיכם**, ואם עשית כן, **כי חנון ורחום הוא**.

וכל כך למה?

כדי להנצל מדינה של גיהינום, ועליה מפורש בקבלה על ידי שלמה: **הנצל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש**, כדי שלא תעשו קש באש של גיהינום, מפני שכחה של תשובה מגעת עד כסא הכבוד.

לך אל נמלה עצל וגו' אשר אין לה קצין -

ר' שמעון בן חלפתא עסקן בדברים הוה אמר: איזיל ואיחזי היכי איתא להא מילתא, אזל בתקופת תמוז פרש גלימא אקינא דשומשמני ונפק חד מינייהו אתנח ביה סימנא. אמר להו: נפל טולא, נפקו כלהו לברא, דהי גולמיה נפל שמשא, נפול עליה וקטלוה. אמר: הני וודאי לית להו מלכא, דאי אית להו מלכא הרמנא הוו נקיטי.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרבא:

ודילמא מלכא אית להו ומלכא הוה בהדייהו, אי נמי מהורמנא דמלכא עבוד, אי נמי בין מלכא למלכא הוה, כדכתיב: **בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה!?** אלא סמיך אהימנותא דשלמה.

מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הנמלה?

רבנן אמרין:

הנמלה זו שלושה בתים יש לה, ואינה כונסת בעליון מפני הדלף ולא בתחתון מפני הטינא אלא באמצע, והיא הולכת ומכנסת בקיץ כל מה שמוצאה: חטים ושעורים ועדשים.

וא"ר תנחומא:

ואינה חיה אלא שישה חדשים, וכל מאכלה אינה אלא חיטה ומחצה.

ולמה כונסת כל אלו?

שאומרת: שמא יגזור הקב"ה עלי חיים ויהא לי מהיכן לאכול.

אמר ר' שמעון בן יוחאי:

מעשה היה ומצאו בחור שלה שלוש מאות כור, לפיכך אמר שלמה: התקן לך מצוות בעולם הזה לעולם הבא.

מהו ראה דרכיה וחכם?

ראה דרך ארץ שבה שהיא בורחת מן הגזל.

א"ר שמעון בן חלפתא:

מעשה בנמלה אחת שהפילה חיטה אחת, והיו כולם באות ומריחות בה ולא הייתה אחת מהן נוטלת אותה, באתה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה, אע"פ (כן) שאין לה לא שופט ולא שוטר, שנאמר: **אשר אין לה קצין שוטר ומושל -** אתם שמניתם לכם שופטים ושוטרים על אחת כמה וכמה, הוי: **שופטים ושוטרים.**

ר' שמעון בן אלעזר אומר:

עלוב הוא האדם הזה שצריך ללמוד מן הנמלה, אלו למד ועשה עלוב היה, אלא שצריך ללמוד מדרכיה ולא למד וכו' (כתוב ביהושע ברמז ל"ב).

לך אל נמלה עצל -

א"ר יהושע בן פדייה:

עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה: הניחנו ונעשה תשובה. והקב"ה משיבם: שוטים שבעולם, עולם שהייתם בו דומה לערב שבת והעולם הזה דומה לשבת, אם אין אדם מכין מערב שבת מה יאכל בשבת?! וכן הוא דומה לים וליבשה, אם אינו לוקח מן היבשה אין לו מה לאכול בים. וכן הוא דומה לימות החמה ולימות הגשמים, אם אינו חורש וזורע וקוצר בימות החמה, מה יאכל בימות הגשמים?!

ועוד היה לו ללמוד מן הנמלה, שנאמר: **לך אל נמלה עצל.**

דבר אחר:

הנמלה הזו אין לה לא שוטר ולא מושל, אלא בחכמתה עושה הכל ואתם לא למדתם ממנה מעצלותיכם וטפשותיכם ולא עשיתם תשובה, לפיכך אמר שלמה: **עד מתי עצל תשכב.**

עד מתי עצל תשכב -

אמר רב:

אסור לישן ביום יותר משינת הסוס.

וכמה שינת הסוס?

שתין נשמי.

אמר אביי:

שנתיה דמר כדרב, ודרב כרבי, ורבי כדוד, ודוד כסוסיא, וסוסיא שתין נשמי.
אביי הוה נאים כמיעל מפומבדיתא לבי כובי קרי עליה ר' יוסף: **עד מתי עצל תשכב.**

מעט שנות -

כדי שתקום למשנתך.

מעט תנומות -

כדי שתקום לתפלתך,

מעט חבוק ידיים לשכב -

זה תשמיש המטה.

ובא כמהלך ראשך -

זה מלך המשיח, שעתיד לעבור בראש ישראל, שנאמר: **ויעבור מלכם לפניכם וגו'.**

אדם בליעל איש און וגו' -

זה בעל לשון הרע שקשה כעבודת אלילים.

רבי אומר:

כשפיכות דמים.

ולא עוד אלא ששלמה קללו, שנאמר: **קורץ בעיניו וגו' תהפוכות בלבו וגו' על כן פתאום יבא אידו.**

שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו עינים רמות לשון שקר -

א"ר אליעזר בר' יוסי הגלילי:

אלו שבעה דברים בסוטה הם אמורין.

עינים רמות -

שהיא סוטה אחר בעלה ותולה עיניה באחר, שנאמר: **ומשקרות עינים.**]

לשון שקר -

שהיא נואפת ואומרת לבעלה: ממך אני מעוברת.

וידים שופכות דם נקי -

שהנואף כך הוא נכנס על מנת לחטוא ולהרוג אם יתפש.

לב חורש מחשבות און -

שאינם חורשים בכל שעה אלא במחשבות און.

רגלים ממהרות לרוץ לרעה -

שהן ממהרות לעשות תאותן.

יפיח כזבים עד שקר -

שאם יתפסו הם נשבעים ואומרים : לא, אלא מסיח הייתי עמה.

ומשלח מדנים בין אחים -

שכל ישראל אחים הם והנואף אשת חברו, בעלה שומע ושונאו ואינו יכול לראותו.

א"ר יוחנן:

וכלם לקו בצרעת.

עינים רמות -

ושפח ה' קדקד בנות ציון.

לשון שקר -

והנה מרים מצורעת כשלג.

וידים שופכות דם נקי -

יחולו על ראש יואב.

לב חורש -

מעוזה.

רגלים ממהרות -

מגחזי.

ומשלח מדנים -

מפרעה, וינגע ה' את פרעה.

רבי אלעזר בן פדת אמר:

כלם בעשו הן אמורות, כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו.

עינים רמות -

וישא עיניו וירא את הנשים.

לשון שקר -

שהיה צד את הבריות בפיו.

רגלים ממהרות -

שרץ אחר יעקב להרגו.

ידיים שופכות -

כי עיף אנכי.

וכתיב: **עיפה נפשי להורגים.**

לב חורש -

ויאמר עשו בלבו.

יפיח כזבים -

שכפר בתחית המתים: **הנה אנכי הולך למות.**

ומשלח מדנים -

בין ישמעאל ליצחק: **יקרבו ימי אבל אבי וילך עשו אל ישמעאל.**

דבר אחר:

שש הנה שנא ה' -

אלו הן:

עבודת אלילים,

וגלוי עריות,

ושפיכות דמים,

ולשון הרע,

וזקן נואף ומחנף חברו (ברבים) [בדברים],

והאומר **דבר בשם מי שלא אמרו**, שהוא מביא קללה לעולם, אבל האומר **דבר בשם אומרו**

מביא גאולה לעולם, שנאמר: **ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:**

נצור בני מצוות אביך ואל תטוש תורת אמך -

שנו רבותינו:

אבותינו הראשונים הפרישו תרומה ומעשר.

אברהם הפריש תרומה גדולה, שנאמר: **הרימותי ידי אל ה' -** ואין הרמה אלא תרומה,

שנאמר: **והרמותם ממנו תרומת ה'.**

יצחק הפריש מעשר שני, שנאמר: **וימצא בשנה ההיא מאה שערים.**

א"ר אבא בר כהנא:

והלא אין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי.

ולמה מדדו?

בשביל לעשרו.

יעקב הפריש מעשר ראשון, שנאמר: וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך.

בהתהלכך תנחה אותך -

זה יעקב שהיה מתעסק בתורה כשיצא מבית אביו ולא הניחתו.

בשכבך תשמר עליך -

אימתי?

ויקח מאבני המקום - והיה שוכב והיא משמרתו.

והקיצות היא תשיחך -

וייקץ יעקב משנתו.

כשיעמדו הכל לדין היא סגוריא שלו ומלמדת עליו זכות (כתוב לעיל בפסוק וכל חפצך לא

ישוו בה ברמז תתקל"ד):

כי נר מצווה ותורה אור -

א"ר יוחנן:

שלש מתנות נתן הקב"ה לישראל וכלם לא נתנם אלא על ידי יסורין, אלו הם:

תורה,

וארץ ישראל,

והעולם הבא.

תורה מנא לן?

שנאמר: **אשרי הגבר אשר תיסרנו יח ומתורתך תלמדנו.**

ארץ ישראל מנא לן?

דכתיב: **כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מיסרך.**

וכתיב בתריה: **כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה.**

עולם הבא מנין?

דכתיב: **כי נר מצווה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר.**

את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי:

תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור, לומר לך, מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצווה אינה מגינה אלא לפי שעה.

ואת התורה באור, לומר לך, מה אור מגין לעולם, אף התורה מגינה לעולם.

ואומר: **בהתהלכך תנחה אותך** - בעולם הזה.

בשכבך תשמור עליך - זה יום המיתה.

והקיצות היא תשיחך - לעתיד לבא.

משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה ומתירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ומן החיה רעה ומן הלסטים ואינו יודע באיזו דרך מהלך.

נזדמנה לו אבוקה של אור, ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים, ועדין הוא ירא מן החיה רעה ומן הלסטים ועדין אינו יודע באיזו דרך מהלך.

כיון שעלה עמוד השחר, ניצול מחיה רעה ומן הלסטים, ועדין אינו יודע באיזה דרך מהלך. הגיע לפרשת דרכים ניצול מכלם.

מאי פרשת דרכים?

זה תלמיד חכם ויום המיתה.

דבר אחר:

זה תלמיד חכם ויראת חטא.

דבר אחר:

זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא.

דבר אחר:

עבירה מכבה מצווה ואין עבירה מכבה תורה, שנאמר: **מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה**.

אמר רב יוסף:

דרש לה רבי מנחם בר' יוסי להאי קרא כסיני ואלמלא דרשוה דואג ואחיתופל הכי לא רדוף בתר דוד, דכתיב: **אלוהים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל**.

מאי דרוש?

ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, והם אינם יודעים שעבירה מכבה מצווה ואין עבירה מכבה תורה.

אמר בר קפרא:

הנפש והתורה נמשלו בנר.

נפש, דכתיב: **נר ה' נשמת אדם**,

תורה, דכתיב: **כי נר מצווה ותורה אור**.

אמר הקב"ה: **נרי בידך ונרך בידי**, אם אתה משמר את שלי אף אני אשמור את שלך.

אמר רבי ישמעאל:

משל למה הדבר דומה?

לשני בני אדם אחד היה לו כרם בגליל וכו' (כתוב לעיל ברמז תרע"ה ובסוף הספר):

סימן תתקלט

כי בעד אשה זונה עד ככר לחם -

תנו רבנן:

איזהו עדות ראשונה?

זו עדות סתירה, עדות אחרונה, זו עדות טומאה.

וכמה עדות סתירה?

כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה, כדי הקפת דקל, **דברי ר' ישמעאל.**

ר"י אומר:

כדי מזיגת הכוס.

ר' יהושע אומר:

כדי לשתותו.

בן עזאי אומר:

כדי לצלות ביצה.

רבי עקיבא אומר:

כדי לגמעה.

רבי יהודה בן בתירא אומר:

כדי לגמוע ג' ביצים זו אחר זו.

ראב"ע אומר:

כדי לקשור גרדי גומא.

אבא חנן בן פנחס אומר:

כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם.

פלימו אומר:

כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר: **כי בעד אשה זונה עד**

ככר לחם.

דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה **דרבי אמי** וזמנין אמר לה משמיה **דרבי אסי**:
כל האוכל לחם בלא נטילת ידים, כאלו בא על אשה זונה, שנאמר: **כי בעד אשה זונה וגו'.**

אמר רבא:

האי **בעד אשה זונה עד ככר לחם**, **עד ככר לחם בעד אשה זונה מיבעי ליה?**

אלא אמר רבא:

כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש לחם ואינו מוצא.

א"ר אלעזר:

מי גרם שיכשל בזונה?

ע"י שאכל ככרה שאינו מעושר, שלא נטלה חלה.

ואשת איש נפש יקרה תצוד -

א"ר חייא בר אבא א"ר יונתן:

כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף נכשל באשת איש, שנאמר: **ואשת וגו'.**

אמר רבא:

נפש יקרה -

גבוהה מיבעי ליה?

אלא אמר רב:

כל הבא על אשת איש אפילו למד תורה שכתוב בה: **יקרה היא מפנינים -** מכ"ג שנכנס לפני ולפנים, היא תצודנו לדינה של גיהנום.

היחתה איש אש בחיקו וכו' -

(כתוב בתהילים ברמז תרע"ז):

לא יבוזו לגנב כי יגנוב -

אע"פ דכתיב: **חולק עם גנב שונא נפשו**, אבל המתגנב על חברו והולך ושונה פרקו, אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו, שנאמר: **לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן -** ואין שבעתים אלא דברי תורה, שנאמר: **אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים.**

דבר אחר:

לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו' -

אם ראית עם הארץ שהשחית עצמו על דברי תורה, אל תאמר: אתמול עם הארץ והיום חבר.

למה?

למלא נפשו כי ירעב - ואין ירעב אלא תורה, שנאמר: **לא רעב ללחם ולא צמא למים.**

את כל הון ביתו יתן -

זה עם הארץ שמאחר שלמד תורה חזר לקלקולו והקב"ה משלימו ליי"ד מדורי גיהינם.

ישלם שבעתים -

זה הדיין, שמשעה שנתמנה על הצבור ואינו דן דין אמת לאמיתו, הקב"ה משלימו ליי"ד מדורי גיהינם.

ולא עוד אלא שמוריד עמו כל בניו וממונו, שנאמר: **את כל הון ביתו יתן.**

נואף אשה חסר לב -

אמר רשב"ל:

זה הלמד תורה לפרקים, שנאמר: **כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך.**

סימן תתקמ

רבי מנחמא בשם רבי תנחום בר חייא ורבי מני בשם רבי יוסי בן זביד:

נואף אשה חסר לב -

כל המקבל עליו שררה, בשביל ליהנות ממנה, אינו אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה.

משחית נפשו הוא יעשנה -

כמשה שאמר: ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא.

כיהושע שאמר: בי ה' - בי ולא בהם.

כדוד שאמר: תהי נא ידך בי ובבית אבי ובעמך לא למגפה.

רבי מנחמא בר יעקב מייתי לה מן הדא:

אל תצא לריב מהר - לָרֵב כתיב.

לעולם אל תהי רץ אחר השררה, **למה?**

פן מה תעשה באחריתך בהכלים אותך רעך - למחר באים ושואלים לך שאלות, מה אתה

משיבם?!

ר' זעירא מייתי לה מן הדא:

לא תשא, אם בשבועת שוא הכתוב מדבר, הרי כבר אמור: ולא תשבעו בשמי לשקר.

ומה תי"ל לא תשא?

שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לשררה.

אמר רבי אבהו:

אני נקראתי **קדוש** ואתה נקראת **קדוש**, הא אם אין בך כל המדות שיש בי, לא תקבל עליך שררה.

נואף אשה חסר לב -

הקב"ה מסיר חכמה מלבו, ואין חכמה אלא תורה, שנאמר: **מחכימת פתי**.
ולא עוד, אלא שמשנין זיו פניו, וכשבא ליום הדין אין הקב"ה פתי, ולא עוד אלא שמשנין זיו פניו, וכשבא ליום הדין אין הקב"ה מוחל לו, אלא מתמלא עליו חמה, שנאמר: **ולא יחמול ביום נקם**.

פרק ז

המשך סימן תתקמ

אמור לחכמה אחותי את -

א"ר יוחנן:

אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך, אמרהו, ואם לאו אל תאמרהו (כתוב ברמז שט"ו).

אמר רב חסדא:

אין התורה נקנית אלא בסימנין, דכתיב: **הציבי לך ציונים** - עשה ציונים לתורה.

רבי אלעזר אומר מהכא:

אמור לחכמה אחותי את ומודע - עשה מודיעין לחכמה.

הבא על אחותו בחלום יצפה לחכמה, שנאמר: **אמור לחכמה אחותי את**.

וארא בפתאים -

אלו השבטים.

דאמר ר' לוי:

בערביא קורין לינוקא פתיא.

אבינה בבנים נער חסר לב -

זה יוסף, הוא היה אומר על אחיו לשון הרע יש חסר לב גדול מזה!?

והנה אשה לקראתו -

זו אשתו של פוטיפר.

שית זונה -

ליוסף.

ונצורת לב -

לבעלה.

הומיה היא וסוררת בוכה היא וטעיתא.

בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פנה תארוב -

שאלה ואמרה: **חמיתון ליוסף?**

והחזיקה בו ונשקה לו, שנאמר: **ותתפשו בבגדו.**

העזה פניה ותאמר לו -

שכבה עמי.

כי אין האיש בביתו הלך -

אמר עולא:

עמון ומאב שיבבי בישי דירושלים (כתוב בישעיה ברמז רע"ז):

כי רבים חללים הפילה -

א"ר הונא אמר רב:

זה תי"ח שלא הגיע להוראה ומורה.

ועצומים כל הרוגיה -

זה תי"ח שהגיע להוראה ואינו מורה.

ועד כמה?

עד ארבעין שנין.

איני והא רבה גופיה אורי?

בשוין.

דבר אחר:

כי רבים חללים הפילה -

זה העוסק בתורה שלא לשמה.

וכן הוא אומר: **יערוף כמטר לקחי** - ואין עריפה אלא הריגה, שנאמר: **וערפו שם את העגלה.**

פרק ח

המשך סימן תתקמ

הלא חכמה תקרא -

זה הקב"ה, שנאמר: **כי ה' יתן חכמה.**

בראש מרומים -

זה משה, שנאמר: **עלית למרום.**

עלי דרך -

אמר הקב"ה: במקום שאני עומד שם יעמוד משה, שנאמר: **ומשה נגש אל הערפל.**

בית נתיבות נצבה -

שעשה הים נתיבה, שנאמר: **ובמים עזים נתיבה.**

ליד שערים לפי קרת -

שנאמר: **ויעמוד משה בשער המחנה.**

מבוא פתחים תרונה -

אמר הקב"ה: כל הכבוד הזה עשה לי משה והוא מבפנים ואני מבחוץ!:

אני קורא לו: **ויקרא אל משה.**

בראש מרומים עלי דרך -

רבא רמי:

כתיב: **בראש מרומים.**

וכתיב: **עלי (קרת) [דרך].**

בתחלה בראש מרומים ובסוף עלי (קרת) [דרך]:

ליד שערים לפי קרת -

מתוך שאתה קורא לחכמה עומדת על שעריך, שנאמר: **ליד שערים**, ומתוך שאתה יושב ומרנן

בה, אף היא מרננת על פתחך, שנאמר: **מבוא פתחים תרונה.**

אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם -

אם קורא אותם אישים למה קורא אותם בני אדם!:

אלא א"ר שמעון בן חלפתא:

אם זכיתם וקיימתם דברי תורה אתם נקראים כאברהם יצחק ויעקב שנקראו אישים, ואם

לאו, אתם נקראים כאדם הראשון, שלא קיים את התורה ונטרד מגן עדן.

אליכם אישים אקרא -

אלו תלמידי חכמים שדומים לנשים ועושים גבורות כאנשים.

אמר רבי ברכיה:

הרוצה שיתנסך יין שלו על גבי המזבח ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין, שנאמר: **אליכם אישים אקרא**.

שמעו כי נגידי אדבר -

א"ר חנינא בר פפא:

למה נמשלה דברי תורה לנגיד?

לומר לך, מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות, אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות.

דבר אחר:

נגידים -

כל דבור שיצא מפי הקב"ה קשרו לו שני כתרים.

דבר אחר:

מהו נגידים?

אלו תלמידי חכמים המגידים להם טומאה וטהרה איסור והיתר.

ומפח שפתי מישרים -

פותחים לכם חדרי חדרים שבמרום.

בצדק כל אמרי פי -

אין בהם נפתל ועקש, אין בהם לא קפדנות ולא עקמנות וכו' (כתוב בריש תהלים).

קחו מוסרי ואל כסף -

קחו מוסרה של תורה ואל כסף, **ודעת מחרוץ נבחר**.

דבר אחר:

הרבה קיחות צויתי אתכם: **ולקחתם לכם ביום הראשון -** במקח ולא בגזל.

וכל חפצים לא ישוו בה -

(כתוב ברמז תתקל"ד).

אני חכמה שכנתי ערמה -

א"ר אליעזר:

כל המלמד בתו תורה כאלו מלמדה תפילות, שנאמר: **אני חכמה שכנתי ערמה**, כיון שנכנסה בו באדם חכמה, נכנסה בו ערמימות.

ורבנו, האי קרא מאי עבדי להו?

מיבעי להו **לכדרב יוסי בר חנינא**.

דא"ר יוסי בר חנינא:

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו ערום עליהן, שנאמר: **אני חכמה שכנתי ערמה.**

ר' יוחנן אמר:

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו, שנאמר: **והחכמה מאין תמצא.**

דבר אחר:

אני חכמה -

ובמקום ששכנתי שכנתי ערומה, ואין יצר הרע שולט במי שבלבו תורה, שנאמר: **תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו.**

וכן משה אומר: **ושמתם את דברי אלה.**

וכן דוד אומר: **בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך.**

סימן תתקמא

יראת ה' שנאת רע -

אמר רב נחמן בר יצחק:

הרואה דבר רע בחברו יחידי מצווה לשנאתו, שנאמר: **יראת ה' שנאת רע.**

לי עצה ותושיה -

עד שלא נברא העולם נתיעץ הקב"ה בתורה ששמה תושיה לבראת את העולם.

השיבה ואמרה לו: ריבון העולמים, אם אין צבא למלך, או אם אין מחנה למלך, על מה הוא מלך?!

אם אין עם מקלסין למלך, איזהו כבודו של מלך?

ושמע הקב"ה וערב לו.

מכאן אמרו חכמים:

כל מלכות שאין לה יועצים אין מלכותה מלכות.

וכן הוא אומר: **ויהונתן דוד דויד יועץ**, ואם מלכים היו להם יועצים, שאר אדם עאכ"ו שהוא

טובה להם, שנאמר: **ושומע לעצה חכם.**

בי מלכים ימלוכו -

היה ר"ש בן אלעזר אומר:

מי גדול הממליך או המולך, העושה שרים או העושה שררה?

הוא אומר: העושה שרים, כל עצמם של שני כתרים הללו כתר כהונה וכתר מלכות אין באים אלא מכחה של תורה, שנאמר: **בי מלכים ימלוכו וגו' בי שרים ישורו**, הוא אומר: כל מי שזוכה לתורה מעלה עליו הכתוב כאלו שלשתם מונחין וזוכה לכלם, וכל מי שאינו זוכה לתורה מעלה עליו הכתוב כאלו שלשתם מונחים ולא זכה לאחד מהן.

מנא לן דרבנן איקרו מלכים?

דכתיב: **בי מלכים ימלוכו.**

ומנא לן דכפלינן שלמא?

דכתיב: **ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום וגו'.**

באורח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט -

התורה אמרה: **באיזו שביל אני מצוי?**

בדרך של עושי צדקות.

בתוך נתיבות משפט -

א"ר הונא:

לסקופסטי של מטרונא, כשהיא מהלכת בשוק משמטין סייף מלפניה וזיין מלאחריה, כך היא

התורה, דינין מלפניה ודינין מלאחריה.

מלפניה שם שם לו חוק ומשפט.

מלאחריה, ואלה המשפטים.

להנחיל אוהבי יש -

שנו רבותינו:

תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין העוה"ז ונוחלי העוה"ב, שנאמר: **להנחיל אוהבי יש.**

אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנום ויורדין לבאר שחת וכו' (כתוב לעיל ברמז תרכ"ז

וברמז תש"י וברמז תשע"ד):

סימן תתקמב

כי אתא רב דימי אמר:

עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו, שנאמר: **ברוך אדני יום יום יעמס לנו.**

אמר ליה אביי:

וכי אפשר לומר כן, והכתיב: **מי מדד בשעלו מים!?**

אמר ליה: **מאי טעמא לא שכיחת באגדתא?**

דאמרי במערבא, משמיה דרבא בר מרי: עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות,

שנאמר: **להנחיל אוהבי יש.**

ה' קנני ראשית דרכו -

(כתוב בירמיה ברמז רצ"ח).

יש אומרים:

התורה וכסא הכבוד נבראו,
תשובה וג"ע וגיהינום וביהמ"ק ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות, אבל איני יודע אם
התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קדמה לתורה.

א"ר אבא בר כהנא:

התורה קדמה לכסא הכבוד, דכתיב: **ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז.**
ובכסא כתוב בו: **נכון כסאך מאז.**

ארבעה נקראו קנין:

ישראל נקראו קנין, שנאמר: **עם זו קנית.**
אץ ישראל נקראת קנין, שנאמר: **קונה שמים וארץ.**
בית המקדש נקרא קנין, שנאמר: **ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו.**
התורה נקראת קנין, שנאמר: **ה' קנני ראשית דרכו.**
יבאו ישראל שנקראו קנין לארץ ישראל שנקראת קנין, ויבנו בית המקדש שנקרא קנין, בזכות
תורה שנקראת קנין.

מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ -

ר' פנחס ר' יהושע בריה דריש לקיש, בשם ר' לוי:

זה שהוא בונה צריך שישה דברים:

מים,

ועפר,

ואבנים,

וקנים,

וסיד,

וברזל.

ואם תאמר עשיר הוא ואין צריך לקנים, הרי הוא צריך לקנה המדה, שנאמר: **ובידו קנה**

המדה.

והתורה קדמה אותם שש קדימות:

קדם

ומאז

ומעולם

ומראש

ומקדמי תרין:

ואהיה אצלו אמון -

רבי יהושע רבה כד הוה דריש במעשה בראשית פתח:

ואהיה אצלו אמון -

אמון פדגוג,

אמון מכוסה,

אמון מוצנע.

אית דאמרי:

אמון רבתא.

אמון פדגוג, כמה דאת אמר: **כאשר ישא האומן את היונק.**

אמון מכוסה, כמה דאת אמר: **האמונים עלי תולע,**

אמון מוצנע, כמה דאת אמר: **ויהי אומן את הדסה.**

אמון רבתא, כמה דאת אמר: **התיטבי מנוא אמון - ומתרגמינן: האת טבא מאלכסנדריא רבתא.**

דבר אחר:

אצלו אמון -

התורה אמרה: אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה.

בנוהג שבעולם, מלך ב"ו בונה פלטיין ואינו בונה אותו מדעת עצמו אלא מדעת האומן, והאומן אינו בונה אותו מדעתו אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו, לידע היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפשים, כך הקב"ה היה מביט בתורה ובורא את העולם.

והתורה אמרה: **בראשית ברא אלוהים -** בי ראשית ברא, ואין ראשית אלא תורה, שנאמר: **ה' קנני ראשית דרכו.**

סימן תתקמג

משחקת בתבל ארצו -

רשב"י אמר:

תבל -

זו ארצו.

ולמה נקרא שמה תבל?

שהיא מתובלת מכל ארצות, שכל הארצות מח שיש בזו אין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום, שנאמר: **לא תחסר כל בה.**

דבר אחר:

למה נקרא שמה תבל?

על שם תבלין שבתוכה.

ואי זה?

זה תורה, שנאמר: **בגוים אין תורה -** מכאן שהתורה בארץ ישראל,

וארץ ישראל משובחת משאר ארצות, שנאמר: וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים.

מצרים משובחת שבארצות, שנאמר: כגן ה' כארץ מצרים.

וצוען שבח ארץ מצרים היא דמרבו בה מלכי, דכתיב: **כי היו בצוען שריו**.
וחברון מן המגונה שבארץ ישראל הוא, דקברי בה שכבי, והיא מבונה [על אחת] משבעה בצוען,
שהיא משובחת שבמצרים, קל וחומר לשבח של ארץ ישראל.

ואם תאמר: **מי שבנה זה לא בנה זה?**

תלמוד לומר: **ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען** - מי שבנה זה בנה זה אי אפשר שבנה את
הכעור ואחר כך בנה את הנאה, אלא בנה את הנאה ואחר כך בנה את הכעור, שהיא פסולת של
ראשון, לפי שחביב ומשובח ממנה בנה תחלה.

וכן אתה מוצא בדרכי המקום, כל מי שחביב נברא קודם לחברו, לפי שהתורה חביבה לכל
נבראת ראשונה לכל, שנאמר: **ה' קנני ראשית דרכו וגו' מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ**.

בית המקדש לפי שחביב מכל נברא קודם לכל, שנאמר: **כסא כבוד מרום מראשון מקום
מקדשנו**.

ארץ ישראל שחביבה מכל נבראת קודם לכל, שנאמר: **עד לא עשה ארץ וחוצות**.

ארץ - זו ארץ ישראל.

חוצות - אלו שאר ארצות.

דבר אחר:

ארץ - אלו שאר ארצות.

חוצות - אלו מדברות,

תבל - זו ארץ ישראל, שנאמר: **משחקת בתבל ארצו**.

הרי הוא אומר: **ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גויים** - ארץ עשויה חוליאות לשליטים,
שכל מלך ושליט שלא קנה בארץ ישראל לא עשה כלום.

רבי יהודה אומר:

וכי שלשים ואחד מלכים היו כולם בארץ ישראל?

אלא כדרך שעשה ברומי עכשיו שכל מלך ומלך שלא קנה ברומי לא עשה כלום, כך כל מלך
ושליט שלא עשה פלטריות וחוליות בארץ ישראל לא עשה כלום.

נחלת צבי -

מה צבי קל ברגליו מכל בהמה וחיה, כך פירות ארץ ישראל קלים מכל פירות הארצות.

דבר אחר:

מה צבי זה כשאתה מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו, כך ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה,
בשעה שישראל עושים את התורה אין פירותיה קלים.

יכול לא היו שמנים?

תלמוד לומר: **ארץ זבת חלב ודבש** - שמנים כחלב ומתוקים כדבש.

וכן הוא אומר: **כרם היה לידידי בקרן בן שמן**.

מה שור זה אין בו גבוה מקרניו אף ארץ ישראל פסולת משאר ארצות, **אי מה שור זה אין בו**

פסול מקרניו אף ארץ ישראל פסולת משאר ארצות?

תלמוד לומר: **בן שמן** - ששמנה הייתה ארץ ישראל גבוהה ומתוקה ומשובחת משאר ארצות.
בתחלה הייתה תורה בשמים, שנאמר: **ואהיה אצלו אמון**, ואחר כך עלה משה והורידה לארץ
ונתנה לבני אדם, שנאמר: **משחקת בתבל ארצו**.

א"ר אלכסנדר:

מהו בתבל ארצו?

מכאן שעשרה שמות יש לארץ:

ארץ,
אדמה,
חרבה,
יבשה,
ארקא,
תבל,
חלד,
ראשית,
גיא,
שדה.

ארץ - שבני אדם רצין בה.

אדמה - שממנה נברא אדם הראשון.

חרבה - שמחריבין אותה המים.

יבשה - בשעה שקבלה דמו של הבל.

ארקא - בשעה שברחה לפני הקב"ה בשעה שראה ליתן תורה לישראל על הר סיני.

תבל - שהיא מתובלת בפירותיה.

חלד - שבני אדם חולדין בה.

ראשית - שהיא ראשית לכל מעשה בראשית.

גיא - שעשויה גבעות גבעות.

שדה - שעשויה שדות שדות.

אשרי אדם שומע לי -

א"ר יהושע בן לוי לבניו:

אקדימו עולו אקדימו וחשיכו, עולו לבי כנישתא, כי היכי דתוריקו חפיי ולמודייכו תתקיים
בידייכו.

א"ר חמא בר חנינא:

מאי קראה?

אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וגו'.

אמר רב חסדא:

לעולם יכנס אדם שני פתחים לבית הכנסת ויתפלל, שנאמר: **לשמור מזוזות פתחי**.

שני פתחים סלקא דעתך?

אלא אימא שיעור שני פתחים.

מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה, באת לפני ר"י (הגלילי) **בן חלפתא** אמרה לו: רבי, זקנתי יותר מדאי ומעכשו חיים של נוול הם, שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה ואני מבקשת ליפטר מן העולם.

אמר לה: **במה הארכת כל כך ימים?**

אמרה לו: למודה אני, אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום.

אמר לה: מנעי עצמך מבית הכנסת שלושה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה: **אשרי אדם שומע לי וגו'.**

מה כתיב אחריו?

כי מוצאי מצא חיים.

אמר הקב"ה: אם הלכת להתפלל לבית הכנסת לא תעמוד לך על פתח החיצון, אלא הוי מתכוין ליכנס דלת לפניך מדלת, **לשקוד על דלתי** אין כתיב כאן אלא **דלתותי** - שתי דלתות.

ולמה כן?

שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר.

מהו לשמור מזוזות פתחי וכי יש מזוזה בבתי כנסיות?

א"ר יהודה ברבי סימון:

מה מזוזה זו אינה זזה מן הפתח, כך לא תהא זו מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, ואם תעשה כן, דע שאתה מקבל פני שכינה.

מה כתיב אחריו?

כי מוצאי מצא חיים.

ולא עוד אלא טעון ברכות, שנאמר: **ויפק רצון מה'.**

לשמור מזוזות פתחי -

א"ר תנחום:

חייב אדם לתת מזוזה על פתח ביתו.

רבי לוי אמר:

שתי מזוזות הן אחת מכאן ואחת מכאן.

רבי ישמעאל אומר:

מזוזה אחת.

וחכמים אומרים:

הלכה כדברי רבי ישמעאל.

למה?

שאם אדם עושה שתי מזוזות, איני יודע אי זו עיקר ואי זו טפלה.
מסייע ליה לרבי ישמעאל, דאמר קרא: **וקשרתם לאות** - אם אדם עושה שני תפלין, אחד מכאן ואחד מכאן, אינו יודע אי זה עיקר ואי זה טפל, אלא וודאי הלכה כרבי ישמעאל, מה מזוזה אחת אף תפלין אחת.

א"ר יודן:

למה נאמר לשמור מזוזות פתחי?

אלא שאם יהיו לו לאדם שני פתחים, חייב ליתן מזוזה בזה ובזה, לכך נאמר: **מזוזות פתחי**.

כי מוצאי מצא חיים -

כל מי שהוא מצוי בדברי תורה, אני מצוי לו בכל מקום.

שאלו תלמידיו את רבי פרידא:

במה הארכת ימים?

אמר להם: לא ברכתי לפני כהן.

למימרא דמעליותא היא.

והא אמר רבה בר בר חייא א"ר יוחנן:

כל תלמיד חכם שמברך לפניו כוהן עם הארץ, אפי' כוהן גדול, אותו תלמיד חכם חייב מיתה, שנאמר: **כל משנאי אהבו מות** אל תקרי **משנאי** אלא **משנאי**, כי קאמר איהו נמי בשוין.

כל משנאי אהבו מות -

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן:

כל תלמיד חכם שיש לו רבב על בגדו חייב מיתה, אל תקרי **משנאי** אלא **משנאי**.

רבינא אמר:

רבד ממש, שנאמר: **מרבדים רבדתי ערשי**. ולא פליגי הא בגלימא הא בלבושא.

ריש לקיש אמר:

רק בפני רבו חייב מיתה, אל תקרי **משנאי** אלא **משנאי**.

פרק ט

המשך סימן תתקמג

חכמות בנתה ביתה -

זו מדותיו של הקב"ה שברא את כל העולם כלו בחכמתו.

חצבה עמודיה שבעה -

אלו שבעת ימי בראשית.

טבחה טבחה מסכה יינה -

אלו ימים ונהרות וכל צרכי העולם.

שלחה נערוותיה תקרא -

אלו אדם וחיה.

על גפי מרומי קרת -

רבא רמי :

כתיב : **על גפי.**

וכתיב : **על כסא!?**

בתחלה על גפי ולבסוף על כסא.

מי פתי יסור הנה חסר לב -

אמרה לו : זו חיה, שנאמר : **נואף אשה חסר לב.**

סימן תתקמד

רבי יונה בשם ר' ירמיה בר אבא פתר קריא בגוג לעתיד.

בנתה ביתה -

זה בית המקדש, שנאמר : **בחכמה יבנה בית.**

חצבה עמודיה שבעה -

אלו שבע שני גוג.

ר' יונה בשם ר' אבא בר כהנא :

כל אותם שבע שנים מסיקין ידותיהם של חרבות ושל רמחים ושל סכינים, הדא הוא דכתיב :

ויצאו וגו', ואותן שבע שנים יהיו פרוטגמיה של צדיקים לעתיד לבא.

מתלא אמר :

דאכיל פרוטגמיה אכיל משתיתא.

טבחה טבחה -

שנאמר : **בשר גבורים תאכלו.**

מסכה יינה -

ודם נשיאי הארץ תשתו.

אף ערכה שלחנה -
ושבעתם על שלחני סוס ורכב.

שלחה נערוותיה תקרא -
זה יחזקאל: **בן אדם כה אמר ה' אלוהים אמור לצפור כל כנף וכל חית השדה.**

בר קפרא פתר קריא בתורה.
בנתה ביתה -
זו תורה, שנאמר: **ה' קנני ראשית דרכו.**

חצבה עמודיה שבעה -
אלו שבעה ספרי תורה, ולא חמישה הם?

בר קפרא עביד מרישיה:
דוידבר עד ויהי בנסוע הארון חד.
מן **ויהי בנסוע הארון עד ובנוחה יאמר** חד.
מן **ובנוחה יאמר** עד סופיה דספרא חד, הרי שבעה.

טבחה טבחה -
אלו העונשים.

מסכה יינה -
אלו קלים וחמורים וגזרות שוות.

אף ערכה שלחה -
אלו הערכין.

שלחה נערוותיה תקרא -
אלו ישראל, אחר כל השבח הזה: **מי פתי יסור הנה -** הניחו דעתו של הקב"ה ואמרו לעגל:
אלה אלוהיך ישראל, בשביל כן, אכן כאדם תמותון.

ר' אבא בר כהנא פתר קריא באהל מועד.
חכמות בנתה ביתה -
זה בצלאל, **ואמלא אותו רוח אלוהים בחכמה.**

חצבה עמודיה שבעה -
אלו שבעת ימי המלואים.

טבחה טבחה -

אלו הקרבנות.

מסכה יינה -

אלו הנסכים.

אף ערכה שלחנה -

זה סדור לחם הפנים.

שלחה נערוותיה תקרא -

זה משה, שנאמר: ויהי ביום השמיני.

יש אומרים:

על שבעה עמודים העולם עומד, שנאמר: **הצבה עמודיה שבעה וכו'** (כתוב בתהילים בפסוק לרוקע הארץ במזמור קל"ג).

דבר אחר:

חכמות בנתה ביתה -

זו תורה שבנתה כל העולם בחכמתה.

הצבה עמודיה שבעה -

שנתחצבה משבעה רקיעים וניתנה לבני אדם.

דבר אחר:

אמר הקב"ה: אם זכה ולמד חשוב לפני כאלו העמיד כל העולם כלו.

הצבה עמודיה שבעה -

אלו שבע ארצות, אם זכה נוטל אותן ואם לאו הוא מתחלק לשבע ארצות.

טבחה טבחה -

זו אסתר המלכה, שבשעה שהגיע צער לישראל התקינה סעודה לאחשוורוש ולהמן הרשע ושכרתו יין ביותר, וכסבור היה המן בעצמו שחלקה לו כבוד והוא לא ידע שפרשה היא לו מצודה, שמתוך ששכרה אותה יין קנתה לה אומתה לעולם.

אף ערכה שלחנה -

בעולם הזה ובעולם הבא.

אי זה?

זה שם טוב שקנתה, שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם.

א"ר אלעזר:

אף יום הכפורים לא יבטל לעולם, שנאמר: **והיתה זאת לכם לחקת עולם.**

דבר אחר:

זו התורה שעורכת שולחן למי שמתעסק בה בעולם הזה ובעולם הבא.

דבר אחר:

מעשה היה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים **ור' יהושע הגרסי** היה תלמידו ומשמשו, ערב יום הכפורים נפטר ממנו והלך לביתו.

בא אליהו ז"ל ועמד על פתח ביתו, אמר ליה: שלום עליך רבי!

אמר ליה: שלום עליך רבי ומרי!

אמר ליה: **כלום אתה צריך?**

אמר לו: **ומי אתה?**

אמר ליה: כוהן אני ובאתי להגיד לך, שרבי עקיבא מת בבית האסורים.

מיד הלכו שניהם לבית האסורין ומצאו פתח שער בית האסורין פתוח ושר בית הסוהר היה ישן וכל האסורים היו ישנים והשכיבו את ר' עקיבא על המטה ויצאו.

מיד נטפל אליהו ז"ל ונטלו על כתפיו, וכשראה רבי יהושע כך, א"ל לאליהו ז"ל: רבי, והלא אמש אמרת לי שכהן היית וכהן אסור לטמא במת!

אמר לו: דיך ר' יהושע בני, חס ושלום שאין טומאה בתלמידי חכמים ואף בתלמידיהם, והיו מוליכים אותו כל הלילה עד שהגיעו לאנטיפרס של קוצרין, כיון שהגיעו לשם, עלו שלוש מעלות וירדו שלוש מעלות ונפתח המערה לפניהם וראו שם כסא וספסל ושולחן ומנורה, והשכיבו את ר' עקיבא על המטה ויצאו, וכיון שיצאו נסתמה המערה ודלקה הנר על מנורה, וכשראה אליהו כך, פתח ואמר: אשריכם צדיקים ואשריכם עמלי תורה ואשריכם יראי אלהים, שגנוז וטמון לכם ומשומר לכם מקום בגן עדן לעתיד לבא. אשריך רבי עקיבא, שנמצא לך מלון ערב בשעת מיתתך, לכך נאמר: **אף ערכה שלחנה.**

א"ר ירמיה:

בוא וראה כמה גדול כבוד התורה, שלא דיין לחכמים שהיא עורכת שלחן לפניהם, אלא שהיא מוספת להם חכמה על חכמתם, **הה"ד: תן לחכם ויחכם -** עוד שמתוך שעוסק בדברי תורה היא מוספת לו יראת ה', שנאמר: **תחלת חכמה יראת ה'.**

ודעת קדושים בינה -

אלו בעלי גמרא, שבשעה שיושבים ומבינים כל דבר ודבר הם דומים למלאכים שנקראו קדושים, שנאמר: **לקדושים אשר בארץ המה וגו'.**

לכו לחמו בלחמי -

הרואה יין בחלום - יש שותה וטוב לו ויש שותה ורע לו, לתלמיד חכם לעולם טוב לו, שנאמר: **ושתו ביין מסכתי.**

כל מיני משקים יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותה ורע לו, שנאמר: **תנו שכר לאובד**.
יש שותה וטוב לו, **ויין ישמח לבב אנוש**.

רבי ירמיה פתח:

יוסר לץ לוקח לו קלון -

היא דעתיה דר' יצחק, דא"ר יצחק:

כל המעמיד תלמיד רשע בארץ ישראל, כאלו מעמיד לסטים בחוצה לארץ.
וכל המעמיד תלמיד בחוצה לארץ, מעמיד לו עבד.

דבר אחר:

יוסר לץ -

זה ירמיה.

לץ -

זה דורו שהיו ליצנים.

לוקח לו קלון -

שהיו מקללין אותו, שנאמר: **לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללוני**.

ומוכיח לרשע מומו -

שהיה מוכיח לישראל ואומר להם: **איכה**.

אל תוכח לץ פן ישנאך -

א"ר אליעזר משום ר' יהודה בן שמוע:

כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצווה לאדם שלא לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר: **אל**

תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך.

תן לחכם ויחכם עוד -

מדבר בנת, שאמר לו הקב"ה: **מכל הבהמה הטהורה -** כשיצא קרב מן הטהורים.

אמר: **למה רבה הקב"ה בטהורים?**

אלא כדי שאקריב ממנה.

דבר אחר:

תן לחכם -

זה בצלאל שאמר לו משה לעשות ארון תחלה והוא עשה המשכן תחלה, להשרות בו הארון וכו'
(כתוב בשמואל ברמז צ"ח):

אם חכמת חכמת לך -

ר' אליעזר היה דורש:

אם חכמת -

בתורה, כאלו אתה משמחו להקב"ה שנתן לך התורה.

ולצת לבדך תשא -

ולא לאחרים.

אשת כסילות הומיה -

מה הכסיל מתגאה [והומה בסכלותו] ואינו יודע מה יהיה בסופו, כך אשה זונה [מתגאה] ואינה יודעת מה יהיה בסוף זנותה.

דבר אחר:

אשת כסילות -

זו חוה ששמעה לנחש ועברה על צויו של הקב"ה.

ולא עוד, אלא שהחטיאה לאדם הראשון!

מה כתיב אחריו?

וישבה לפתח ביתה לקרוא לעוברי דרך המישרים ארחותם.

מלמד, שנתנה תשובה לדורות ואומרת: אשרי מי שמישר ארחותיו ואינו חוטא כשם שחטאתי, ואוי לו למי שאינו מיישר ארחותיו ונתחייב כמו שנתחייבתי, שנאמר: **מי פתי יסור הנה -** וכל מי שחסר דעה ילמוד ממני, שגנבתי דעתו של הקב"ה ודעתו של אדם הראשון, ומצאתי מתוק לשעה ואחר כך הייתה מרה, שנאמר: **מיים גנובים ימתקו - ואחריתה מרה,** שנאמר: **ולא ידע כי רפאים שם -** אפילו אדם חוטא ובא על אשת איש מוצא החטא מתוק לשעה ואינו יודע שאחריתה מרה.

מיים גנובים ימתקו וגו' -

א"ר יצחק:

מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם ביאה ונתן לעוברי עבירה שנאמר: **מיים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם.**

פרק י

המשך סימן תתקמד

בן חכם ישמח אב -

זה יצחק, שנאמר: **כי ביצחק יקרא לך זרע.**

ובן כסיל תוגת אמו -

זה ישמעאל.

יש בנים שנתגנו באביהם - זה יאשיהו, שנתגנה באמון, שנאמר: כי הוא אמון הרבה אשמה. חזקיה שנתגנה באחז, שנאמר: צור תעודה.

ויש אבות שנתגנו בבניהם - עלי נתגנה בבניו, שנאמר: ובני עלי בני בליעל. שמואל נתגנה בבניו, שנאמר: ולא הלכו בניו בדרכיו.

ואברהם לא היה כן, הוא נתגדל ביצחק, שנאמר: ואלה תולדות יצחק בן אברהם, ויצחק נתגדל באברהם שנאמר: אברהם הוליד את יצחק.

בן כסיל תוג"ת אמו -

(בא"ת ב"ש אפרא) אפרא בעיני אמה, אם מודבק אם בדריו של הקב"ה משמח בוראו, הדא הוא דכתיב: בן חכם ישמח אב - ואין אב אלא הקב"ה, שהוא אב לכל העולם, שנאמר: אבי יתומים.

דבר אחר:

בן חכם -

זה שלמה שהיה חכם ביותר,

ישמח -

הקב"ה, שנאמר: וישב שלמה על כסא ה'.

ובן כסיל -

זה המן, ששמע לעצת אשתו ונתלה וכל עשרו לא היה יכול להצילו. ללמדך, כשמגעת מפלתם של רשעין אין מועיל להם ממונם, שנאמר: לא יועיל הון ביום עברה. וכתיב: לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות.

סימן תתקמה

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן:

שתי צדקות הללו למה?

אחת שמצלת מדינה של גיהינום,

ואחת שמצלת אותו ממיתה משונה.

ואיזוהי צדקה שמצלת מדינה של גיהינום?

ההיא דכתיב בה: עברה - דכתיב: יום עברה היום ההוא.

איזוהי צדקה שמצלת ממיתה משונה?

נותנה ואינו יודע למי נותנה, נוטלה ואינו יודע ממי נטלה.

היכי לעביד?

ונותנה לתוך קופה של צדקה.

שלשה אוהבים יש לו לאדם וכו' -

(כתוב בישעיה ברמז תצ"ד):

וצדקה תציל ממות -

אמר שמואל:

אין מזל לישראל, דשמואל ואבלט הוו יתבי, אדיתבי אינהו אזלי הנך אינשי לאגרא.

אמר ליה: אבלט לשמואל.

האי גברא אזיל ולא אתי, דטריק ליה הויא ומית.

א"ל שמואל: אי בר ישראל הוא אזיל ואתי. אזיל ואתא, קם אבלט ושקליה לטוניה ושדייה

אארעא, אשכח ביה חויא דפסיק ושדי בתרתי גובי.

אמר ליה שמואל: **מאי עבדת?**

א"ל: כל יומא הוה רמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן, האינדנא הוה חד מינן ולא הוה ליה

ריפתא בהדיה הוה קא מיכסיף, אמינא להו: אנא קאימנא ומרמינא, כי מטאי לגביה שואי

נפשאי, כמאן דשקלי מיניה כי היכי דלא ליכסיף.

א"ל: מצווה קא עבדת.

נפק שמואל ודרש:

וצדקה תציל ממות -

ולא ממיתה משונה, אלא מיתה עצמה.

ומדרבי עקיבא נמי אין מזל לישראל, דר' עקיבא הוה ליה בריתא.

א"ל כלדאי: ההוא יומא דעיילה לגננא טריק לה חויא ומיית, הוה דאג אמילתא טובא, ההוא

יומא שקלתה למכבנתא דצתא בבקעה, איתרמי אתיהיב בעיני דחויא, לצפרא כי קא שקלת

הוה סריך ואתי חויא אבתרה.

אמר לה אבוה: **מאי קא עבדת?**

אמרה ליה: בפניא אתא עניא קרי אבבא, והוו טרידי כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמע, קמית

אנא ושקלית למנתא דיהבית ניהלי ויהביתיה ניהליה.

נפק ר' עקיבא ודרש:

וצדקה תציל ממות-

לא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה.

תניא:

אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באה אשה ועמדה

לפניו בשני בצורת.

א"ל: רבי, פרנסני!

א"ל: העבודה, בקופה של צדקה אין כלום!

א"ל: אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעה בניה מתים, ועמד ופרנסה משלו.
לימים חלה בנימין ונטה למות.

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, אתה אמרת: **כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא** - בנימין הצדיק שקיים אלמנה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות?!
תנא:

הוסיפו לו י"א שנה, הוי: **וצדקה תציל ממות.**

רבי אליעזר אומר:

כתוב אחד אומר: **וצדקה תציל ממות.**

וכתוב אחד אומר: **מי גבר יחיה ולא יראה מות.**

כיצד יתקיימו שני המקראות הללו?

אמור מעתה: **מי גבר יחיה ולא יראה מות** - זו מיתה כדרך כל הארץ.

וצדקה תציל ממות - זו מיתה משונה.

לא ירעיב ה' נפש צדיק -

זה יצחק, שנאמר: **גור בארץ הזאת.**

והות רשעים יהדוף -

שהוא דוחפן ליום הדין.

דבר אחר:

זה תלמיד חכם, שכל זמן שמתעסק בתורה - בחיים, ואם נעלם ממנו פרק אחד או דבר מלמודו - אינו נפטר מן העולם עד שמלאכי השרת באים בשעת פטירתו וסודרין לפניו, כדי שלא יהא לו בושת פנים לפני הקב"ה לעתיד לבא.

ר' סימון אומר:

אלו הצדיקים, שאין הקב"ה מצריכן לבריות, והרשעים מחתם גזר דינם עד יום הדין ליפרע מהם בגיהנום, ודוחפן לשרה של גיהנום.

נרדם בקציר בן מביש -

רבי שמעון בן יוחאי אומר:

משל לשני אחים שהיו מסגלים בנכסי אביהם, אחד מצרף דינר ואוכלו ואחד מצרף דינר ומניחו, זה שהוא מצרף דינר ומניחו - נמצא עשיר וזה שהוא מצרף דינר ואוכלו - נמצא שאין לו כלום.

כך תלמיד חכם שונה שנים ושלושה פרקים בשבת, שנים ושלושה דברים ביום, שתים ושלוש פרשיות בחדש, נמצא עשיר לאחר זמן ועליו נאמר: **וקובץ על יד ירבה**, אבל אם אמר: למחר אני לומד, למחר אני שונה, נמצא שאין בידו כלום ועליו נאמר: **נרדם בקציר וגו'.**

ואומר: **מחורף עצל לא יחרוש.**

סימן תתקמו

זכר צדיק לברכה -

א"ר יצחק:

כל מי שמזכיר הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, שנאמר: **זכר צדיק לברכה**.
וכל מי שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, שנאמר: **ושם רשעים ירקב**.

א"ר שמואל בר נחמני:

שמותן של רשעים דומים לכלי קורייס, מה כלי קורייס כל זמן שאתה משתמש בהם עומדים הנחתם - הן מתרפין, כך הרשעים, **שמעת מימך אדם קורא לבנו סיסרא שנחריב פרעה?** אלא ראובן שמעון.

רב אמר:

ארור המן ארורים בניו.

א"ר פנחס:

חרבונה זכרו לטוב.

א"ר שמואל בר נחמני:

מצינו שהקב"ה מזכיר שמותם של ישראל ומברכן, שנאמר: **ה' זכרנו יברך**.

ר' הונא בשם רב אחא אמר:

אין לי אלא שישים רבוא.

מנין שכל אחד ואחד מישראל שהקב"ה מזכיר שמו ומברכו?

שנאמר: **וה' אמר המכסה אני מאברהם ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום**.

שנו רבותינו:

וכך היה אומר: **אנא השם עויתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי וכו'.**

והם עונים אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

חנניה בן אחי רבי יהושע אומר:

זכר צדיק לברכה.

א"ל נביא לישראל: **בשעה שאני מזכיר צדיקו של עולם, אתם תנו ברכה.**

רבי אומר:

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוהינו.

בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה, **אתם: הבו גודל לאלהינו.**

א"ר אלעזר:

צדיק מעצמו, רשע מחברו.

צדיק מעצמו - זכר צדיק לברכה.

רשע מחברו - ושם רשעים ירקב.

א"ל רב המנונא לההוא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה:

מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר צדיק לברכה כו'?

מדאורייתא מנא לן?

דכתיב: וה' אמר המכסה אני מאברהם.

וכתיב: ואברהם היו יהיה וגו',

מנא הא מילתא ושם רשעים ירקב כו'?

דכתיב: ויאהל עד סדום ואנשי סדום רעים וחטאים.

על הראשונים נאמר: זכר צדיק לברכה.

בן גמלא,

ובן קטין,

ומונבז המלך,

והילני אמו,

ונקנור

מזכירין אותם לשבח.

ואלו מזכירין אותם לגנאי:

בית גרמו,

ובית אבטינס,

והגרוס בן לוי,

ובן (קמצא) [קמצר],

ועליהם נאמר: ושם רשעים ירקב.

מאי ושם רשעים ירקב?

א"ר אלעזר:

רקבובית תעלה (בעצמיהם) [בשמותם], מאי היא?

אמר רבא:

דלא מסקי בשמייהו, וכן סליק ליה בדואג בן יוסף, שהיתה אמו מודדתו בטפחים וכו' (כתוב

באיכה):

פעם אחת גזרה מלכות הרביעית שלא יביאו עצים למערבה והושיבו פרדסיאות על הדרכים

כדרך שהושיבן ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל.

מה עשו יראי חטא שבאותו הדור?

הביאו עצים ועשו מהם סולמות והניחום על כתפיהם והלכו להם.
כיון שהגיעו אצלם, אמרו להם: **להיכן אתם הולכים?**
אמרו להם: להביא שתי גוזלות משובך שלפנינו בסולם שעל כתפנו.
כיון שעברו מהם, פרקום והביאום לירושלים, ועליהם ועל כיוצא בהם נאמר: **זכר צדיק לברכה.**
ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר: **ושם רשעים ירקב:**

חכם לב יקח מצוות -

זה אברהם, לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילרין שלו כלום,
אמר: ר' מה אני מפסיק צדקה מביתי?!
הלך ונטה לו אהל בגרר.

ואויל שפתים ילבט -

זה לוט, שהיה צריך לומר: **דבר שלקה בו העולם אנו באים לעשות?**
מה גרם לו?
ילבט, זה לוט, שהביא לו לבטים: **לא יבא עמוני ומואבי.**

דבר אחר:

חכם לב יקח מצוות -

זה משה, שכל ישראל היו עסוקים בבזה והלך הוא ונתעסק בעצמות יוסף, שנאמר: **ויקח משה את עצמות יוסף עמו.**

שנאה תעורר מדנים -

שנאה שנתנו ישראל ביניהם לבין אביהם שבשמים עוררה עליהם דיני דינים.

דא"ר שמואל בר נחמני:

קרוב לתשע מאות שנה הייתה השנאה כבושה בין ישראל לאביהם שבשמים, משיצאו ישראל ממצרים עד שעמד יחזקאל, דכתיב: **ואומר עליהם איש שקוצי עיניו השליכו -** [והם לא עשו כן אלא] **וימרו כי ולא אבו לשמוע אלי ועשיתי עמהם בעבור שמי הגדול.**

ועל כל פשעים תכסה אהבה -

שהקב"ה אוהב את ישראל: **אהבתי אתכם אמר ה'.**

דבר אחר:

שנאה תעורר מדנים -

שנאה שנתן אהרן בין ישראל לאביהם שבשמים, עוררה עליהם דיני דינים.
מלמד, שהיה (הקב"ה) [אהרן] נוטל את (הפנקס ופוחחו) [קרנבס ופוחסו] להם, ואומר להם:
דעו שאין בו ממש, הוא [שמשה אמר לאהרן]: **מה עשה לך העם הזה.**
א"ל: מוטב היה להן שידונו שוגגין ואל ידונו מזידין.

הוא] שהקב"ה אומר למשה: **מי אשר חטא לי אמחנו מספרי [הה"ד]: ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו.**

ועל כל פשעים תכסה אהבה -

תפילה שנתפלל משה עליו.

ומה נתפלל עליו?:

ר' מני בשם ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר:

מתחלת הספר ועד כאן כתיב: **והקריבו בני אהרן, וערכו בני אהרן, ונתנו בני אהרן.**

אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, באר שנואה ומימיה חביבין?!

לעצים חלקת כבוד בשביל בניהם, **כדתנן:**

כל העצים כשרים לגבי המזבח חוץ משל זית ומשל גפן.

ולאהרן אי אתה חולק כבוד בשביל בניו?!

א"ל הקב"ה: חייך, בשביל תפלתך אני מקרבו.

ולא עוד, אלא שאני עושה אותו עיקר ובניו טפלה, שנאמר: צו את אהרן ואת בניו.

פעולת צדיק לחיים -

א"ר תנחומא:

זה אליפו, שגדל בחיקו של יצחק.

תבואת רשע לחטאת -

זה עמלק, שגדל בחיקו של עשו.

דבר אחר:

פעולת צדיק לחיים -

כל מה שפעל דוד ושלמה לחיים של ישראל.

תבואת רשע לחטאת ב-

ביאה אחת שנכנס מנשה לבית קדש הקדשים, היה חטאת לישראל, שעשה צלם והכניסו להיכל.

ארח לחיים שומר מוסר ועוזב תוכחת מתעה -

א"ר אלכסנדר:

כל ת"ח שהוא עוזב דברי תורה כאלו מתעתע במי שאמר והיה העולם, והקב"ה עוזבו לעוה"ב.

ומוציא דבה הוא כסיל -

אלו מרגלים, שנאמר: **ויוציאו דבת הארץ,**

ואומר: **כחומץ לשנים וכעשן לעינים וגו' - מקצה רגלים וגו' שולח דברים ביד כסיל.**

ברוב דברים לא יחדל פשע -

זו מרים : **ותדבר מרים ואהרן במשה.**

וחושך שפתיו משכיל -

חושך שפתיו מלדבר בחברו.

אמר רשב"ג:

כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה.

אמרו רז"ל:

שני דיקליקין היו עומדים לפני אנדרינוס, אחד היה מלמד על הדבור שהוא יפה ואחד היה מלמד על השתיקה שהיא יפה.

אמר אחד למלך : מרי, אין טוב מן הדבור בעולם.

אמר לו? **היאך?**

א"ל : אלולא הדבור לא היו המלכים מתמלכין, והמתים נגמלים חסד, והכלות מתקלסות, ומשא ומתן בעולם, והספינות פורשות בים.

אמר ליה אנדרינוס : יפה דברת.

אמר ליה לאותו אחד שהיה למד על השתיקה שהיא יפה : **היאך אתה למד על השתיקה?**

בא לדבר עמד חברו וסטרו על פיו.

אמר ליה המלך : **למה סטרת אותו?**

אמר ליה : מרי, משלי על שלי למדתי מדבור על דבור וזה בא ללמד משלי על שלו, משלו על שלו ילמד, לפיכך סטרת אותי.

אמר שלמה : לא אמרתי שתעלם פיך ותהא שותק ויושב, אלא חשוך שפתיך מלהשיח בחברך,

וכן הוא אומר : **נצור לשונך מרע.**

סימן תתקמוז

ברכת ה' היא תעשיר -

זה שבת, שנאמר : **ויברך אלוהים את יום השביעי.**

ולא יוסיף עצב עמה -

זה האבל, דכתיב : **כי נעצב המלך על בנו.**

תני :

בבית האבל בחול פריס מנחם ויהיב לאבל, מן הה"ד : **פרשה ציון בידיה - משום דאין מנחם לה -** הא אם יש לה מנחם, פריס מנחם.

ובשבת פורס הוא בעצמו אע"פ שיש מנחם, שנאמר : **ברכת ה' היא תעשיר וגו'.**

מעשה בשמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאל אחד, הלכו תלמידיו ומצאו אבן אחת טובה תלוויה בצוארו, אמרו לו: רבי, **ברכת ה' היא תעשיר**.
אמר להם: אני חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי, הלך והחזירה לאותו ישמעאל, וקרא עליו אותו ישמעאל: **ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח**.

כעבור סופה ואין רשע -

זה דור המבול.

וצדיק יסוד עולם -

זה נח, שנאמר: **אלה תולדות נח**.

רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן:

אפילו בשביל צדיק אחד נתקיים העולם, שנאמר: **וצדיק יסוד עולם**.

ור' חייא בר אבא דידיה אמר מהכא:

רגלי חסידיו ישמור - חסידו כתיב וכו' (כתוב בתהילים במזמור קל"ג):

כחומץ לשנים וכעשן לעינים כן העצל לשולחיו -

רמי ליה רב אחא אריכא דהוא רב אחא בר פפא לרבי אבהו:

תנן:

החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ.

למימר דחומץ מעלי הוא לשנים, והכתיב: **כחומץ לשנים וכעשן לעינים!?**

לא קשיא, הא בקיוהא הא בחלא.

ואי בעית אימא: הא והא בחלא, הא דאיכא מכה הא דליכא מכה, אי איכא מכה מסי, ואי ליכא מכה - מרפי.

יראת ה' תוסיף ימים -

א"ר יוחנן:

זה מקדש ראשון, שעמד ת"י שנים ולא שמשו בו אלא שמונה כהנים.

ושנות רשעים תקצורנה -

זה מקדש שני, שעמד ת"י שנים ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים.

צא מהם ארבעים שנה שמש שמעון הצדיק, ושמונים שנה שמש יוחנן כוהן גדול, ועשר

שמש ישמעאל בן פאבי, ואמרי לה: י"א שמש ר' אלעזר בן חרסום.

מכאן ואילך צא וחשוב כל אחד ואחד לא הוציא שנתו.

מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שהלך לברית מילה וסעד שם והשקה שם אותו אביו של תינוק יין ישן של שבע שנים.

א"ל: מהיין הישן הזה אני מישן לשמחה של בני, היו נעורים עד חצי הלילה.

ר' שמעון בן חלפתא שהיה בטוח על כחו, יצא בחצי הלילה לילך לעירו, מצא שם מלאך המות בדרך ראה אותו משחק.
א"ל: **מי אתה?**
א"ל: שלוחו של הקב"ה.
אמר לו: **מפני מה אתה משחק?**
א"ל משיחתן של בריות, שהם אומרים כך וכך אנו עתידין לעשות ואינו יודע אימתי הוא נקרא. אותו האיש שהיה אומר: מהיין הזה אני מישן לשמחתו של בני, הרי הגיע פרקו למות אחר שלשים יום.
א"ל: הראה לי את פרקי.
א"ל: לא עליך ועל כיוצא בך אני שולט, פעמים שהקב"ה חפץ במעשיכם הטובים ומוסיף לכם חיים, שנאמר: **יראת ה' תוסיף ימים.**
וכן הוא אומר: **יקר בעיני ה' המותה לחסידינו.**

פרק יא

המשך סימן תתקמז

מאזני מרמה תועבת ה' -

א"ר בנאה:

אם ראית דור שמדותיו של שקר, דע שהמלכות מתגרה בו.

מה טעם?

מאזני מרמה תועבת ה'.

מה כתיב אחריו?

בא זדון ויבא קלון.

אף משה רמזה בתורה: **לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן - זכור את אשר עשה לך עמלק.**

בא זדון -

זה עשו: **וקראו להם גבול רשעה -** ונתלוה לו קלונו של עולם: **ויהי רעב בארץ.**

ואת צנועים חכמה -

(כתוב בישיעה בפסוק דרשו ה' בהמצאו ברמו תפ"א):

תומת ישרים תנחם -

ההוא מינאה דחזייה לרבה דהוה מעיין בשמעתא, יהב אצבעתיה דידיה תותי כרעיה וקא מייץ דמא.

א"ל: עמא פחיזא דקדמתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעי לכו למיצת, אי אציתו - קבליתו ואי לא, לא קבליתו.

א"ל : אן דסגין בשלמותא.

כתיב בן : **תומת ישרים תנחם** - הנך אינשי דאזלי בערמימותא, כתיב בהם : **וסלף בוגדים ישדם**.

מאי שנא ליה דמהימן ליה למלוה ומלוה לא מהימן ליה ללוה?
לוה מקיים ביה במלוה : **תומת ישרים תנחם**, ומלוה מקיים ביה בלוה : **וסלף בוגדים ישדם**.

לא יועיל הון ביום עברה וגו' -
(כתוב לעיל) :

לא יועיל הון -
ומה מועיל?
דברי תורה.

וצדקה תציל ממות -

וכי צדקה מצלת מדינה של גיהינום, יכול אפילו נותנה לכותי שמצילתו?
הוי אומר : **וצדקה תציל ממות -** ואין צדקה אלא דברי תורה, שנאמר : **וצדקה תהיה לנו**.

ומאן דבעי ישמעיה מן הכא.

דאמר רבי יוסי :

יהא חלקי עם גבאי צדקה ולא עם מחלקי צדקה, שכשהיה נוטלה יודע ממי נוטלה, אבל כשנותנה אינו יודע למי נותנה.

יכול אפילו נתחייב תלמיד חכם לדבר עבירה שיכולה להציל אותו?
תלמוד לומר : **צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו**.

א"ר עקיבא :

מעשיהם של צדיקים מצילים אותם, שנאמר : **צדקת ישרים תצילם -** והכל בזכות התורה שנמשלה (לצדיקים) [לצדקה] ולחיים, שנאמר : **כן צדקה לחיים ומרדף רעה למותו**.

וכי יש אדם שמרדף רעה לנפשו?
הוי אומר : זה שמגדיל ימיו בלא תורה.

ר' אבהו אמר :

זה שמגדיל עצמו בליצנות.

צדקת תמים תישר דרכו -

צדקת תמים -

זה יצחק.

תישר דרכו -

של אליעזר.

וברשעתו ייפול רשע -

זה בתואל שבקש לעכב ונגף בלילה, דכתיב: **ויאמר אחיה ואמה.**

צדיק מצרה נחלץ -

ההוא עבדא דאזל וצבעיה לרישיה ודיקניה, אתא לקמיה דרבא אמר ליה זבנן, אמר ליה: **ויהיו**

עניים בני ביתך.

אתא לקמיה **דרב פפא** זבניה, יומא חד אמר ליה: אשקיין מיא!

אזל אסחיה לרישיה ודיקניה.

אמר ליה: חזי דאנא קשיש מאבוך, קרי אנפשיה: **צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו.**

כי הוה ר' מאיר דריש בפירקיה הוה דריש:

תלתא שמעתא,

תלתא אגדתא,

תלתא מתלי.

וא"ר יוחנן:

ג' מאות ממשלות שועלים היו לו לר' מאיר, ואנו לא בא לידינו אלא שלשה:

אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה,

מאזני צדק אבני צדק,

צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו.

בטוב צדיקים תעלוץ קריה ובאבוד רשעים רנה -

א"ר ישמעאל:

יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסין מן העולם וכו' (כתוב בתהילים במזמור ג' ברמז

י"ב):

ובאבוד רשעים רנה -

ובאבוד אחאב רנו רנה, שנאמר: **ויעבור הרנה.**

שנו רבותינו:

כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם.

אבדו רשעים מן העולם - נסתלק חרון אף מן העולם.

רשע בא לעולם - רעה באה לעולם, שנאמר: **בבוא רשע בא גם בוז.**

אבד רשע מן העולם - טובה באה לעולם, שנאמר: **ובאבוד רשעים רנה.**

צדיק אבד מן העולם - רעה באה לעולם, שנאמר: **הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק.**
צדיק בא לעולם - טובה באה לעולם, שנאמר: **זה ינחמנו ממעשנו.**

בז לרעהו חסר לב -

זה חמור.

ואיש תבונות יחריש -

זה יעקב, שנאמר: **והחריש יעקב עד באם.**

הולך רכיל מגלה סוד -

תנו רבנן:

מנין לדיינים שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבים אבל מה אעשה שחברי רבו עלי?

ת"ל: **לא תלך רכיל בעמיד.**

ואומר: **הולך רכיל מגלה סוד.**

ההוא תלמידא דאפיק מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתיין שנין, ואפקיה רבא מבי מדרשא, אמר: דין גלי רזיא הוא.

רע ירוע כי ערב זר -

א"ר יצחק:

רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים, ולערבי שלציון, ולתוקע עצמו לדברי הלכה, מקבלי גרים **כדרכי חלבו.**

דא"ר חלבו:

קשים גרים לישראל כספחת. ערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ, תוקע עצמו לדבר הלכה **כדרכי יוסי.**

דא"ר יוסי:

כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו, דאמר קרא: **ולמדתם ועשיתם -** כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה.

ושונא תוקעים בוטח -

דאתי דינא לקמיה וגמר הלכתא ומדמי מלתא למילתא, ואית ליה רבה ולא אזיל למשאל מיניה.

גומל נפשו איש חסד -

אמר ר' שמעון בן לקיש:

כל היושב בתענית נקרא חסיד, שנאמר: **גומל נפשו איש חסד.**

גומל נפשו איש חסד -

הלל הזקן בשעה שנפטר מתלמידיו היה מהלך והולך.

אמרו לו: **להיכן אתה הולך?**

אמר להם: לעשות מצוה.

א"ל: **וכי מה מצווה הלל עושה?**

א"ל: לרחוץ במרחץ.

א"ל: **וזו היא מצוה?**

א"ל: הן, ומה איקונין של מלכים שמעמידים אותם בבתי קרקסיות ובתי טרטיאות מי שממונה עליהם ממרקן ושוטפן, והם מעלים לו (סודרין) [מזונות], **ולא עוד**, אלא שהוא מתגדל בגדולי מלכות, אנו שנבראנו בצלם ודמות, דכתיב: **כי בצלם אלוהים עשה את האדם** עאכ"ו.

וכן הלל הזקן אומר לתלמידיו: בשעה שנפטר מהם: **אנא אזיל למיגמל חסד עם הדין אכסנאי** דאית בגו ביתא.

אמרו ליה: בכל יום אית לך אכסנאי?!

אמר להו: **והדא נפשא עלובתא לאו אכסנאי היא גו גופא?**

דיומא דין היא חכא ולמחר לית היא הכא.

דבר אחר:

גומל נפשו איש חסד -

דמפלג מצוון.

ועוכר שארו אכזרי -

זה מי שהגיע לו שמחה ואינו מקרב קרוביו עמו לשם עניות, לכך משה מזהיר את ישראל: **נתון תתן לו.**

רשע עושה פעולת שקר -

רבי אבין בשם רבי חנינא:

זה נמרוד שהיו פעולותיו של שקר.

וזרע צדקה -

זה אברהם, שנאמר: **ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט.**

שכר אמת -

שנאמר: **אל תירא אברם.**

תועבת ה' עקשי לב -

זה שמקשה לבו מלעשות תשובה והקב"ה קורא אותו תועבה, שנאמר: **תועבת ה' עקשי לב**, ואם חוזר ועושה תשובה, קורא אותו תמים, שנאמר: **ורצונו תמימי דרך.**

ראה חכמתו של שלמה, כל מה שהתנבא דוד אביו התנבא שלמה:

בדוד כתיב: **אשרי אדם מפחד תמיד וגו'.**

ובשלמה כתיב: **תועבת ה' עקשי לב.**

בדוד כתיב: **אשרי תמימי דרך.**

ובשלמה כתיב: **ורצונו תמימי דרך.**

אמר רבי זבידא:

כל מי שהולך בתמימות לפני הקב"ה, כאלו עשה כל רצונו, שנאמר: **ורצונו תמימי דרך.**

יד ליד לא ינקה רע -

שנו רבותינו:

המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו, אפילו הוא דומה למשה רבינו שקבל תורה מהר סיני, עליו הכתוב אומר: **יד ליד לא ינקה רע -** לא ינקה מדינה של גיהנום.

אמר רב:

כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו להקב"ה, שמים וארץ כאברהם, שכתוב בו: **הרימותי ידי אל ה' וגו' קונה שמים וארץ -** לא ינקה מדינה של גיהנום.

קשיא ליה לדבי רבי שילא האי **יד ליד, ידים לא ינקה מיבעי ליה?**

אלא אמרי דבי ר' **שילא:**

אפילו קבל תורה כמשה רבינו, שכתוב בו: **מימינו אש דת לנו -** לא ינקה מדינה של גיהנום.

קשיא ליה לר' יוחנן:

האי **יד ליד, יד מיד מיבעי ליה?**

אלא אמר רבי יוחנן:

אפילו עשה צדקה בסתר, שכתוב: **מתן בסתר יכפה אף -** לא ינקה.

יד ליד לא ינקה רע -

א"ר פנחס:

כל העושה מצווה בעולם הזה ומבקש ליטול שכרו מיד ליד, **לא ינקה רע -** רשע הוא ואינו מניח לבניו כלום.

כאינש דאמר: **הא סילעא הא סקא הא סאתא, קום כייל לך, כך אם בקשו אבות הראשונים**

שכר מצווה שעשו בעולם הזה, מהיכן היה זכותן עומדת לבניהם אחריהם?

[שהרי הוא אומר]: **וזכרתי את בריתי יעקב.**

יד ליד לא ינקה -

בוא וראה שתי ידיים יש לו לאדם, אם גונב הוא באחת ונותן צדקה באחת, לא ינקה לעתיד, כך הקב"ה אומר לרשעים: שני עולמות בראתי לכם, אחד לעשות בו מעשים טובים ואחד לשלם שכר, עכשיו שלא עשיתם מעשים טובים בעולם הזה שהייתם בו כאן, **מה אתם מבקשים?** **יד ליד לא ינקה** אתכם מדינה של גיהנום.

דבר אחר:

אמר ר' יוחנן:

משל לאחד שעבר עבירה ונתן לזונה שכרה, לא הספיק לצאת ממנה, עד שפגעו עני אחד ואמר לו: תן לי צדקה ונתן לו, חשב בעצמו, אלולי לא רצה הקב"ה לכפר עונותי, לא היה שולח לי אותו עני לתת לו צדקה, אלא כבר כפר לי על אותו עון שעשיתי. אמר לו הקב"ה: רשע, לא תחשוב כך אלא לך ולמוד מחכמתו של שלמה, שנאמר: **יד ליד לא ינקה רע.**

דבר אחר:

מה היד הזו (היא אוכלת) [אינה נכוית] עם חברתה, [אף אם] אתה עושה מצווה באחת ונתחייב באחת, אין זו מכפרת על זו.

דבר אחר:

אדם יש לו דבר בינו ובין חברו והוא נשבע בפיו ומבטל בלבו, **תאמר שהוא מנוקה?** תלמוד לומר: **לא ינקה רע.** נאמר כאן: **לא ינקה.** ונאמר להלן: **כי לא ינקה ה'.** מה דבור האמור להלן על השבועה, אף כאן על השבועה.

ר' אליעזר אומר:

לא כן, שהרי סופו של פסוק מפרש: **וזרע צדיקים נמלט** - אם ראית צדיק שהוא בן אבות, לא במהרה הוא חוטא.

למה?

שהוא מחשב: אכחיש את יצרי לשעה ולא אאבד את עולמי לשעה, ונמצא נמלט מדינה של גיהנום, הדא הוא דכתיב: **וזרע צדיקים נמלט**, אבל רשע הולך אצל זונה ונשבע לה, כדי לעשות תאות נפשו, ואחר כך עובר על השבועה, ורוח הקדש משיבה ואומרת: לא דיך שעברת עבירה אלא שהזכרת שמי על דבר שקר, חייך, לא תנקה מדינה של גיהנום, הדא הוא דכתיב: **יד ליד לא ינקה רע.**

למה קורא אותו רע?

כנגד יצר שנקרא רע, שנאמר: **כי יצר לב האדם רע מנעוריו**, והקב"ה נותן בלבו של צדיק שלא יחטא, כדי להנצל מדינה של גיהנום.

נזם זהב באף חזיר -

אם אתה נותן כלי זהב באף חזיר הוא מלכלכו בטיט וצואה ואינו מדיחו, כך ת"ח אם הולך אצל זונה ומקלקל עמה מלכלך את תורתו.

א"ר אלכסנדראי:

מסירה טעמה של תורה ממנו, אבל כל מי שעמד על פתחה ואינו מתאוה ליפיה, הקב"ה קורא אותו צדיק, שנאמר: **תאות צדיקים אך טוב תקות רשעים עברה.**

מהו עברה?

שתקותו עברה באותה שעה שעבר עבירה.

יש מפזר ונוסף עוד -

תני, הלל אומר:

בשעת המכנסים פזר, בשעת המפזרים כנס, אם ראית דור שהתורה חביבה עליו - פזר, שנאמר:

יש מפזר ונוסף עוד, ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו - כנס, שנאמר: עת לעשות לה'

הפרו תורתך.

דבר אחר:

א"ר אבהו:

אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה, הוי יודע שהוא מוסיף, שנאמר: **יש מפזר ונוסף עוד.**

א"ר שמואל בר נחמני:

אם ראית אדם שהוא מונע ידו מן הצדקה, הוי יודע שהוא מתחסר, שנאמר: **וחושך מיושר אך**

למחסור.

נפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורא -

אמר רב ששת:

כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר: **ומרוה גם הוא יורא.**

מונע בר יקבוהו לאום -

זה פרעה שגנז את התבואה בשני בצורת ולא רצה למכור והיו הכל מקללים אותו.

וברכה לראש משביר -

זה יוסף, שנאמר: **ויוסף וגו' הוא המשביר לכל עם הארץ -** שזן את העולם ונהגם כרועה,

שנאמר: **רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף.**

אמר רב חמא בר ביזנא אמר שמואל:

כל המונע הלכה מפי תלמיד חכם, אפילו עוברים שבמעו אמן מקללים אותו, שנאמר: **מונע בר**

יקבוהו לאום - ואין לאום אלא עוברים, שנאמר: **ולאם מלאם יאמץ, ואין יקבוהו אלא קללה,**

שנאמר: **מה אקב לא קבה אל, ואין בר אלא תורה, שנאמר: נשקו בר.**

עולא דבי רבי ישמעאל אמר:

מנקבין אותו ככברה.

כתיב הכא: יקבוהו לאום.

וכתיב התם: **ויקוב חור בדלתו.**

ואם למדו מה שכרו?

זוכה לברכות יוסף, שנאמר: **וברכה לראש משביר - ואין משביר אלא יוסף**, שנאמר: **הוא המשביר.**

אמר רבי תנחומא:

אם למדו - זוכה שתורתו תהיה עטרה לראשו לעתיד לבא, **הדא הוא דכתיב: וברכה לראש משביר.**

שוחר טוב יבקש רצון -

זה דוד מלך ישראל שהיה שוחר טובתם של ישראל, להעמיד מהם עשרים וארבע משמרות כהונה ועשרים וארבע משמרות לווייה.

יבקש רצון -

שהיה מבקש רחמים שתשרה עליו רוח הקדש, כדי לברך את ישראל.

והיכן ברכין?

אשרי האיש.

ודורש רעה תבואנו -

זה המן שהיה דורש רעתו של מרדכי ונהפכה עליו.

מה כתיב אחריו?

בוטח בעשרו הוא ייפול - זה המן.

וכעלה צדיקים יפרחו -

זה מרדכי ואסתר.

דבר אחר:

בוטח בעשרו -

זה קרח.

וכעלה צדיקים יפרחו -

זה משה ואהרן וסנהדרין שלו.

פרי צדיק עץ חיים -

זה ר' יוסי בן אלעזר.

ולוקח נפשות חכם -

זה רבי שמעון בן יוסי בן לקוניא.

דבר אחר:

מה הם פירותיו של צדיק?

מצוות ומע"ט, זה נח: נח איש צדיק תמים.

ולוקח נפשות חכם -

זה נח, שזן ופרנס כל שנים עשר חדש בתבה, אחר כל השבח הזה בא לצאת ונשתלם, שנאמר:

הן צדיק בארץ ישולם.

דאמר רבי הונא בשם רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי:

נח כשהוא יוצא מן התבה הכישו הארי ושברו ולא היה כשר להקריב והקריב שם בנו תחתיו,

ק"ו אף כי רשע וחוטא - זה דור המבול.

דבר אחר:

פרי צדיק עץ חיים -

אמרו רבותינו:

כל הבנים שהיניקה שרה, דכתיב: היניקה בנים שרה - כולם נתגיירו, ואל תתמה בדבר, שהרי

אתה מוצא באלפיז, ע"י שנתגדל בחיקו של יצחק נעשה צדיק וזכה ששרה עליו רוח הקדש.

דבר אחר:

פרי צדיק עץ חיים -

זה משה שקבל את התורה, דכתיב בה: עץ חיים היא.

ולוקח נפשות חכם -

והלא שנינו:

מרבה בשר מרבה רמה, מרבה שפחות מרבה זמה, מרבה עבדים מרבה גזל!?

אלא כמה פעמים לקח, כמה נפשות מן המיתה, במרגלים ועגל, שנאמר: ויחל משה וכו' (כתוב

בשופטים ברמז ס"ז וברמז שס"ז).

עשרה דברים נקראו חיים:

הקב"ה אלוהים חיים.

תורה, שנאמר: עץ חיים היא.

ישראל שנאמר: ואתם הדבקים בה' וגו' חיים וגו'.

חכמים שנאמר: תורת חכם מקור חיים.

צדיקים - פרי צדיק עץ חיים.

גן עדן ועץ החיים בתוך הגן.

ארץ ישראל - ונתתי צבי בארץ חיים.
ירושלים - אתהלך לפני ה' בארצות החיים.
גמילות חסדים שנאמר: כי טוב חסדך מחיים,
מים שנאמר: מקור מים חיים.

הן צדיק בארץ ישולם -
זה משה, שנאמר: הן קרבו ימיד למות.
וכתיב ביה: צדקת ה' עשה.

אף כי רשע וחוטא -
זה קרח ועדתו וכו' (כתוב בירמיה ברמז קל"ב):

פרק יב

המשך סימן תתקמז

אשת חיל עטרת בעלה -

א"ר אחא:

בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה.

רבנן אמרין:

מרתה דבעלה, בכל מקום האיש גוזר, ברם הכא: כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה.

א"ר יהושע בן קרחה:

יו"ד שנטל הקב"ה משרי נחלק, חציו לשרה וחציו לאברהם.

אמר רשב"י:

יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה, אמר לפניו: רבש"ע, מפני

שהייתי קטן של אותיות הוצאתני משמה של אותה צדקת?

א"ל: בתחלה היית בשמה של נקבה ובסוף אותיות עכשיו אני נותנד בשמו של זכר ובראש

אותיות, שנאמר: ויקרא משה להושע בן נון יהושע.

סימן תתקמח

הפוך רשעים ואינם -

זה דור המבול.

ובית צדיקים יעמוד -

זה נח: אלה תולדות נח.

כל זמן שהקב"ה מסתכל ומתהפך במעשיהם של רשעים, אין בהם תקומה:

דור המבול - וימח את כל היקום.

אנשי סדום - ויהפוך את הערים האל.

מצרים - לא נשאר בהם עד אחד.

בבל - והכרתי לבבל שם ושאר.

ועל כולם אמר דוד: **שם נפלו פועלי און.**

אבל ישראל - ובית צדיקים יעמוד - אם נופלים עומדים, **אל תשמחי אויבתי לי כי נפלת קמתי.**

ואומר: **אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם.**

א"ר חנינא בר פפא:

אמר הקב"ה: מעולם לא הכיתי אומה ושניתי בה, **ואתם בני יעקב לא כליתם**, שנאמר: **חצי אכלה בם - חצי כלים והם אינם כלים.**

וכן אמרה כנסת ישראל: **דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ.**

משל למה הדבר דומה?

לגבור שהעמיד הקורה והיה מורה בה את החצים, החצים כלים והקורה עומדת, אף כן ישראל, היסורין כלין והם קיימין.

וכן הוא אומר: **אתם נצבים היום כלכם.**

יודע צדיק נפש בהמתו -

סימן טוב לאדם כשבהמתו אוכלת ושבעה.

וכן הוא אומר: **ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת -** כשהבהמה אוכלת ושבעה עובדת את האדמה בכח, שנאמר: **ורב תבואות בכח שור.**

דבר אחר:

יודע צדיקו של עולם נפש בהמתו ואפילו כשהוא כועס, ואין מדותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם, בשר ודם כשהמדינה מורדת עליו הוא משלח לגיונותיו ומחריב טובים ורעים כאחד, אבל הקב"ה אינו כן, אם כולם מכעיסין לפניו ואין שם אלא צדיק אחד מצילו, שנאמר: **ויזכור אלוהים את נח**, וכן בסדומים הציל לוט ובנותיו, הביא חשך על המצריים, **ולכל בני ישראל היה אור במושבותם.**

ואומר: **טוב ה' למעוז ביום צרה -** ואפילו ביום צרה - **יודע חוסי בו.**

ורחמי רשעים אכזרי -

אלו דור המבול שהיו אכזרים.

אמרו רבותינו:

בשעה שהעלה הקב"ה את התהום והיו רואים את המעינות עולים, כל אחד ואחד נוטל את בנו ונותנו על התהום וכובש עליו, שלא יעלו עליהם המים, שכן איוב אומר: **ישכחון רחם מתקו רמה עוד לא יזכר הרחם שלו.**

ומה עשה להם הקב"ה?

הוריד עליהם המבול מלמעלה ושברן, שנאמר: **ותשבר כעץ עולה.**

א"ר ברכיה:

קשים היו כעץ ובעלי קומה היו, שנאמר: **אם לא נכחד קימנו.**

דבר אחר:

יודע צדיק נפש בהמתו -

זה הקב"ה שאמר: **לא תקח האם על הבנים.**

ורחמי רשעים אכזרי -

זה סנחריב, שכתוב בו: **אם על בנים רוטשה.**

דבר אחר:

יודע צדיק נפש בהמתו -

זה הקב"ה, שאמר: **ושור או שה וגו'.**

ורחמי רשעים אכזרי -

זה המן הרשע, שכתוב בו: **להשמיד להרוג ולאבד וגו'.**

יודע צדיק נפש בהמתו -

ר' עקיבא הוה רעיא דבן כלבא שבוע, חזיתיה ברתיה דוה צנוע ומעלי.

א"ל ברתיה: אי מקדישנא לך אזלת לבי רב?

אמר לה: אין, איקדשא ליה בצנעה ושדרתיה.

שמע אבוה אפקה מביתיה ואדרה הנאה מנכסיה, אזל אותיב תריסר שני בבי רב, אייתי בהדיה

תריסר אלפי תלמידי, שמע לההוא גברא דהוה אמר לה: **עד אימת קמדברת אלמנות חיות?**

אמרה ליה: אי לדידי ציית יתיב תריסר שני אוחרנין, אמר ברשות קא עבידנא, הדר אזיל

ויתיב תריסר שני אוחרנייתא בבי רב, כי אתא אייתי בהדיה עשרים וארבעה אלפי תלמידי,

שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה.

אמרו לה שיבבתא: שאילי מאני ולבוש ואיכסי.

אמרה להון: **יודע צדיק נפש בהמתו.**

כי מטאי לגביה נפלה על אפיה וקא נשקא ליה לכרעיה, הוו מדחפי שמעיה לה.

אמר להו: שבקוה, **שלי ושלכם שלה היא.**

שמע אבוה דאתא גברא רבה למתא, אמר: איזיל לגביה אפשר דמיפר לי נדרי.

אתא לגביה, אמר ליה: רבי, נדר יש לי.

אמר ליה: **מאי הוא?**

אמר ליה: הכי (הוה מעשה) והכי הוה מעשה.

אמר ליה: **ההוא חתניך אי הוה צורבא מדרבנן, אדעתא דגברא רבה מי נדרת?**

אמר ליה: רבי, אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת ואפילו פסוק אחד לא.

אמר ליה: אנא הוא, נפיל על אפיה ונשקיה לכרעיה ויהב ליה פלגא דממונא.

ברתיה דר' עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי.

והיינו דאמרי אינשי: כעובדי אמא עובדי דברתא.

עובד אדמתו ישבע לחם -

א"ר שמעון בן לקיש:

אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה - **ישבע לחם** ואם לאו - לא ישבע לחם וכו' (כתוב ברמז שצ"ו).

חמד רשע מצוד רעים -

זה עשו שחמד את הבגדים ולקחם מנמרוד, הדא הוא דכתיב: **את בגדי עשו בנה הגדול החמודות.**

בפשע שפתים מוקש רע -

ר' יודן בשם ר' איבו:

ממרד שמרדו דור המבול בהקב"ה, שנאמר: **ויאמרו לאל סור ממנו** באה להם תקלה.

ויצא מצרה צדיק -

זה נח, דכתיב: **צא מן התבה.**

דבר אחר:

ממרד שמרדו עשו וישמעאל בהקב"ה, באה להם תקלה.

ויצא מצרה צדיק -

זה יעקב, שנאמר: **ויצא יעקב מבאר שבע.**

סימן תתקמט

מפרי פי איש ישבע טוב -

א"ר שמלאי:

אמר הקב"ה לראובן: אתה פתחת בהצלה תחלה, שנאמר: **וישמע ראובן ויצילהו מידם**, חייך, שאין מפרישין ערי מקלט תחלה אלא מתחומך, שנאמר: **את בצר במדבר.**

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי:

אמר הקב"ה ליהודה: אתה הצלת שלוש נפשות מן האור ואחד מן הבור, חייך, שאני מציל לך שלשה: **חנניה מישאל ועזריה** מן האור ו**דניאל** מגוב האריות.
אמר הקב"ה למשה: אתה אמרת: **וידעת היום והשבות וגו' אין עוד**, חייך, מכתוב אני עליך **ולא קם נביא עוד וגו'.**

אמר הקב"ה לרחב: את אמרת: **כי ה' אלהיכם הוא אלהים.**
ניחא בארץ, שמא בשמים ממעל?!
את אמרת: מה דלא חזו עיניך, חייך, שבנד עומד ורואה מה שלא ראו הנביאים, **נפתחו השמים ואראה מראות אלהים.**

אמר הקב"ה לחנה: את קלסתיני: **ה' צבאות**, חייך, שבנד עומד ופותח בי: **כה אמר ה' צבאות וכו'** (כתוב ברמז שי"ט וברמז תקט"ז ובירמיה ברמז תע"א):

דרך אויל ישר בעיניו -

זה עשו, שנאמר: **וירא עשו כי רעות בנות כנען וילך עשו אל ישמעאל -** הוסיף כאב על כאב.

ושומע לעצה חכם -

זה יעקב, שנאמר: **וישמע יעקב אל אביו ואל אמו.**

יש בוטה כמדקרות חרב -

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן:

מאי [יש בוטה]?

פתח ליה ר"ג לההוא גברא:

יש בוטה כמדקרות חרב -

כל הבוטה ראוי לדקרו בחרב, אלא **שלשון חכמים מרפא.**

ולשון חכמים מרפא -

אמר רב הונא:

לשון חכמים - **ברכה.**

לשון חכמים - **עושר.**

לשון חכמים - **מרפא.**

לשון חכמים - **ברכה** - ברכת הבית ברובה.

לשון חכמים - **עושר.**

דתנו רבנן:

המוכר פירות לחברו משך ולא מדד - **קנה.**

מדד ולא משך - **לא קנה.**

ואם היה פקח שוכר את מקומו.

לשון חכמים - מרפא.

דתנן:

לא ילעוס אדם חטים ויתן על מכתו בפסח מפני שהן מחמיצות.

מרמה בלב חורשי רע -

א"ר חמא בר חנינא:

כל מי שמדבר עם חברו ואוכל ושותה עמו ומדבר עליו לשון הרע, הקב"ה קורא לו רע, שנאמר:

מרמה בלב חורשי רע, אבל אם מדבר עליו דברים טובים, הקב"ה קורא לו שלום, שנאמר:

וליועצי שלום שמחה.

ר' זעירא משמע ליה אפין אחרנין, כל מי שישן על מטתו בלילה ומחשב בלבו ואומר: למחר

אני משכים ואעשה טובה עם פלוני, עתיד לשמוח עם הצדיקים לעתיד לבא, שנאמר: **וליועצי**

שלום שמחה.

א"ר הונא:

מה ראה הכתוב לומר: **וליועצי** היה לו לומר וליועץ?!

אלא א"ר לוי:

אלו שתי כליותיו של אדם שמיעצין עמו אחת לטובה ואחת לרעה, של ימין לטובה ושל שמאל

לרעה, שנאמר: **לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו.**

וכן דוד אומר: **בוחן לבות וכליות,** וכי יש לאדם שני לבות?!

אלא יצר טוב ויצר רע וכליות שיועצין אותו, שנאמר: **וליועצי שלום שמחה.**

סימן תתקנ

לא יאונה לצדיק כל און -

ההוא בר טביא דהוה בי ריש גלותא דהוה מפסקן כרעיה בתרייתא, בדקיה רב בצומת הגידין

ואכשריה, סבר למיכל מיניה באומצא.

אמר ליה שמואל:

לא חייש מר לאינקורי, אלא היכי ליעביד.

א"ל: אותביה בתנורא דאיהו בדיק נפשיה, אותביה בתנורא ונפל תילחי תילחי.

וקרי שמואל עליה דרב:

לא יאונה לצדיק כל און.

ורב קרי עליה דשמואל:

כל רז לא אנס לך.

לא יאונה לצדיק כל און -

כשהוא **מתהלך בתומו, ורשעים מלאו וגו' -** זה המדבר אחד בפה ואחד בלב, והקב"ה קורא אותו תועבה, שנאמר: **תועבת ה' שפתי שקר.**

ועושי אמונה רצונו -

זה שנושא ונותן באמונה.

דאגה בלב איש ישחנה -

רבי אמי ורב אסי

חד אמר:

ישחנה מדעתו.

וחד אמר:

ישחנה לאחרים.

לא יחרוך רמיה צידו -

א"ר שיזבי משום ר' אלעזר בן עזריה:

לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי.

ורב ששת אמר:

צייד הרמאי יחרוך.

כי אתא רב דימי אמר:

משל לצייד שני צפרים, אם ראשון ראשון משבר כנפיו מתקיים בידו, ואם לאו אינו מתקיים בידו.

דבר אחר:

לא יחרוך רמיה צידו -

רבנן אמרין:

זה עשו, לא יאריך ולא יאחר הקב"ה לרמאי ולצידו.

דא"ר יהושע בן לוי:

כל אותו היום היה צד צביים וכופתן ומלאך בא ומתירן, עופות ומסכסכן ומלאך בא ומפריחן.

וכל כך למה?

והוון אדם יקר חרוץ - כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות, שהן יקרו של עולם, חרוצות לו.

ר' חנינא בר פפא שאליה לר' זירא:

א"ל: מהו דכתיב והוון אדם יקר חרוץ?

א"ל: חרוצה היא ביד הצדיקים, שאינם נוטלים מן יקר שלעתיד לבא בעולם הזה וכו' (כתוב בשמואל ברמז צ"ז):

פרק יג

המשך סימן תתקנ

יש מתעשר ואין כל -

תנו רבנן:

וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין.
אמרו: פעם אחת נצרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס אחד.
א"ל: לך והבא לנו שמן במאה רבוא, הלך לירושלים.
א"ל: לך לצור, הלך לצור.
א"ל: לך לגוש חלב, הלך לגוש חלב.
א"ל: לך אצל פלוני בשדה, הלך ומצאו עוזק תחת זיתיו.
אמר לו: **יש לך שמן במאה רבוא שאני צריך?**
אמר לו: הן, המתן לי עד שאסיים מלאכתי, לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך.
אמר: לזה יש שמן במאה רבוא?!
כמדומה אני ששחקו בי היהודים, כיון שהגיע לביתו הוציאה לו שפחתו קומקמין של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו, והוציאה לו ספל של זהב של שמן וטבל בו ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר: **וטובל בשמן רגלו**, לאחר שאכלו ושתו מכרו לו שמן במאה רבוא.
אמר לו: **כלום אתה צריך יותר?**
אמר להם: הן, אלא שאין בידי מעות.
אמר לו: אם אתה רוצה ליקח - קח, ואני אבוא עמך ואקח את הדמים.
מכר לו שמן בשמונה עשר רבוא.
אמרו: לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד לא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו, כיון שהגיע לעירו יצאו לקלסו.
אמר להם: לא תקלסו לי, אלא תקלסו לזה שעמי שמדד לי שמן במאה רבוא, והרי נושה בי שמונה עשרה רבוא, לקיים מה שנאמר: **יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב.**

תוחלת ממושכה מחלה לב -

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן:

כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: **תוחלת ממושכה מחלה לב.**

מאי תקנתיה?

יעסוק בתורה, שנאמר: **עץ חיים היא למחזיקים בה.**

דבר אחר:

תוחלת ממושכה מחלה לב -

זה המארס אשה ונוטלה לאחר זמן.

ועץ חיים תאוה באה -

זה המארס אשה ונוטלה לאלתר.

דבר אחר:

תוחלת ממושכה -

זה דוד שנמשח ומלך לאחר שתי שנים.

ועץ חיים תאוה באה -

זה שאול שנמשח ומלך מיד.

בזכות מה?

בזכות מעשים טובים שהיו בידו, שהיה עניו ושפל רוח ושהיה אוכל חוליו בטהרה, מבזבז ממונו לחוס על ממונם של ישראל, וששקל כבוד עבדו ככבוד עצמו.

יהודה ברבי נחמיה בשם ר' שמעון בן לקיש אמר:

שהיה בן תורה, שנאמר: **בי שרים ישורו.**

דבר אחר:

תוחלת ממושכה -

אלו ישראל, כיון שא"ל הקב"ה: לך ואמור להם לישראל: **פקוד פקדתי אתכם.** הלך ואמר להם.

אמרו לו: משה רבינו, עדין פקידה?!

מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נפשי אם כח אבנים כחי אם בשרי נחוש.

כיון שאמר להם: בחדש הזה אתם נגאלים.

אמרו: הא סימן טב, הדא הוא דכתיב: **ועץ חיים תאוה באה.**

בז לדבר יחבל לו -

ממושכן עליו, כמה דאת אמר: **אם חבול תחבול שלמת רעך וכו'** (כתוב בשמואל ברמז קל"א):

כל ערום יעשה בדעת -

אמר רב נחמן א"ר יהודה:

זה דוד, דכתיב: **ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה** מאן דהוה ליה ברתא אייתא בהדיה.

וכסיל יפרוש אולת -

זה אחשורוש, דכתיב: **ויפקד המלך פקידים**, מאן דהוה ליה ברתא מטמרא לה מיניה.

הולך את חכמים יחכם -

זה אברהם.

ורועה כסילים ירוע -

זה לוט, דכתיב: **ויאהל עד סדום ויקחו את לוט, ואת רכושו.**

וכל כך למה?

והוא יושב בסדום.

שנו רבותינו:

מצילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה.

וכי דברי תורה כתובים בו?

אלא בשביל שהוא דבק לספר זכה להנצל עמו.

וכן אמר שלמה: **הולך את חכמים יחכם.**

אמר הקב"ה: אדם הראשון שמע לאשתו ונתגרש, שאלמלי נדבק ושמע לי היה כמוני, כשם שאני חי וקיים כך הוא חיה חי וקיים.

הולך את חכמים יחכם -

אשריהם לצדיקים ולדבקהם, דכתיב: **ויזכור אלוהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה -**

אם נח זכה בהמה וחיה מה זכו?

(ואת) [רועה] כסילים ירוע -

זה דור המבול, אוי להם לרשעים ולדבוקיהם.

מה כתיב בהם?

וימח את כל היקום - אם אדם חטא בהמה וחיה מה חטאו?

אלא, אוי להם לרשעים ולדבוקיהם, לפיכך: **מאדם ועד בהמה.**

אתה מוצא כשחלק קרח, הלכו עמו במחלוקתו חמישים ומאתים ראשי סנהדראות, והלך

עמהם אף הממון שלהם, שנאמר: **ותפתח הארץ את פיה וגו'.**

ראה מה כתיב בחנניה מישאל ועזריה: **וגוברין כפיתו בסרבליהון, כיון שיצאו, כתיב: חזיין**

לגובריא אליך די לא שליט נורא בגשמהון - הרי יפה.

ולמה וסרבליהון לא שנו?

בשביל שהיו דבוקים בהם.

ומה המלבושים שהם דבוקים לצדיקים ירדו לאש ולא נזוקו, ישראל שהם דבוקים לצדיקו של

עולם, שהוא חי וקיים, שנאמר: **ואתם הדבקים וגו'.**

וכתיב: **כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו' על אחת כמה וכמה, שינצלו מדינה של**

גיהינם.

למה?

שאני עמהם, שנאמר: **כי תעבור במים אתך אני**.

הולך את חכמים יחכם -

משל למי שנכנס לחנותו של בושם, אע"פ שאינו מוכר ולוקח כלל, יצא וריחו בריח בגדיו מבוסמים כל היום כלו.

ורועה כסילים ירוע -

משל למי שנכנס לחנותו של בורסקי, אע"פ שאינו מוכר ולוקח כלל, יצא וריחו בריח בגדיו מלוכלכים כל היום.

כך כל מי שהולך עם החכם וכל מי שרואה אותו, אומר: אלולי לא היה זה חכם כמותו - לא היה מהלך עמו, וכן לכסיל, הדא הוא דכתיב: **הולך את חכמים יחכם וגו'**:

חטאים תרדף רעה -

שאלו לחכמה: חוטא מהו עונשו כו' (כתוב ביחזקאל ברמז שני"ח):

רב אוכל ניר ראשים -

א"ר שמעון בן יוחאי:

העשיר אוכל את העני בעולם הזה, ולעתיד לבא הקב"ה תובעו ממנו, שנאמר: **משוד עניים מאנקת אביונים**.

אמר הקב"ה: הגיע זמן שאתבע מכם שוד עניים, שגזלתם ומה שצערתם אותם.

ר' יוסי הגלילי אומר:

לא, כי אלא אע"פ שאדם חומס וגוזל בעוה"ז, אינו יוצא מעולמו עד שאחרים בוזזים אותו.

מהיכן אנו למדים?

מסופו של פסוק: **ויש נספה בלא משפט -** כך עושין לו בלא משפט.

ויש נספה בלא משפט -

רב אסי כי הוה מטי להאי קרא בכי, מי איכא אינש דאזיל בלא זמניה?! אין, כי הא **דרב ביבי בר אביי** הוה שכיח גביה מלאך המות, אמר לשלוחיה: זיל אייתי לי מרים מגדלא שער נשייא, אזל אייתי ליה מרים מגדלא דרדקי.

אמר: **אנא לאו אמרית לך מרים מגדלא נשייא?**

א"ל: אי הכי אהדרה.

א"ל: לא, הואיל ואייתית תהוי במנינא.

א"ל: **היכי יכלת לה?**

א"ל: הות נקיטא מתארא וקא מחתה תנורא, שקילתיה אנחתיה על גבה דכרעה קדחה, איתרע מזלה ואייתיתה.

אמר ליה רב ביבי :

אית לכו רשותא למעבד הכי?

א"ל : אין, דכתיב : **ויש נספה בלא משפט.**

והא כתיב : **דור הולך ודור בא!?**

א"ל : רעינא להו אנא עד דמלי להו דרא והדר משלימנא להו לדומה.

א"ל : **סוף סוף שני מאי עבדת להו?**

א"ל : אי איכא צורבא מרבנן דמעבר במליה הוה חלופייהו ומוספינן ליה.

רבי שמלאי שאליה לר' נתן :

מהו ויש נספה בלא משפט?

א"ל : בלא משפט מקומו.

מעשה באחד שנשתלח לגבות בני טבריא ובני צפורי, וכשהוא גובה את בני טבריא ראה אחד

מבני צפורי, ותפשו.

א"ל : מצפורי אני.

א"ל : יש לי כתבים מצפורי לגבותה, ולא הספיק לגבות בני טבריא, עד שבא רווחא לצפורי.

נמצא נספה בלא משפט מקומו.

ר' לוי ור' סימון ר' לוי אמר :

משל לדובה שהיתה משכלת בחיה ולא מצאה לשכל בחיה ושכלה (בבהמה) [בבניה].

ר' סימון אמר :

למגל כוסחת כוב, ולא שלים לה, שושנה - ולא שלים לה :

חושך שבטו שונא בנו -

וכי יש אדם ששונא בנו?

אלא מתוך שאין מוכיחו על התורה והחכמה ודרך ארץ, עתיד לשנאתו, אבל אם מוכיחו נעשה

אוהבו, שנאמר : **ואוהבו שחרו מוסר.**

וכן הקב"ה מתוך שהוא אוהב את הצדיקים מיסרן בעולם הזה ביסורין ובשעבוד מלכיות, כדי

שתהא להם לכפרת עון :

צדיק אוכל לשובע נפשו -

זה אליעזר עבד אברהם, שנאמר : **הגמיאני נא מעט מים.**

ובטן רשעים תחסר -

זה עשו, שנאמר : **הלעיטני נא מן האדום -** פער פיו כגמל, אמר : אנא פתח ואת משלח ואזיל,

פנה הקדרה כלה לתוכה כההיא **דתני :**

אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין.

דבר אחר :

צדיק אוכל לשובע נפשו -

זה הקב"ה, כמה דאת אמר: **את הכבש אחד תעשה בבקר -** ואינן באין אלא לכפר על ישראל. **תמיד של שחר -** מכפר על עונות שנעשו בלילה. **ותמיד של בין הערבים -** מכפר על עבירות שנעשו ביום, נמצא שלא לן אדם ובידו עון. וכתוב: **כי לי כל חיתו יער.**

דבר אחר:

צדיק אוכל לשובע נפשו -

זו רות המואביה, דכתיב: **ותאכל ותשבע ותותר.**

א"ר יצחק:

את שמעת מינה תרתי, או שרתה ברכה בידו של צדיק או במעיה של צדקת. ממה דכתיב: **ותאכל ותשבע ותותר -** נראין דברים שהברכה שרתה במעיה של צדקת.

ובטן רשעים תחסר -

אלו עובדי אלילים.

א"ר מאיר, שאלני רבי דוסתאי:

מהו ובטן רשעים תחסר?

אמרתי לו: כותי אחד היה בעירנו ועשה סעודה לכל בני עירו וזמנני עמהם והביא לפנינו מכל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית, ולא היה שלחנו חסר אלא אגוזי פרך בלבד.

מה עשה?

נטל את הטבלא מלפנינו שהיתה שוה בשלש מאות כסף ושברה.

וא"ל: לממה?

אמר לי: אתה אומר: העולם הזה שלנו הוא, אם אין אנו אוכלין עכשו, אימתי אנו אוכלים?! וקריתי עליו: **ובטן רשעים תחסר.**

דבר אחר:

צדיק אוכל לשובע נפשו -

זה חזקיה מלך יהודה.

אמרו עליו על חזקיה מלך יהודה, שהיו מעלים על שלחנו שתי אגודות של ירק וליטרא בשר בכל יום.

ובטן רשעים תחסר -

זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל שלוש מאות גוזלות בקנוח של סעודה.

דבר אחר:

צדיק אוכל לשובע נפשו -

אלו מלכי ישראל.

ובטן רשעים תחסר -
אלו מלכי מזרח ומערב.

פרק יד

המשך סימן תתקנ

חכמות נשים בנתה ביתה -

זו אשתו של און, דאמרינן: און בן פלת אשתו הצילתו.

א"ל: **מאי נפקא לך מינה?**

אי מר רבה את תלמידא ואי מר רבה את תלמידא!

א"ל: **ומאי אעביד דהואי בעצה ואישתבעי לי בהדייהו?**

א"ל: **כל העדה כולם קדושים.**

א"ל: טוב דאנא מצלנא לך. אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי, אותבה אבבא וסתרה למזייה, כל דאתי חזייה והדר, אדהכי איבלעו להו.

ואולת בידיה תהרסנה -

זו אשתו של קרח.

א"ל: **חזית מאי קא עביד משה?**

איהו מלכא, אחוה שוייה כהנא רבה, ובני אחייה שוינהו סגני כהונה, אי אתיא תרומה.

אמר: תהיה לכהן, חלה.

אמר: תהיה לכהן, מעשר ראשון, נמי דשקליתון אתון אמר: הבו חד מעשרה לכהן,

ועוד גיזו לכו למזייכו ומיטלל לכו ככופתא, עינא יהב במזייכו.

אמר לה: הא איהו נמי עביד הכי.

אמרה ליה: כיון דכולהו בהדיה נינהו, אמר: **תמות נפשי עם פלשתים.**

ועוד דקאמר לכו: עבדיתו תכלתא, אי סלקא דעתך דתכלת חשוב אפיק גלימא דתכלתא

כסינהו לכולהו מתיבתך.

בקש לך -

זה פרעה.

חכמה ואין -

אלו חרטומי פרעה: שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר.

ודעת לנבון נקל -

זה יוסף, שנאמר: **אין נבון וחכם כמוך.**

לב יודע מרת נפשו -

א"ר יוחנן:

חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך, מאכילין אותו על פי עצמו, שנאמר: **לב יודע מרת נפשו**.

מהו דתימא רופא קים ליה קא משמע לן, רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך, שומעים לרופא.

מאי טעמא?

תונבא הוא דנקטי ליה.

מר בר רב אשי אמר:

כל היכא דאמר צריך אני, אפילו איכא מאה דאמרי אינו צריך, לא צייתנא להו.

מאי טעמא?

לב יודע מרת נפשו וכו' (כתוב במלכים ברמז קע"ד):

לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר -

מדבר ביתרו.

אתה מוצא מה כתיב ביה: **וישלח משה את חותנו** ואחר כך: **בחדש השלישי**. אמר הקב"ה: בני היו משועבדים בטיט ולבנים במצרים ויתרו היה יושב בתוך ביתו בהשקט, ובא לשמוח עם בני, לפיכך: **וישלח משה את חותנו**.

בית רשעים ישמד -

זה דור המבול.

ואהל ישרים יפריח -

זה נח.

יש דרך ישר לפני איש -

זה אהרן: **ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר**.

ונאמר עליו: **בשלום ובמישור הלך אתי**.

ואחריתה דרכי מות -

אלו נדב ואביהוא שהכניסו דורון שלא ברשות ומתו.

משל למלך שקרא לבן ביתו, אמר לו: הבא לי מה לאכול!

הביא לו וערב לו.

ראו בני אדם אחרים שערב לו והביאו לו דיסקוס, וכעס המלך.

אמר המלך: אלו שהביאו שלא ברשות הכניסום ותנו להם ספקולא.

א"ר אלעזר בן צדוק:

למה רשעים דומים בעוה"ז?

לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה, נקצץ נופו - נמצא כלו עומד במקום טומאה, אף כך הקב"ה משפיע טובה לרשעים בעוה"ז, כדי שירדו למדרגה התחתונה, שנאמר: **יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות.**

ולמה צדיקים דומין בעוה"ז?

לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ גופו - נמצא כלו עומד במקום טהרה, אף הקב"ה מביא יסורין על הצדיקים בעוה"ז, כדי שיירשו העוה"ב, שנאמר: **והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד.**

בכל עצב יהיה מותר -

ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דקא בדח טובא.

אמר ליה: **בכל עצב יהיה מותר** כתיב.

אמר ליה: אנא תפילין מנהגא.

מר בריה דרבנא עבד הלולא לבריה, חזא להו לרבנן דהוו קא בדחי טובא, אייתי כסא דזוגיתא חוורתא ואיתבר קמייהו ואיעציבו.

דבר אחר:

בכל עצב יהיה מותר -

אמר רבי שמואל בר אבא:

כגון בין שותה חמין לשותה צונן.

מלקט עצמות אחד היה בצפורי, ואית דאמר: **ר' שמואל בר אבא** הוה בשעה שרואה עצמות שחורות, אמר: אלו של שותי חמין הם.

דבר אחר:

בכל עצב יהיה מותר -

צער שנצטער יוסף על ידי שאמר לשר המשקים: **כי אם זכרתני אתך, והזכרתני**, נתוסף לו שתי שנים: **ויהי מקץ שנתים ימים.**

דבר אחר:

מדבר בעמלי תורה, כל מה שמצטער אדם בעצמו יותר מחברו יתרון יש לו.

ודבר שפתים אך למחסור -

מה שהוא חושך שפתיו שלא יגע בתורה, אך למחסור.

דבר אחר:

א"ר אבא בריה דרבי פפי ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי:

חנה על ידי שהרבתה בתפילה קצרה ימיו של שמואל, שנאמר: **וישב שם עד עולם** - עד עולמן של לויים, דכתיב: **ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה.**

והא אינון חמשין ותרתיין?

א"ר יוסי בר אבין:

שתים שגמלתו.

והא כתיב: **גם כי תרבו תפילה.**

מכאן שהמרבה תפילה נענה?

אלא כאן ליחיד כאן לצבור.

סימן תתקנב

צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת -

תניא:

אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו:

בני, מהו שכתוב צדקה תרומם גוי?

נענה ר' אליעזר ואמר: **צדקה תרומם גוי -** אלו ישראל.

וכן הוא אומר: **ומי כעמדך ישראל גוי אחד בארץ.**

וחסד לאומים חטאת -

צדקה וחסד שעובדי אלילים עושים, חטאת היא להם, לפי שאינם עושים אלא להתגדל בהם, שנאמר: **די להוון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי.**

נענה רבי יהושע ואמר:

צדקה תרומם גוי -

אלו ישראל,

וחסד לאומים חטאת -

צדקה וחסד שעו"א עושים חטא הוא להם, שאינם עושים אלא להמשך מלכותם, שנאמר: **להן מלכא מלכי ישפר עליך.**

נענה רבן גמליאל ואמר:

צדקה תרומם גוי -

אלו ישראל.

וחסד לאומים חטאת -

צדקה וחסד שעו"א עושים חטא הוא להם, לפי שאין עושים אלא כדי להתייהר בה, וכל המתיהר נופל לגיהינום, שנאמר: **זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון -** ואין עבירה אלא גיהינום, שנאמר: **יום עברה היום ההוא.**

א"ר שמעון בן גמליאל:
עדין אנו צריכין למודעי.

דתניא: רבי אלעזר המודעי היה אומר:

צדקה תרומם גוי -
אלו ישראל.

וחסד לאומים חטאת -

צדקה וחסד שעו"א עושים חטא הוא לה, לפי שאינה אלא כדי לחרף אותנו בה, שנאמר: **ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו וגו'.**

נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר:

צדקה תרומם גוי וחסד -
לישראל.

ולאומים חטאת,

אמר רבן יוחנן בן זכאי:

רואה אני דבריו מדבריכם, שמשים צדקה וחסד לישראל ולאומים חטאת.

ואיהו מאי קאמר?

א"ל: כשם שחטאת מכפרת על ישראל בעוה"ז, כן צדקה מכפרת על עו"א.

דבר אחר:

חסד שעו"א עושים חטאת הוא לישראל.

ממי אתה למד?

ממישע מלך מואב, דכתיב: **ויקח את בנו הבכור ויעלהו עולה על החומה.**

וכתיב: **ויהי קצף גדול על ישראל.**

דבר אחר:

חסד שעו"א עושים מתוקן להם כארס של עכנא.

ממי את למד?

ממרודך בלאדן וכו' (כדכתוב במלכים ברמז רמאן דאמר).

דבר אחר:

צדקה תרומם גוי -

צדקה שישראל עושים תרומם אותם על כל אומה ולשון, שנאמר: **ונתנך ה' אלוהיך עליון.**

דבר אחר:

צדקה שעושים היא גורמת להם שהאומות מרוממין אותם, שנאמר: **והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה'.**

דבר אחר:

צדקה שעושים גורמת שיהיו מקבלים פני שכינה, שנאמר: **הוא מרומים ישכון.**

וחסד לאומים -

עו"א שעושים דימוסיות ומרחצאות חטאת הוא להם, לפי שמעמידים במ עבודת אלילים.

דבר אחר:

חסד שעשה יצחק שפשט צוארו על גבי המזבח, **חטאת** הוא לעובדי אלילים.

דבר אחר:

חסד שעשו בן הדד וחזאל ונעמן גרם להם לישראל שיגלו, אחזיה שואל לאלהי עקרון, ובן הדד שואל בלישע.

דבר אחר:

צדקה תרומם גוי -

אלו ישראל.

וחסד לאומים חטאת -

חנייה היא לעובדי אלילים בשעה שישראל חוטאים, לפי שהם חוזרים ומשעבדים בהם.

דבר אחר:

צדקה תרומם גוי -

אלו ישראל בנדבה שהביאו למשכן נתן להם תלוי ראש: **כי תשא את ראש.**

אבא ברבי יהודה אומר:

צדקה תרומם גוי -

אלו ישראל.

וחסד לאומים חטאת -

מקבלים הם ישראל חסדים מעו"א בשעה שהם חוטאים, שכן רבשקה אומר לחזקיהו: **ועתה**

המבלעדי ה' וגו', וכן נבזראדן אומר לירמיהו: **ויבא ויעש ה' כאשר דבר.**

פרק טו

סימן תתקנג

מרפא לשון עץ חיים -

א"ר חמא בר חנינא:

מה תקנתן של מספרי לשון הרע?

אם ת"ח הוא יעסוק בתורה, שנאמר: **מרפא לשון עץ חיים -** ואין לשון אלא לשון הרע, שנאמר: **חץ שחוט לשונם -** ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר: **עץ חיים היא למחזיקים בה.** ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו, שנאמר: **וסלף בה שבר ברוח.**

רבי חמא בר חנינא אמר:

סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקדש: **יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, אלא מה תקנתו, שלא יבא לידי לשון הרע?** אם ת"ח הוא - יעסוק בתורה ואם עם הארץ הוא - ישפיל דעתו, שנאמר: **וסלף בה שבר ברוח.**

דבר אחר:

אם נתפש ללשון הרע - נתחייב נפשו למות, שנאמר: **וסלף בה שבר ברוח.**

שפתי חכמים יורו דעת -

אלו ישראל שעשו זר לארון.

ולב כסילים לא כן -

אלו המושפעים ביותר שאין להם דברי תורה.

חזקיה אמר:

איסתירא בלגינא קיש קיש קריא.

דבר אחר:

שפתי חכמים -

אלו ישראל שממליכים להקב"ה בכל יום ומיחדין שמו ערבית ושחרית.

ולב כסילים לא כן -

אלו המינין שאומרים (טומטום) [אבטומטוס] הוא העולם.

ר' יודן ור' פנחס:

אמר הקב"ה לרשעים: אני בראתי את העולם, שנאמר: **ויהי כן.**

ואתם אומרים: **לא כן, חייכם, על כן לא יקומו רשעים במשפט.**

כאיניש דאמר: קם פלוני בדינא ולא הוה ליה הקמת רגל.

זבח רשעים תועבת ה' -

רבי יהושע בשם ר' חנינא:

לפי שבלעם אמר לבלק: **בנה לי בזה שבעה מזבחות**, כלומר הקב"ה חפץ בקרבנות, שכן הוא אומר לו על ידי איוב: **ועתה קחו לכם שבעה פרים וגו'.**
אמר הקב"ה: רשע, איני חפץ בקרבנותיך: **זבח רשעים תועבת ה'.**

במה אני חפץ?

בתפילה, שנאמר: **ותפלת ישראלים רצונו.**

כל ימי עני רעים -

א"ר זירא:

כל ימי עני רעים -

זה בעל גמרא.

וטו לב משתה תמיד -

זה בעל משנה.

רבא אמר איפכא, דאמר רב משרשיא משמיה דרבא:

מאי דכתיב: מסיע אבנים יעצב בהם?

זה בעל משנה.

בוקע עצים יסכן בס -

זה בעל גמרא.

ר' חנינא אמר:

כל ימי עני רעים -

זה איסטניס.

וטוב לב משתה תמיד -

זה שדעתו יפה.

רבי ינאי אומר:

כל ימי עני רעים -

זה שדעתו קצרה.

וטוב לב משתה תמיד -

זה שדעתו רחבה.

ר' יוחנן אמר:

כל ימי עני רעים -

זה הרחמן.

וטוב לב משתה תמיד -

זה האכזרי.

ר' יהושע בן לוי אמר:

כל ימי עני רעים -

זה שיש לו אשה רעה.

וטוב לב משתה תמיד -

זה שיש לו אשה טובה.

כל ימי עני רעים -

והא איכא שבתות וימים טובים?

כדשמואל, דאמר שמואל:

שנוי וסת תחלת חולי מעים.

כתוב בספר בן סירא:

כל ימי עני רעים-

אף בלילות, בשפל גגים גגו, במרום הרים כרמו, מטר גגים לגגו, עפר כרמו לכרמים.

טוב ארוחת ירק ואהבה שם -

טובה סעודה שאכלו ישראל במצרים על מצוות ומרורים.

משור אבוס ושנאה בו -

מכל פרים שהקריב בלעם על ידי שנאה.

דבר אחר:

טוב ארוחת ירק ואהבה שם -

כנגד מי אמר שלמה מקרא זה?

כנגד שני בני אדם שפגעוהו בשעה שירד ממלכותו והיה מחזר על הפתחים בשביל פרנסה, פגע

בו אדם אחד ונשתטח עליו, אמר לו: אדוני המלך, אם רצונך השגיח עלי היום!

מיד הלך עמו והעלהו לעליה וזבח לו שור והביא לפניו הרבה מטעמים, התחיל משמיע לו דברי

מלכותו, ואמר לו: זכור אתה שעשית כך וכך כשהיית מלך.

כיון שהזכיר לו ימי מלכותו התחיל גועה ובוכה, וכן כל אותה סעודה עד שעמד משם בבכיה.

למחר פגע בו אדם אחר, התחיל משתטח לפניו, ואמר לו: אדוני המלך, **רצונך שתשגיח עלי כל**

היום?

א"ל: **מה אתה מבקש לעשות לי כשם שעשה לי חברך?**

אמר לו : אדוני, איש עני אני, אלא אם תשגיח עלי מעט ירקות יש לי, אני מניח לפניך, אם רצונך בוא עמי לבית, באותה שעה בא לביתו עמו, כיון שהגיע לביתו רחץ פניו ידיו ורגליו והביא לפניו מעט ירק, התחיל אותו האיש לנחמו, ואמר לו : אדוני, שבועה נשבע הקב"ה לאביך שאינו פוסק מלוכה מזרעו, שנאמר : **נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך**, אלא כך דרכו של הקב"ה, מוכיח וחוזר ומרצה, שנאמר : **כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה**, אבל הקב"ה עתיד להחזירך למלכותך, כיון ששמע כך, שבע.

ר' חייא בר אבא ורבי אבא בר מניומי בשם ר' יוסי בן זימרא :
כיון שחזר שלמה למלכותו התנבא בחכמתו על זה : **טוב ארוחת ירק שאכלתי אצל העני, משור אבוס** שלא האכילני אותו עשיר, אלא הזכירני צערי.

איש חמה יגרה מדון -

א"ר תנחומא :

זה שדעתו קצרה עליו.

וארך אפים ישקיט ריב -

זה שדעתו ארוכה עליו.

תמן תנינן :

אי זהו גבור?

הכובש את יצרו.

דרך עצל כמשוכת חדק -

ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן דבית גוברין :

זה עשו הרשע דהוה דמיא להדין סיכתא דאת מפשר לה מן הכא והיא מתעריא מן הכא, כך הוא עשו הרשע אייתי גולגלתיך דימוסיך ארנוניך לית ליה קניס ליה.

ואורח ישרים סלולה -

זה הקב"ה, דכתיב : **כי ישרים דרכי ה' -** שהכשיר לשונו ואמר למשה : **כי תשא את ראש.**

בן חכם ישמח אב -

בשעה שהוא למד תורה.

וכסיל אדם בוזה אמו -

בשעה שהוא יוצא לתרבות רעה.

שמחה לאיש במענה פיו -

אימתי שמחה לאיש?

בזמן שמענה בפיו.

ודבר בעתו מה טוב -

רבי שמעון בן אלעזר בשם ר' יהושע בן חנניה:

כל הקורא פסוק בזמנו - מביא טובה לעולם, שנאמר: **ודבר בעתו מה טוב.**

תנו רבנן:

הקורא פסוק בשיר השירים ומנענע בו בקולו ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבתי המשתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקב"ה ואומרת: רבש"ע, עשאוני בניך ככנור הזה שמנגנין בו עו"א.

אמר לה: **בני, בזמן שאוכלים ושותים ושמחים במה יעסקו?**

אמרה לו: רבש"ע, אם בעלי מקרא הם - יעסקו בתורה בנביאים ובכתובים.

אם בעלי משנה הם - יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות.

אם בעלי גמרא הם - יעסקו בהלכות הפסח בפסח, והלכות עצרת בעצרת, והלכות החג בחג.

דבר אחר:

שמחה לאיש -

זה הקב"ה, שנאמר: **ה' איש מלחמה.**

במענה פיו -

ויאמר אלוהים יהי אור.

ודבר בעתו מה טוב -

וירא אלוהים כי טוב.

אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה -

על שבטו של לוי הכתוב מדבר.

אמר הקב"ה: די לכל אחד ואחד השררה שנתתי לו, אם רוצה הוא בחיים, **ומה שכרו?**

די לו שאתה נצול משאול.

למען סור משאול מטה -

זה קרח ועדתו, שנתתי להם שררה ובקשו לחמוד מה שלא היה שלהם.

מה היה סופן?

וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה.

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיה מהלך במדבר הוא ואסטרטליטין שלו, מצאו שניהם שני אוצרות של זהב.

אמר לו המלך: כל אחד ואחד יהא מכיר חלקו, לא אני נוגע באוצרך ולא אתה תגע באוצרי.

וכן אמר הקב"ה לאהרן: **ואיש את קדשיו לו יהיו -** כל מי שהביא לי הקדש לא תגע בו,

שנאמר: **וינזרו מקדשי בני ישראל.**

רבי ירמיה בשם ר' ברכיה:

אין אורח חיים אלא דברי תורה, דכתיב: **עץ חיים היא למחזיקים בה.**

למעלה למשכיל -

למי שהוא מסתכל במצוות דאורייתא,

למען סור משאול מטה -

אלו עובדי אלילים.

דבר אחר:

אורח חיים -

אלו יסורין, דכתיב: **ודרך חיים תוכחות מוסר.**

דבר אחר:

מי שהוא מסתכל למעלה.

למען סור משאול מטה -

אלו עו"א.

אתה מוצא בבני קרח שנסתכלו למעלה ונמלטו, אביהם שלא נסתלק למעלה ירד למטה.

בית גאים יסח ה' -

שנו רבותינו:

הרואה בתי ישראל בישובן, אומר: ברוך מצבי גבול אלמנה.

בחרבנן אומר: ברוך דיין האמת.

ושונא מתנות יחיה -

אמר רב חסדא:

אי זהו תלמיד חכם?

זה הרואה טרפה לעצמו.

ואמר רב חסדא:

אי זהו שונא מתנות יחיה?

זה הרואה טרפה לעצמו.

דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא:

כל תלמיד חכם שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ורואה טרפה לעצמו, עליו הכתוב

אומר: **יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.**

רב זביד אמר:

זוכה ונוחל שני עולמות, **אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב.**

רבי אלעזר כי הוּו משדרי ליה מבי נשיאה לא שקיל, כי הוּו מזמני ליה לא הוּו אזיל, אמר:

לא ניחא להו דאיחי?

דכתיב: **ושונא מתנות יחיה.**

רחוק ה' מרשעים -

אלו נביאי עו"א.

ותפלת צדיקים ישמע -

אלו נביאי ישראל.

מה בין נביאי ישראל לנביאי עו"א?

ר' חמא בר חנינא אמר:

אין הקב"ה נגלה על עו"א אלא בחצי דבור, שנאמר: **ויקר אלוהים אל בלעם,**

א"ר יששכר:

אין לשון ויקר אלא לשון טומאה, כמה דאת אמר: **כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור**

מקרה לילה, אבל בנביאי ישראל כתיב: **ויקרא -** בדבור שלם, בלשון חבה, בלשון קדושה וכו'

(כתוב באיוב):

רחוק ה' מרשעים -

א"ר חמא:

בוא וראה כמה קשה חכמתו של שלמה יותר מחכמתו של דוד אביו.

דוד אמר: **קרוב ה' לכל קוראיו.**

ושלמה אמר: **רחוק ה' מרשעים,** אלא ע"מ **לכל אשר יקראוהו באמת** כך - **רחוק ה' מרשעים -**

אלו שאינם עושים תשובה כל עקר.

ותפלת צדיקים ישמע -

בשעה שמתפללים עם הצבור.

מאור עינים ישמח לב -

אלו בעלי תורה שהם מאירים עיניו של אדם ומשמחין לכו, שנאמר: **מצוות ה' ברה מאירת**

עינים.

שמועה טובה תדשן עצם -

אף כך דברי תורה משמחין לכו של אדם, שנאמר: **פקודי ה' ישרים משמחי לב.**

שמועה טובה תדשן עצם -

אמר ליה אספסינוס לרבן יוחנן בן זכאי :

חבית של דבש ודרקון כרוך עליה לא שוברים את החבית בשביל דרקון?
אישתיק.

קרי עליה רב יוסף:

משיב חכמים אחור

איבעי ליה למימר : שקלינן צבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה, וחביתא שבקינן ליה, אדהכי
אתא ההוא פריסתקא,

אמר ליה : קום לך דמית קיסר ואימנו עליך חשיבי דרומאי לאותובך ברישיהו, הוה סיים חד
מסאנא בעא למסיימיה לאחרינא ולא עייל, בעא למישלפיה לאידך ולא נפיק.

אמר ליה : מאי האי?

א"ל : שמועה טובה אתיא לך, דכתיב : שמועה טובה תדשן עצם.

אמר ליה : ואלא מאי תקנתיה?

א"ל : ייתי אינש דלא מיתבא דעתך מיניה וליעול קמך, דכתיב : ורוח נכאה תיבש גרם, עבד
הכי ואזיל.

אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין -

א"ר יהושע בר נחמני :

כל מי שבא לבית הכנסת ושומע דברי תורה, זוכה לישוב בין החכמים לעתיד לבא.

רבי פנחס ורבי ירמיה בשם ר' חייא בר אבא :

אזן שומעת תוכחת חיים -

אלו בניו של אהרן, דכתיב : ואת שעיר החטאת דרוש דרוש משה.

בקרב חכמים תלין -

שהיו בצד המיתה וזכו ונתיחד הדבור עליהם ועל אביהם ועל אחי אביהם בחייהם, הדא הוא
דכתיב : וידבר ה' אל משה ואל אהרן (ואל בניו) [לאמר אליהם].

רבי יהודה ברבי שמואל בר נחמני :

לפי שקבלו ראובן ושמעון ולוי תוכחות אביהם, זכו להתייחס אצל משה ואהרן בס' ואלה
שמות, לקיים מה שנאמר : אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין.

פרק טז

המשך סימן תתקנג

לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון -

היינו דכתיב: **אמר אויב ארדוף - נרדוף נשיג** אין כתיב כאן, אלא **ארדוף אשיג אחלק שלל**, מורדף אני להם, מותפס אני להם, מוחלק אני להם, הא ממוני ושללי להם. **תמלאם** אינו אומר אלא **תמלאמו** - ממלאים הם נפשם ממני. **תורישם ידי** אין כתיב כאן, אלא **תורישמו ידי** - אוריש אני עשרי וכבודי להם.

כל פעל ה' למענהו -

לקלוסו, שנאמר: **ענו לה' בתודה.**

דבר אחר:

לעדוותו, שנאמר: **לא תענה ברעך -** פעולתו וכל מעשיו מקלסין אותו.

רבי ברכיה בשם ר' שמעון בן לוי:

מי שאין לו ראש בפני הבריות וכו' (כתוב בתהילים במזמור השמים מספרים ברמוז תרע"ב).

שנו רבותינו:

ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח עד החזה דברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא.

וחכמים אומרים:

מפשיטין את כלו.

בשלמא רבי ישמעאל דהא איתעביד ליה צורך גבוה, **אלא רבנן מאי טעמא?**

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן:

דאמר קרא: **כל פעל ה' למענהו.**

והכא מאי למענהו איכא?

רב יוסף אמר:

שלא יסריח.

רבה אמר:

שלא יהו קדשי שמים מוטלים כנבלה.

ורבי ישמעאל האי כל פעל מאי עביד ליה?

מיבעי ליה, שלא יוציא את האמורין קודם הפשטת העור.

מאי טעמא?

א"ר הונא בריה דרבי נתן:

משום נימין.

דבר אחר:

כל פעל ה' למענהו -

רוחץ אדם פניו ורגליו בכל יום בשביל קונוהו, שנאמר: **כל פעל ה' למענהו וכו'** (כתוב בתרי עשר בפסוק והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט ברמז תקל"ז).

תנו רבנן:

בית אבטינס היו בקיאיין במעשה הקטרת ולא רצו ללמד, שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים והיו יודעים לפטם כמותם, ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן, אלא שהללו מתמר ועולה כמקל והללו מפציע לכאן ולכאן, וכששמעו חכמים בדבר, אמרו: כל מה שברא הקב"ה בעולמו למענהו ברא, שנאמר: **כל פעל ה' למענהו -** חזרו לומר יחזרו בית אבטינס למקומן, שלחו להם ולא באו, כפלו להם שכרן ובאו.

כל פעל ה' למענהו -

אלו בעלי תורה.

וגם רשע ליום רעה -

שאם אינו עושה תשובה מוכן לדינה של גיהינום.

סימן תתקנד

תועבת ה' כל גבה לב -

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי:

כל אדם שיש בו גסות הרוח כאלו עובד עבודת אלילים.

כתיב הכא: **תועבת ה'.**

וכתיב התם: **ולא תביא תועבה אל ביתך.**

ורבי יוחנן דידיה אמר:

כאלו כופר בעיקר שנאמר: **ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך.**

רבי אחא בר חנינא אמר:

כאלו בא על העריות כלם.

כתיב הכא: **תועבת ה'.**

וכתיב התם: **כי את כל התועבות האל.**

עולא אמר:

כאלו בונה במה, שנאמר: **חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי**

בְּמָה אלא בְּמָה.

א"ר חייא בר אשי אמר רב:

תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית.

א"ר הונא בר הושעיא:

ומעטרא ליה כסאסא לשבולתא.

אמר רבא:

בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה.

א"ר נחמן בר יצחק:

לא מינה ולא מקצתה, **מי זוטר מאי דכתיב: תועבת ה' כל גבה לב.** [ואת דכא וגו'], מגיד הכתוב, שכל מי שהוא עניו סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ. וכן במשה רבינו נאמר: **ומשה נגש.**

מי גרם לו?

ענותנותו, שנאמר: **והאיש משה ענו מאד.**

ואומר: **רוח ה' עלי יען משח ה' אותי וגו',**

ואומר: **כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו וגו'** (כתוב בישעיה רמז תצ"א):

בחסד ואמת יכופר עון -

תני תנא קמיה דרבי יוחנן:

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו, מוחלים לו על כל עונותיו.

א"ל רבי יוחנן לתנא:

בשלמא תורה וגמילות חסדים, שנאמר: **ובחסד ואמת יכופר עון.**

חסד - זו גמילות חסדים, שנאמר: **רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד.**

אמת - זו תורה, שנאמר: **אמת קנה ואל תמכור.**

אלא קובר את בניו מנא לן?

תנא ליה ההוא סבא: **אתיא עון עון.**

כתיב הכא: **בחסד ואמת יכופר עון.**

וכתיב התם: **ומשלם עון אבות אל חיק בניהם.**

ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו -

רבי יוחנן אמר:

אויביו -

זו אשתו, שנאמר: **אויבי איש אנשי ביתו.**

מעשה באשה שקבלה לשלטון בבעלה והתיז את ראשו.

ויש אומרים:

אף התיז את ראשה.

רבי שמואל בר נחמני אמר:

זה הנחש.

מעשה בנחש אחד שירד לבית ומצא קערה של שום ואכלה והקיא בתוכה, ונחש שבבית לא היה יכול לעמוד לו, כיון שיצא לו, ירד ומלא אותו עפר.

רבי יהושע בן לוי אמר:

זה יצר הרע בנוהג שבעולם אדם גדל עם חברו שנים או שלוש שנים הוא קושר עמו אהבה וזה גדל עמו מנערותו ועד זקנותו ואם מצא להפילו בתוך שבעים הוא מפילו, בתוך שמונים הוא מפילו, הוא שדוד אמר: **כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו וגו'.**

א"ר אבא:

וכי יש גזלן גדול מזה?

ואמר שלמה: **אם רעב שונאך האכילהו לחם** מלחמה של תורה, **ואם צמא הוא השקהו מים** ממימיה של תורה.

א"ר ברכיה:

אויביו-

גם אויביו, לרבות מזיקי ביתו כגון פרעושים יתושים וזבובים.

דבר אחר:

ברצות ה' דרכי איש -

זה אברהם.

גם אויביו ישלים אתו -

זה אבימלך: **ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך.**

דבר אחר:

ברצות ה' דרכי איש -

אלו ישראל.

גם אויביו -

זה פרעה, שנאמר: **אמר אויב.**

ישלים אתו -

ויהי בשלח פרעה וגו'.

קסם על שפתי מלך -

א"ר אלכסנדר:

נאה היא חכמתו של שלמה, שלמד חכמה לאחרים מנפשו.

כיצד?

אמר שלמה: מעיד אני עלי שמים וארץ, שכל חכמה שנתן לי הקב"ה לא הוצאתי מפי דבר שקר אלא הכל במשפט, הדא הוא דכתיב: **במשפט לא ימעל פיו.**

פּלס ומאזני משפט לה' -

פּלס -

זו המקרא.

ומאזני משפט -

אלו הדינין.

לה' -

אלו הלכות.

מעשהו -

זה הגמרא.

וכל עושיהם עתידין ליטול שכרן לעתיד לבא.

פּלס ומאזני משפט לה' -

אמר לו הקב"ה ליוסף: אתה אמרת: חשודים הם בני על אבר מן החי, חייך, שאפילו בשעת הקלקלה אינו אלא בשחיטה, הה"ד: **וישחטו שער עזים.**

אתה אמרת: מזלזלים הם בבני השפחות וקורים אותם עבדים, לפיכך: **לעבד נמכר יוסף.**

אתה אמרת: תולים הם עיניהם בבנות הארץ, חייך, שאני מגרה בך את הדוב: **ותשא אשת אדוניו.**

חמת מלך מלאכי מות -

דרש רבי פנחס בר חמא:

מי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר: **חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה.**

סימן תתקנה

באור פני מלך חיים -

תנו רבנן:

את קרבני לחמי.

וכי יש לפניו אכילה ושתייה? ואם תאמר יש לפני אכילה?

ילמד ממשרתי, דכתיב: **משרתי אש לוהט.**

מהיכן הם ניזונים?

מזיו שכינה, שנאמר: **באור פני מלך חיים**.

רבי חגאי בשם ר' יצחק:

ואתה מחיה את כולם -

אתה נותן מחיה לכלם, למוד ממשה, שנאמר: **ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה**
וכתיב: **לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי**.

והלא דברים ק"ו:

ומה משה שהלך בשליחותי לא אכל ולא שתה ולפני יש אכילה ושתייה!
הוי: **אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה**.

לב חכם ישכיל פיהו -

מהו לבו של חכם מלא חכמה, מי מחכים עליו ומי משכיל עליו?
פיהו, פומיה מחווה עליו, פומיה מחכים עליו.

משלו משל לחבית שהיא מלאה אבנים טובות ומרגליות ואין אדם יודע מה בתוכה. בא אחד
ופנה וראו הכל מה בתוכה.
כך היה לבו של שלמה מלא חכמה ולא היו יודעים חכמתו, עד ששרתה עליו רוח הקדש וידעו
הכל מה חכמתו.

ועל שפתיו יוסיף לקח -

שהוסיף על דברי תורה, [שנאמר: **ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה**.
מהו] ולתור?

לעשות תייר לתורה, כמא דאת אמר: **ויתורו את ארץ כנען**.

לתור -

להותיר, הדין פייטנא כד הוא עביד אלפי"א בית"א זימנין דהוא מחסל לה זימנין דלא מחסל
לה, ברם הכא שלמה כי הוה עביד אלפי"א בית"א הוה מתותרא ליה חמישה אתוון: **ויהי שירו**
חמישה ואלף, ויהי שיורו של אלף חמשה, ולא בדברי תורה בלבד היה שלמה תייר, אלא על כל
אשר נעשה תחת השמש, כגון: היאך מתקנין התורמוסין כו'.
אמר לו הקב"ה: אחר דברי תורה איללת, חייד, איני מקפח שכרך ושרתה עליו רוח הקדש.

סימן תתקנו

נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו -

תניא רבי יהושע בן חנניה אומר:

כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר וכו' (כתוב ביהושע ברמז ו')

איש תהפוכות -

זה הנחש, שהפך דברים על בוראו ואמר: מאילן זה אכל וברא את העולם.

ונרגן -

שרגן דברים על בוראו: **לא מות תמותון.**

מפריד אלוף -

שהפריד אלופו של עולם ומיד נתקלל.

דבר אחר:

איש תהפוכות -

זה לבן שהיה מתהפך על יעקב, שנאמר: **אם כה יאמר עקודים יהיה שכרך.**

ישלח מדון -

מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתיך.

ונרגן מפריד אלוף -

אלו בניו של לבן שעל ידי שרגנו אחר יעקב, שנאמר: **לקח יעקב את כל אשר לאבינו - מתוך כך נפרד יעקב מהם.**

עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא -

רבי מאיר אזל לממלא ראה אותם שחורי ראש, אמר להם: תאמרו: ממשפחת בני עלי אתם,

דכתיב בהו: כל מרבית ביתך ימותו אנשים?

אמרו לו: רבי התפלל עלינו.

אמר להם: לכו והטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה.

מה טעם?

עטרת תפארת שיבה

היכן הוא מצויה?

בדרך צדקה תמצא.

ממי את למד?

מאברהם, על ידי שכתוב בו: **ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה, שנאמר:**

ואברהם זקן בא בימים.

רבי שמעון בן מנסיא משום רבי שמעון בן יוחאי:

הנוי והכח והעושר והחכמה והשיבה נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר: **עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא,**

ואומר: **עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם.**

ואומר: **תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה.**

ואומר: **וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בחר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד.**

עטרת תפארת שיבה וגו', -

אם ראית אדם שמתחזק בתורה ובגמילות חסדים - עתיד לזכות לעטרת שיבה, לכך נאמר:

בדרך צדקה תמצא.

צא ולמד מיוסף, שמתוך שנתחזק בכבוד אחיו במצרים - זכה לעטרת שיבה, שנאמר: **וירא**

יוסף לאפרים בני שלשים וגו'.

למוד מאברהם, מתוך שחלק כבוד למלאכי השרת - זכה לעטרת שיבה, שנאמר: **ואברהם זקן.**

וכל כך למה?

בדרך צדקה תמצא.

והיכן מצינו שעשו צדקות?

באברהם - ויחשבה לו צדקה.

ביוסף - ויכלכל יוסף,

בדוד - ויהי דוד עושה משפט וצדקה.

הא למדת שאין הזקנה מצויה אלא בדרך צדקה.

טוב ארך אפים מגבור -

בן זומא אומר:

אי זהו חכם?

הלומד מכל אדם, שנאמר: מכל מלמדי השכלתי,

אי זהו גבור?

הכובש את יצרו, שנאמר: טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר,

אי זהו עשיר?

השמח בחלקו שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך

אשריך - בעוה"ז, וטוב לך - לעוה"ב.

אי זהו מכובד?

המכבד את הבריות, שנאמר: כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

פרק יז

המשך סימן תתקנו

טוב פת חרבה ושלוה בה -

כתיב: **ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות.**

ולמה שבעה?:

כנגד שבעה צדיקים שבנו שבעה מזבחות ונתקבלו:

אדם,

והבל,

ונח,

ואברהם,

ויצחק,

ויעקב,

ומשה.

למה קבלת את אלו לא בשביל עבודה שעבדו לפניך?

לא נאה לך שעובדים אותך שבעים אומות ולא אומה אחת?!

השיבה רוח הקדש: **טוב פת חרבה - טוב מנחה בלולה בשמן וחרבה, מבית מלא זבחי ריב -** שאתה רוצה להכניס מריבה ביני ובין בני.

אמר ר' יוחנן:

טוב פת חרבה -

זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה זוכה לעולם הבא.

מבית מלא זבחי ריב -

זה חוצה לארץ שהיא מלאה חמסים וגזלות.

עבד משכיל ימשול בנן מביש -

עבד משכיל -

זה אליעזר.

ומה היה השכלתו?

אמר: כבר קללתו של אותו האיש בידו, **שמא יבא כושי אחד או ברברי אחד וישתעבד בי?** מוטב לי שאשתעבד בבית זה ולא אשתעבד בבית אחר.

ימשול בנן מביש -

זה יצחק שבייש את כל העולם, בשעה שנעקד על גבי המזבח.

ובתוך אחים יחלק נחלה -

מה אלו מזכירים זכות אבות, אף הוא מזכיר זכות אבות: **ה' אלהי אדוני אברהם.**

דבר אחר:

עבד משכיל -

זה ירמיהו.

ימשול בבן מביש -

אלו ישראל שביישו עצמם לעבודת אלילים.

ובתוך אחים יחלק נחלה -

ויצא ירמיהו מירושלים ללכת וגו'.

רב אמר:

ליטול חלקו יצא.

ר' בנימין אמר:

למשרי תמן נבואן סגיאן, **דבר ירמיהו** אין כתיב כאן אלא **דברי ירמיהו.**

מצרף לכסף וכור לזהב וגו' -

(כתוב בשמואל ברמז פ"ט):

לועג לרש חרף עושהו -

אמר רחבה א"ר יהודה:

כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום **לועג לרש.**

ואם לווהו מהו שכרו?

אמר רב אסי:

עליו הכתוב אומר: **מלוה ה' חונן דל.**

שמח לאיד לא ינקה וגו' -

(כתוב ביחזקאל ברמז שמ"ח).

תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה -

א"ר יוחנן משום ר' יוסי:

טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות, שנאמר: **ורדפה את מאהביה ולא תשיג**

אותם וגו'.

ריש לקיש אמר:

ממאה מלקיות, שנאמר: **תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה.**

משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו -

א"ר יוחנן:

אם קבלך חברך בעדשים תחלה וקבלתו בבשר, עד עכשיו הוא מתבקש אצלך.

למה?

שהוא גמל עליך תחלה.

א"ר שמעון בר אבא:

לא סוף דבר, **משיב רעה תחת טובה** אלא משיב רעה תחת רעה, שאמרה תורה: **כי תראה חמור שונאך וגו' עזוב תעזוב עמו.**

ר' ברכיה פתר קריא בדורות הללו:

מדור המבול עד דור הפלגה שנתים אחר המבול: **ויהי כל הארץ שפה אחת.**

פוטר מים ראשית מדון -

וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאלה זו לפנייהם:

למוד גדול או מעשה?

נענה ר' טרפון ואמר:

מעשה גדול.

נענה ר' עקיבא ואמר:

למוד גדול.

נענו כולם ואמרו:

למוד גדול, שהלמוד מביא לידי מעשה.

ר' יוסי אומר:

גדול למוד שקדם לחלה ארבעים שנה, ולתרומות ולמעשרות חמישים וארבעה, לשמיטין שישים ואחת, ליובלות מאה ושלוש, וכשם שהלמוד קודם למעשה, כך דינו קודם למעשה.

כדרב המנונא דאמר:

אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר: **פוטר מים ראשית מדון -** וכשם שדינו קודם למעשה, כך שכרו קודם למעשה, שנאמר: **ויתן להם ארצות גויים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו.**

רבי שמעון בן מנסיא אומר:

שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואין אתה יודע להיכן הדין נוטה, אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו, אבל משאתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו, שנאמר: **פוטרי מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש -** קודם שנתגלע הריב אתה רשאי לנוטשו משנתגלע הריב אי אתה רשאי (כתוב ברמז תקע"ה).

ההוא דהוה קאמר ואזיל: טוביה דשמע ואדיש, חלפן בישתי מאה.

א"ל שמואל לרב יהודה:

קרא כתיב: **פוטרי מים ראשית מדון**, מאה דיני.

כעס לאביו בן כסיל וממר לילודתו -

זה עשו, שנאמר: **ותהיין מורת רוח ליצחק ולדבקה.**

גם ענוש לצדיק לא טוב -

ההוא מינאה דהוה בשביבותיה **דר' יהושע בן לוי** דהוה מצער ליה טובא בקראי.

יומא חד נקט תרנגולא, אסריה בכרעיה דערסא.

אמר: כי מטי ההיא שעתא אלטייה, כי מטא ההיא שעתא נמנם.

אמר ר' שמואל:

לאו אורח ארעא למעבד הכי, דכתיב: **גם ענוש לצדיק לא טוב -** אפילו במינים.

מאי טעמא?

דכתיב: **ורחמיו על כל מעשיו.**

אמר רב יעקב ברה דבת יעקב:

כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, שנאמר: **גם ענוש לצדיק לא**

טוב.

וכתיב: **כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.**

דבר אחר:

גם ענוש לצדיק לא טוב -

אמר הקב"ה: אע"פ שענשתי את אהרן ונטלתי שני בניו לא טוב, אלא **להכות נדיבים עלי**

יושר.

פרק יח

המשך סימן תתקנו

לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע -

דרש רבא:

לתאווה יבקש נפרד -

זה לוט שנתאווה לבנותיו.

נפרד -

דכתיב: **ויפרדו איש מעל אחיו.**

בכל תושיה יתגלע -

שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

דתנן:

עמוני ומואבי אסורים.

ר' יודן דמן גליא ורשב"נ תרויהון משום ר' אליהו עיני:

אין אנו יודעים אם לוט נתאווה לבנותיו או אם בנותיו נתאוו לו, ממה שכתב: **לתאווה יבקש נפרד**, הוי: הוא נתאווה לבנותיו ולא בנותיו נתאוו לו.

ר' תנחומא בר' חייא משום ר' אושעיא:

אין כל (שבת ושבת) [שנה ושנה], שאין קורין בו פרשתו של לוט.

מאי טעמא?

בכל תושיה יתגלע.

א"ר חייא:

יתגלעו אין כתיב כאן אלא **יתגלע**, האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו.

בבא רשע בא גם בוז -

רשע זה עשו, שנאמר: **וקראו להם גבול רשעה.**

ועם קלון חרפה -

שנתלזה לו קלונו של רעב, ואין חרפה אלא רעב, שנאמר: **ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים.**

דבר אחר:

בבא רשע -

כיון שנכנס עשו נכנס גיהינום עמו, שנאמר: **ויחרד יצחק חרדה גדולה וכו'** (כתוב לעיל):

פי כסיל מחתה לו -

א"ר שמעון בן חלפתא:

זה דור הפלגה, שנאמר: **פן נפוץ על פני כל הארץ.**

וכתיב: **ויפץ ה' אותם.**

דבר אחר:

אלו דתן ואבירם, דכתיב: **העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה.**
וכתיב: **וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה.**

דבר אחר:

זה פרעה, דכתיב: **הבה נתחכמה לו פן ירבה.**
וכתיב: **וכאשר יענו אותו כן ירבה.**

דבר אחר:

אלו ארבעה שפתחו באף ואבדו באף.

דברי נרגן כמתלהמים -

זה דור המדבר, דכתיב: **ויהי העם כמתאוננים -** מבקשים תרעומות היאך לפרוש מאחרי המקום.

וכן הוא אומר: **(צאו) [דעו] נא וראו כי מתאנה הוא לי.**

וכתיב: **כי תואנה הוא מבקש מפלשתים.**

וכן הוא אומר: **ותרגנו באהליכם -** הם היו כמתלהמים אבל סכין ירדה מן השמים ובקעה בכריסן, שנאמר: **והם ירדו חדרי בטן.**

משיב דבר בטרם ישמע -

כתוב בספר בן סירא:

הכל שקלתי במאזנים ולא מצאתי קל מסובין, וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו, וקל

מחתן הדר בבית חמיו אורח מכניס אורח, וקל מאורח מכניס אורח.

משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלמה.

מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו -

א"ר אבהו:

כתיב: **השמר לך פן תעזוב את הלוי.**

מה כתיב בתריה?

כי ירחיב ה' אלוהיך את גבולך.

וכי מה עניין זה לזה?

אמר הקב"ה: לפי מתנתך מרחיבין לך.

רב הונא בשם רבי אחא:

עבד מביא פר ורבו מביא טלה, עבד קודם לרבו.

מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא שהלכו לחולת אנטוכיא לעסק מגבת חכמים, הוה תמן **חד אבא יודן**, שהיה עושה מצווה בעין יפה וירד לו מנכסיו, כיון שראה רבותינו עלה לביתו ופניו חולניות.

אמרה לו אשתו: **מה לך, ולמה פניך חולניות?**

תני לה עובדא: רבותינו כאן, ואיני יודע מה לעשות להם!

אשתו שהיתה צדקת, אמרה לו: נשתיירה לך שדה אחת מכור חציה ותן להם.

הלך ועשה כן, כשהוא נותן להם, אמרו לו: המקום ימלא חסרונך, הלכו להם רבותינו, יצא לחרוש כשהוא חורש חצי שדהו (האיר לו הקב"ה עיניו) נבקעה הארץ מתחתיו ונפלה פרתו ונשברה רגלה, ירד להעלותה (האיר לו הקב"ה עיניו) ומצא תחתיה סימא.

אמר: לטובתי נשברה רגל פרתי.

כשחזרו רבותינו שאלו עליו: **מה אבא יודן עביד?**

אמרו להם: אבא יודן דעזי אבא יודן דגמלי אבא יודן דחמרי.

בא אצלם ואמר להם: עשתה תפלתכם עלי פירות ופירי פירות.

אמרו לו: אע"פ שנתן אחד יותר ממך, לך כתבנו בראש, נטלוהו והושיבוהו אצלם וקראו עליו הפסוק הזה: **מתן אדם ירחיב לו וגו'.**

רבי חייא עבד פסיקא למיתן בהדא מדרשא דטבריא, קם חד מדבית פלוני ופסק ליטרא של זהב, נטלו רבי חייא והושיבוהו אצלו, וקרא עליו: **מתן אדם ירחיב לו וגו'.**

ריש לקיש אזל לבצרה הוה תמן חד אבא יודן רמאי, חס ושלום ל א היה רמאי אלא שהיה מרמה במצות, הוה חמי מה צבור הוה פסיק ופסיק לקבל צבורא, נטלו ריש לקיש והושיבו אצלו, וקרא עליו: **מתן אדם ירחיב לו.**

סימן תתקנז

אח נפשע -

דרש רבא:

זה לוט שנפרד מאברהם.

ומדינים כבריה ארמון -

שהטיל בריחים לארמון: **לא יבא עמוני ומואבי.**

דבר אחר:

אח נפשע -

זה לוט שהיה בן אחיו של אברהם.

נפשע -

פשעת באברהם! כפרת ביה! שקרת ביה!

ומה גרם לו?

ומדינים כבריה ארמון - הביא עליו דינים כבריה בית המקדש, מה להלן: לא יבא עמוני טמא לכל דבר - אף כאן: לא יבא עמוני ומואבי.

דבר אחר:

אח נפשע -

זה קרח שהיה הוא ומשה בני אחים.

נפשע -

שפשע בתורה שהוא קרית עוזו של הקב"ה, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן.**

ומדינים כבריה ארמון -

שהעלתה הארץ בריחיה בעדו, שנאמר: **ותפתח הארץ את פיה.**

מות וחיים ביד לשון -

וכי יש יד ללשון וכו' (כתוב בתהילים ברמז תשס"ח וברמז תשכ"ח):

מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' -

(כתוב ברמז תשס"ט).

טובה הייתה אביגיל מכל קרבנות שבעולם, אילו עשה אותו מעשה שחשב לעשות לנבל, אילו היה מקריב כל הקרבנות שבעולם לא היה מתכפר לו, והיא באתה אליו (ומלכותו) [ומלטתו]. וכן אתה מוצא באשת און בן פלת, וכשם שאין סוף לאשה טובה, כך אין סוף לאשה רעה - זו אשתו של קרח.

דבר אחר:

מצא אשה מצא טוב -

א"ר יוחנן בן נורי:

אתה מוצא עד שלא נבראה האשה, כתיב: **לא טוב היות האדם לבדו, אבל משנבראה, כתיב: וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד.**

דבר אחר:

כשהאשה טובה - **מצא טוב**, כשהאשה רעה - מוצא טוב שהוא מוצא את כל הטובות מביתו.

מה היא עושה?

גונבת את כל אשר לו ומוכרת ועושה אותו עני, אבל אם הייתה טובה, כתיב: **אשת חיל מי**

ימצא וגו' בטח בה לב בעלה.

סימן תתקנח

מעשה בבנו של ר' עקיבא שנשא אשה.

מה עשה?

כיון שהכניסה עמד לו כל הלילה והיה קורא בתורה (בפרשה).
אמר לה: סיבי בוצינא ואנהירי לי, סבת לה כל ליליא בוצינא והות קיימא קמיה מנהרא עד
דאתא צפרא, בצפרא קרב רבי עקיבא לגביה ואמר ליה: ברי, **מצא או מוצא?**
אמר ליה: **מצא וכו'.** (כתוב בקהלת ברמז תת"ק ובאיוב בפסוק וידעת כי שלום אהלך):

סימן תתקנט

תחנונים ידבר רש -

זה משה שבא אצל בוראו בתחנונים.

ועשיר יענה עזות -

א"ר תנחומא:

זה עשירו של עולם, זה הקב"ה ענה אותו עזות, **אל תוסף דבר אלי.**

דבר אחר:

תחנונים ידבר רש -

א"ר יוחנן:

אלו נביאי ישראל שאין לך בנביאים גדול כמשה וישעיה, ושניהם לא באו אלא בתחנונים,

ישעיה אמר: ה' חננו לך קוינו.

ומשה: ואתחנן אל ה'.

ועשיר יענה עזות -

אלו נביאי עו"א ואין לך צדיק באומות העולם יותר מאיוב, ולא בא אלא בתוכחות, שנאמר:

אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות וכו' (כתוב ביהושע ברמז י"ז):

איש רעים להתרועע -

תניא, רבי מאיר אומר:

לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר: **איש רעים להתרועע.**

פרק יט

המשך סימן תתקנט

גם בלא דעת נפש לא טוב -

זה הכופה את אשתו לדבר מצוה.

ואץ ברגלים חוטא -

זה הבועל ושונה.

איני, והא אמר רבא:

הרוצה שיהיו בניו זכרים יבעול וישנה?!
לא קשיא, כאן לדעת כאן שלא לדעת.

אמר רמי בר אבא אמר רב:

אסור לאדם שיהלך על גבי עשבים בשבת, שנאמר: **ואץ ברגלים חוטא.**

דבר אחר:

גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים חוטא -

מי שחוטא אפילו בשגגה אינו סימן יפה לו.

כיצד?

היו לפניו ב' חנויות אחת של כותי ואחת של ישראל, נכנס לאותו של כותי נקרא חוטא.

אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא:

היו לפניו שתי דרכים אחת ארוכה ואחת קצרה, הקצרה מלאה צרורות והארוכה אין בה אלא צרור אחד, הניח הארוכה והלך בקצרה עליו הוא אומר: **ואץ ברגלים חוטא.**

שנו רבותינו:

מצוה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה.

לא יצר אדם על עבירות שעשה בשוגג, אלא שנפתח לו פתח שיחטא אפילו במזיד, ולא ישמח אדם על מצווה שבאה לידו, אלא שמצוות הרבה עתידים לבא לידו, לפיכך אם חטא אדם בשוגג עליו נאמר: **ואץ ברגלים חוטא.**

א"ר ביבא בר אבינא:

לאורח שהיה רגיל לבוא עם הנץ החמה ושכח ושמם מטתו קודם הנץ החמה, בלא ידע לא טוב, ואילו ידע ושמם על אחת כמה וכמה, ולא עוד אלא **ואץ ברגלים חוטא.**

דבר אחר:

גם בלא דעת -

ר' יוחנן וריש לקיש,

ר' יוחנן אמר:

בנדרים ונדבות אסור.

בחטאות ואשמות מותר.

ריש לקיש אמר:

אף בחטאות ואשמות אסור, הדא הוא דכתיב: **גם בלא דעת נפש לא טוב.**

דבר אחר:

גם בלא דעת -

זה שוגג,

ואץ ברגלים חוטא -

זה מזיד.

גם בלא דעת נפש לא טוב -

עשרה דברים משמשין את הגוף, ואלו הם:

הושט למשון,

קנה לקול,

כבד לחימה,

מרה לקנאה,

והריאה לשאוב,

המסס לטחון,

הטחול לשחוק,

קיבה לשינה,

כליות יועצות,

לב מבין,

לשון לדבר,

והנפש למעלה מכלם.

אמר לה הקב"ה לנפש: אני עשיתיך למעלה מכלם ואת יוצאה וחוטאת! **נפש כי תחטא.**

אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו -

רבי יוחנן אשכחיה לינוקא דריש לקיש

א"ל: אימא לי פסוקיך!

א"ל: **אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו.**

א"ל: **ומי איכא מידי בנביאי דלא רמזה משה באורייתא?**

אמר ליה: אטו הא מי לא רמזה באורייתא, **והא כתיב ויצא לבם ויחדרדו איש אל אחיו לאמר**

מה זאת עשה אלוהים לנו?

דליא עיניה וחזא ביה,

א"ל אמיה: תא מהתם, דלא ליעביד ביך כדעביד באבוך.

בית והון נחלת אבות וכו' -

(כתוב בשופטים ברמז ל"ד):

עצלה תפיל תרדמה -

על ידי שנתעצלו ישראל מלעשות גמילות חסדים עם יהושע, הדא הוא דכתיב: **ויקברו אותו**

בגבול נחלתו וגו'.

ר' ברכיה ור' סימון בשם ר' יהושע בן לוי:

חזרנו על כל המקומות שבמקרא ולא מצינו מקום ששמו הר געש, אלא שנתעצלו ישראל שלא עשו חסד ליהושע, שכשנתחלקה ארץ ישראל הייתה עליהם חביבה יותר מדאי, והיו ישראל עוסקים במלאכתם, זה עוסק בשדהו וזה עוסק בכרמו ונתעצלו מלעשות חסד, בקש הקב"ה להרעיש את כל העולם, הדא הוא דכתיב: **ותגעש ותרעש הארץ**.

ונפש רמיה תרעב -

על ידי שהיו מרמין להקב"ה מהם עובדים לאלילים מהם עובדים למקום, הרעיבן הקב"ה מרוח הקדש, הדא הוא דכתיב: **ודבר ה' היה יקר בימים ההם**.

דבר אחר:

עצלה תפיל תרדמה -

על ידי שנתעצלו בימי אליהו מלעבוד להקב"ה (רפאתה) [רביתה] הנבואה.

דאמר ר' דוסא:

ששים רבוא נביאים עמדו לישראל בימי אליהו.

ונפש רמיה תרעב -

על ידי שהיו מרמין להקב"ה מהם עובדים לאלילים ומהם למקום, הוא שאליהו אומר להם: **עד מתי אתם פוסחים וגו'**.

תרעב -

הרעיבן הקב"ה ברעבון: **אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי**.

דבר אחר:

עצלה תפיל תרדמה -

על ידי שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי שפוט השופטים, שהיו מרמין להקב"ה וכו' הרעיבן הקב"ה ברעבון, שנאמר: **ויהי בימי שפוט השופטים**.

בוזה דרכיו ימות -

אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום וכו' (כתוב ברמז תתצ"ד):

מלוח ה' חונן דל -

אמר ר' יוחנן:

אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול.

עבד לוח לאיש מלוח -

א"ר תנחומא:

כל מי שהוא מלוח לעני כביכול, כאלו מלוח להקב"ה.

וגמולו ישלם לו -

אמר ר' פנחס הכהן בר חמא:

אמר הקב"ה: נפש של עני מבקשת לצאת והחיותה, חייך, שאני מחזיר לך נפש תחת נפש, למחר בנך או בתך באים לידי חולי או לידי מיתה ונזכר להם, ואתן להם נפש תחת נפש.

רבות מחשבות בלב איש -

אמר עולא:

מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, שנאמר: **מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה.**

רבא אמר:

אם עסוקים לשמה אינה מועלת, שנאמר: **רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום -** עצה שיש בה דבר ה' היא תקום.

רבות מחשבות בלב איש -

אמר ר' יוסי הגלילי:

כנגד מי נאמר הפסוק הזה?

כנגד אבשלום שהיה מחשב להרוג את דוד וליטול את המלוכה ולא היה יודע שמחשבותיו של הקב"ה קודמות לשלו והיא תקום.

דבר אחר:

כנגד אדוניהו שהיה מחשב: אני גדול משלמה ולי נאה המלוכה.

דבר אחר:

כנגד המן שהיה מחשב להרוג כל בכורי ישראל ולא היו יודעים שמחשבותיו של הקב"ה קודמות לשלהם והיא תקום.

ושבע ילין בל יפקד רע -

א"ר יונה א"ר זירא:

כל הלך שבעה ימים בלא חלום נקרא רע, שנאמר: **ושבע ילין בל יפקד רע -** אל תקרי שְׁבַע אלא שְׁבַע.

אמר רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן:

כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר: **ושבע ילין בל יפקד רע וכו'** (כתוב בפ' לא תאונה אליך רעה במזמור צ"א):

לץ תכה ופתי יערים -

לץ תכה -

זה עמלק, שנאמר: **ויחלוש יהושע.**

ופתי יערים -

זה יתרו, שנאמר: **וישמע יתרו** - מלחמת עמלק שמע ובא.

דבר אחר:

לץ תכה -

זה הנחש.

ופתי יערים -

זה חוה, שנאמר: **ותפקחנה עיני שניהם** - הכל שמעו לה ואכלו, הה"ד: **ותתן גם לאישה - גם** לרבות בהמה וכו'.

דבר אחר:

לץ תכה -

אלו פלשתים.

ופתי יערים -

אלו שאמרו: **ולמה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם:**

נכונו ללצים שפטים -

אמר הקב"ה: עד שלא בראתי את האדם התקנתי לו יסורין, לפי שאני יודע את יצרו: **כי יצר**

לב האדם רע מנעוריו.

משל לעבד רע שהיה נמכר, הלך רבו לקנותו והיה יודע בו שהיה רע, לקח עמו כבלים ומגלבים שאם יסרח יהא רודה אותו בהם, כיון שסרח הביא הכבלים וכבלו והגלבים והכהו.

אמר לו העבד: **לא הייתי יודע שאני רע, למה לקחת אותי?**

אמר לו: לפי שהייתי יודע שאתה רע, התקנתי לך כבלים ומגלבים שאם תסרח אני ארדה אותך.

אמר רבי אבין:

נכונו ללצים שפטים -

מוכנים הם הדינים ללצים ולעוברי עבירות.

בנוהג שבעולם אדם רוכב על החמור פעמים שסורחת עליו ומכה אותה, פעמים (שאינה)

[שהיא] סורחת עליו [ואינו] מכה אותה, ברם הכא: **נכונו ללצים שפטים.**

ומהו ומהלומות לגו כסילים?

משל למטרונא שנכנסה לתוך פלטיץ של מלך, כיון דחמת מגלביא תליין דחלת.

אמר לה המלך: אל תתיראי אלו לעבדים ולשפחות, אבל את לאכול ולשתות ולשמוח.

פרק כ

המשך סימן תתקנט

לץ היין -

אמר רבי זירא:

אלו דברי תורה, שנאמר: **ושתו ביין מסכתי**, וכל המתלוצץ בדברי תורה נקרא לץ, שנאמר: **לץ היין**.

דבר אחר:

אמר רבי יוסי:

כל מיני משקים יפים לחלום חוץ מן היין.

למה?

אם זכה משמחו ואם לאו משממו, שנאמר: **לץ היין הומה שכר**.

נהם ככפיר אימת מלך -

אמר רבי יהודה בר סימון:

הרעמים הללו כשהם יוצאין הם מרעישין כל העולם, אימתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה.

דבר אחר:

א"ר חמא בר חנינא:

מה הכפיר הזה כשהוא צווח בקולו אדם השומע אותו מתירא, נהמתו של הקב"ה עאכ"ו.

א"ר לוי:

שבעה שמות יש לו לארי ואלו הם:

ארי,

שחל,

כפיר,

לביא,

ליש,

שחץ,

גור אריה.

ארי - כמשמעו, שהכל מתיראין ממנו.

כפיר - שכל מי שרואהו כופר בחייו.

לביא - שהוא חוטף לבבות של בני אדם.

ליש - שבשרו של אדם לש בשיניו.

שחל - שחלים לפניו.

שחץ - שהוא (משחץ) [חץ] בשיניו.

דבר אחר:

הנביאים עשו סייג לדבריהם השמיעו את האזן מה שהיא יכולה לשמוע ודמו אותו לכפיר.

דבר אחר:

א"ר ישמעאל:

בוא וראה כחו וגבורתו של הקב"ה, שמה שברא בעולמו קבע בכסא הכבוד. ברא אדם ונשר ואריה ושור וקבען בכסא הכבוד, וכיון שהקב"ה נוהם, כסא הכבוד מזדעזע,

מפני מה?

שדמות אריה קבוע בו, לכך נאמר: **נהם ככפיר אימת מלך.**

כבוד לאיש -

אמר ריש לקיש:

אמר הקב"ה: כבוד היה לי אלולי לא נזדווגתי לאומה זו.

אתה מוצא בשעה שגלו ישראל לבין אוה"ע, היה הקב"ה מחזר על פתחיהן של אוה"ע לשמוע.

ומה הן אומרים?

אלהיהם של אומה זו נפרע מפרעה ומסיסרא וכיוצא בהם, וחוזרין ואומרים: ולעולם נער הוא,

כביכול הזקינו הדברים, הה"ד: **ויבא אל הגוים אשר באו שם** - לא היה צריך קרא למימר

אלא **ויבאו** ואת אומר **!?**

כביכול הוא עצמו, הה"ד: **ויבא אל הגוים.**

ומה היו אומרים?

אם עם ה' אלה למה מארצו יצאו?!

מים עמוקים עצה בלב איש -

קרי עליהו רב אסי:

מים עמוקים עצה בלב איש -

זה עולא.

ואיש תבונות ידלנה -

זה רבה בר חנינא.

דבר אחר:

מים עמוקים -

משל לבאר עמוקה ומימיה צוננים והיו מימיה יפים ולא הייתה בריה יכולה לשתות ממנה, בא

אחד וקשר חבל בחבל ונימא בנימא ודלה ממנה ושתה, התחילו הכל דולים ושותים ממנה, כך

יהודה משיב דבר על דבר ליוסף, עד שעמד על דעתו.

מי יאמר זכיתי לבי -

[יהי שמו של הקב"ה מבורך שהטהרה והקדושה שלו הוא, והוא בוחן לבות וכליות, והוא מטהר את ישראל.

אמר שלמה: דוד אמר: **לב טהור ברא לי אלוהים** - שאל שלא כענין, וכיון שידע שלא שאל כענין חזר ואמר: **הרב כבסני מעוני וגו'.**

ומה השיבתו רוח הקדש?

הואיל והשפלת עצמך על השאלה, אני נותן לך גדולה, ואמר עליו: **בקש לו ה' איש כלבבו**, כיון שראה שלמה כך, אף הוא אמר: **מי יאמר זכיתי לבי**].

מה שכר נטל על כך?

וישב שלמה על כסא ה'.

וכי יש אדם יכול לישב על כסא ה'?

אלא מה כסאו של הקב"ה שליט בכל העולם, אף שלמה שלט בכל העולם, שנאמר: **כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח עד עזה.**

גם במעלליו יתנכר נער -

אמר רבי ברכיה:

עד דהיא פגה, אפקת כוביא, שנאמר: **והארץ הייתה תהו ובהו**, הוא שהנביא עתיד להתנבאות עליה בסוף: **ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו.**

מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי.

בראשית ברא - הרי בנוי כמה דאת אמר: לנטוע שמים וליסוד ארץ.

והארץ הייתה תהו ובהו - הרי חרב.

ויאמר אלוהים יהי אור - הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, הדא הוא דכתיב: קומי אורי כי בא אורך וגו'.

רבי שמעון בר חנן פתח:

רע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל -

אתה מוצא עד שלא גלו היה קורא אותם רעים, שנאמר: **העם הזה הרע המאנים לשמוע את**

דברי, כיון שגלו התחיל משבחן הוי: ואוזל לו אז יתהלל, שנאמר: איכה וגו'.

יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת -

אמר רבי חנינא:

מתלא אמר: דעת חסרת מה קנית, דעת קנית מה חסרת.

עשרה דברים נקראו יקרים (כתוב בירמיה):

לקח בגדו כי ערב זר -

תנו רבנן:

לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו - לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב, שנאמר:
לקח בגדו כי ערב זר.

ואומר: **בני אם דערבת לרעך וגו' -** אם ממון אתה חייב לו התר לו פסת יד, ואם לאו הרבה לו רעים.

דבר אחר:

לקח בגדו כי ערב זר וגו' -

זה שמשון שלקח שלשים סדינים ושלשים חליפות שנתחתן לזר, והיא גרמה לו: **לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי.**

ובתחבולות עשה מלחמה -

רבי נתן ורבי אחא בשם רבי סימון:

אם עשית חבילות חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות חבילות של מצות.

עינים רמות - והיו לטוטפות בין עיניך.

לשון שקר - ולמדתם אותם את בניכם.

ידיים שופכות דם נקי - וקשרת לאות על ידך.

לב חורש מחשבות און - אשר אנכי מצוך היום על לבבך.

ורגלים ממהרות לרוץ לרעה - הוי רץ אחר מילה שנתנה בין ברכים.

פיח כזבים עד (חמס) [שקר] - ואתם עדי נאם ה'.

ומשלח מדנים בין אחים - אמור לחכמה אחותי את.

רבי יוחנן פתר קריא:

בקברנטין.

דא"ר יוחנן:

לעולם יעשה עצמו קברניט היאך לעשות מצוה.

ר' יוסי בר חנינא פתר קריא:

במשכנות.

אם חבול תחבול.

רבי בנייה פתר:

במשניות, דא"ר בנייה:

לעולם ישקיע אדם עצמו במשניות, שאם ירתק יפתחו לו, אם לגמרא - גמרא אם לאגדה - אגדה.

ר"א בשם ריב"ל:

עמוד ברזל - משנה.

ר' יודן פתר קריא:

בכהן גדול בכניסתו לבית קדש הקדשים חבילות חבילות של מצוות בידו, דכתיב: **בזאת יבא אהרן.**

זאת -

זכות התורה - וזאת התורה.

זכות המילה - זאת בריתי.

זכות שבת - אשרי אנוש יעשה זאת וגו' שומר שבת מחללו.

זכות ירושלים - זאת ירושלים.

זכות שבטים - וזאת אשר דבר להם אביהם.

זכות יהודה - וזאת ליהודה.

זכות ישראל - זאת קומתך דמתה לתמר.

בזכות התרומה - וזאת התרומה.

בזכות המעשרות - ובחנוני נא בזאת

בזכות הקרבנות - בזאת יבא אהרן.

מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך -

חם על שראה ערות אביו ולא קללו נתרחק הוא ותולדותיו עד סוף כל הדורות, מקלל אביו ואמו עאכ"ו.

מקלל אביו ואמו -

רבי יהודה ברבי נחמיה ור' לוי,

חד מנהון אמר:

משל לאחד שקנה סכין להיות מחתך בו בשרו, נפל על אצבעו וחתכה, כך אין אדם מוליד אלא לכבודו והם מקללין אותו.

וחרינא אמר:

משל לאחד שהדליקו לו את הנר להיות נאות לאורו ונפל על בגדו ושרפו, כך אין אדם מוליד אלא לכבודו והם מקללים אותו.

נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך -

דכתיב: ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל.

וכתיב: ועלו מושיעים בהר ציון וגו' והיתה לה' המלוכה.

מה' מצעדי גבר (כוננו) ואדם מה יבין דרכו -

א"ר חנינא:

אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר: **מה' מצעדי גבר.**

וא"ר חנינא:

דם נקוף מרצה כדם עולה.

אמר רבא:

ובגודל ימין ובנקוף שני, והוא דקא אזיל לדבר מצוה.
ההיא אתתא דהוה מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דר' חנינא.
א"ל: שקילי, דלא מסתייעא מילתא, **אין עוד מלבדו** כתיב.

והא א"ר יוחנן:

למה נקרא שמם כשפים?

שמכחישים פמליא של מעלה, שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה.

מוקש אדם ילע קדש -

רבי חנינא אמר:

הסוטר לועו של ישראל כאלו סוטר לועו של שכינה, שנאמר: **מוקש אדם ילע קדש**.

דבר אחר:

ילע קדש -

תבא מארה לאדם שהוא אוכל קדשים בלועו.

א"ר חייא:

תבא מארה לאדם שהוא נהנה מן ההקדש, ואין קדש אלא ישראל, שנאמר: **קדש ישראל לה**.

ואחר נדרים לבקר -

אחר אדם את נדרו מיד נתבקרה פנקסו.

אחר נדרים לבקר -

ר' חייא בר לוליאני אמר:

צריך מלקות, כמה דאת אמר: ביקורת **תהיה**.

תדע לך, שכן יעקב אבינו על ידי שאחר נדרו נתבקרה פנקסו, שנאמר: **ויאמר ה' אל יעקב**.

נר ה' נשמת אדם -

אמר הקב"ה: **חווה באתה וכבתה אותו הנר** - תנתן לה **מצוות הנר**, כדי שתכפר על אותו הנר שכבתה, לכך נצטוטה על הדלקת הנר בשבת.

היא שפכה זמו של אדם - תנתן לה **דם נדה**, שיכפר על אותו הדם ששפכה.

אדם חלתו של עולם - תנתן לה **מצוות חלה**, שיכפר לה על חלה שטמאה.

שנו רבותינו:

אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר, על שם חופש כל חדרי בטן וכו' (כתוב ברמז כ"א).

דבר אחר:

נר ה' נשמת אדם -

א"ר אחא:

הנפש מגדת כל דבר ודבר שאדם עושה במטמוניות בחשך ובגלוי, ודפתראות כתובות לפני הקב"ה על מה שבני אדם עושים. לעתיד לבא הקב"ה מוכיח לכל אחד ואחד מעשיו והם עומדים תמהים.

משל לאחד שהיה נשוי בתו של מלך והוא משכים ושואל בשלומו של מלך בכל יום והמלך אומר לו: כך וכך עשית בביתך, כך וכך כעסת, כך וכך הכית את עבדיך, והיה יוצא ואומר לבני פלטיך שלו: **מי אמר שכך עשיתי, מנין הוא יודע?**

אמרו לו: שוטה שבעולם, בתו אתה נשוי ואתה אומר מנין הוא יודע, בתו מגדת לו! כך הנפש: **ויפח באפיו נשמת חיים** והיא מגדת לו כל מה שהוא עושה.

חבורות פצע תמרוק ברע -

א"ר יהושע:

כל הממרק את עצמו לדבר עבירה פצעים וחבורות יוצאות לו. **ולא עוד,** אלא שנדון בהדרוקן.

ומכות חדרי בטן -

ואמר רב נחמן:

סימן לעבירה הדרוקן.

פרק כא

המשך סימן תתקנט

פלגי מים לב מלך ביד ה' -

א"ר הונא:

שלשה צריכים רחמים:

פרנס טוב,

שנה טובה,

חלום טוב.

מלך טוב, דכתיב: **פלגי מים לב מלך ביד ה'.**

שנה טובה, דכתיב: **תמיד עיני ה' אלוהיך בה.**

חלום טוב, דכתיב: **ותחלימיני והחייני.**

פלגי מים לב מלך ביד ה' -

רבי ישמעאל דורש המקרא הזה:

מה המים הללו, כשנתונין בכלי אתה מטה אותו לכל צד שאתה רוצה, כך כשאדם עולה למלוכה לבו נתון ביד הקב"ה, אם זכה העולם - הקב"ה מטה לב מלך לטובה. ואם לא זכה העולם - מטהו לגזרות קשות, וכל גזרה וגזרה יוצאה תחלה לפני הקב"ה, הה"ד: **[לכל] [על כל] אשר יחפוץ יטנו.**

עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח -

א"ר אלעזר:

גדול העושה צדקה ומשפט ממי שהקריב כל הקרבנות, שנאמר: **עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח.**

הפכפך דרך איש וזר -

הפכפך -

זה עשו הרשע, שהוא בא ומהפך על ישראל, **גנבתון לא גנבתון? קטלתון לא קטלתון? לא גנבת מאן גנב עמד? לא קטלת מאן קטל בהדך?**

קניס להון מומי להון, אייתי גולגלתיך אייתי ארנוניתך אייתי דימוסיך.

איש -

זה עשו: **איש יודע ציד איש שדה.**

וזר -

שעשה עצמו זר למילה ולמצות.

וזך ישר פעלו -

זה הקב"ה, שהוא נוהג עמו במדת ישרות בעוה"ז, כפועל שהוא עושה עם בעל הבית באמונה.

דבר אחר:

הפכפך -

אלו עו"א, שהם מתהפכים על ישראל ואומרים הב הב.

איש -

שהם באים מנח שנקרא איש: **נח איש צדיק תמים.**

וזר -

שהם עובדים עבודת אלילים.

וזך -

שהקב"ה נוהג עמהם בישרות בעוה"ז.

טוב לשבת על פנת גג -

עשר גליות גלתה שכינה וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז ש"נ) :

אוטם אזנו מזעקת דל -

רב יהודה היה יתיב קמיה דשמואל

אתיא ההיא אתתא צווחה קמיה ולא אשגח בה.

אמר ליה : לא סבר לה מר : **אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה!?**

אמר ליה : שיננא, רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי, הא יתיב מר **עוקבא** אב בית דין,

שנאמר : **בית דוד דינו לבקר משפט.**

יכפה אף -

א"ר אלעזר:

גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, דאלו במשה רבינו כתיב : **כי יגרת מפני האף**

והחמה, ובעושה צדקה כתיב : מתן בסתר יכפה אף.

ופליגא דר' יצחק:

אף כופה, חמה אין כופה, דכתיב : **ושחד בחיק חמה עזה, אע"פ ששחד בחיק חמה עזה היא.**

וא"ר יצחק:

כל דיין שמקבל שחד מביא חמה עזה לעולם, שנאמר : **ושחד בחיק חמה עזה.**

שמחה לצדיק עשות משפט -

שמחה לצדיקו של עולם, כשהוא עושה את הדין.

למה?

שהוא מתרומם בעולם, שנאמר : **ויגבה ה' צבאות במשפט.**

דבר אחר:

שמחה -

לצדיקו של עולם, שעושה מידת הדין בביתו והחריבו, שכן הוא אומר : **נורא אלוהים**

ממקדשיך.

א"ר יוחנן:

ממה שעשה במקדשו, ומה לביתו ולמקדשו לא נשא פנים, על אחת כמה וכמה שהוא עתיד

ליפרע ממחריביו.

דבר אחר:

שמחה -

לצדיקים שהוא עושה משפט בהם, שהוא מנקה אותם מעונותם.

תדע, שכן דוד כיון שפגעה בו מידת הדין, אמר : מזמור לדוד בברחו וכו' (כתוב במזמור ע"ז).

כי אתאא רב דימי אמר רבי יוחנן:

כל המרפה עצמו מדברי תורה נופל לגיהנום, שנאמר: **אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח - ואין רפאים אלא יורדי גיהנום**, שנאמר: **ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה**.

טוב שבת בארץ מדבר -

א"ר יוחנן:

ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר וכו' (כתוב בשמואל ברמז ש"ג):

אוצר נחמד ושמן בנוה חכם -

זה משה.

וכסיל אדם יבלענו -

זה יהושע, שלא היה בן תורה והיו ישראל קורין אותו כסיל, ובשביל שהיה משרת משה זכה לירושתו, שהיה מכבדו ופורס הסדין על הספסל ויושב תחת רגליו, לפיכך אמר הקב"ה: איני מקפח שכרך, ועליו נאמר: **נוצר תאנה יאכל פריה**.

רודף צדקה (וחסד) -

זה אברהם, שנאמר: **ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט**.

וחסד -

שגמל (הקב"ה) [חסד] לשרה.

ימצא חיים -

שנאמר: **ושני חיי אברהם וגו'**.

צדקה וכבוד -

א"ר שמואל בר רב יצחק:

אמר לו הקב"ה: אני אומנותי גמילות חסדים, תפסת אומנותי בוא ולבוש לבושי: **ואברהם זקן**.

א"ר יצחק:

משום דרודף צדקה ימצא צדקה?

אלא לומר לך, כל הרודף אחר צדקה, הקב"ה ממציא לו מעות כדי לעשות בהם צדקה.

רב נחמן בר יצחק אמר:

הקב"ה ממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות בהם צדקה, כדי לקבל בהם שכר.

ר' יהושע בן לוי אמר:

הויין ליה בניים:

בעלי תורה,
בעלי עושר,
בעלי אגדה.

בעלי תורה, דכתיב: **ימצא חיים** - וחיים זו תורה, שנאמר: **כי מוצאי מצא חיים**.
בעלי עושר, דכתיב: **צדקה** - זה עושר.
כבוד - זו אגדה, דכתיב: **כבוד חכמים ינחלו**:

תניא היה ר"מ אומר:

יש לו לבעל הדין להשיב, **אם הקב"ה אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן?**
אמור לו: כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנום וכו' (כתוב בתהילים בפסוק בקש שלום ורדפהו).

עיר גברים עלה חכם -

ר' יהושע בשם ר' אחא:

גברים כתיב, שכלם זכרים ואין בהם נקבות.

עלה חכם -

זה משה, שנאמר: **ומשה עלה אל האלהים**.

ויורד עוז מבטחה -

ר' יהודה ור' נחמיה,

ר' יהודה אומר:

עוז -

זו תורה, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן**.

מבטחה -

שבטחונה בה ומתן שכרה בצדה.

ר' נחמיה אומר:

עוז -

זו תורה.

מבטחה -

שכל מי שיגע בה, בטוח שהוא גוזר ואחרים מקיימים אותו.

שומר מצרות נפשו -

כי הא דההוא כובס, פגע בו **בר' אלעזר בר' שמעון קרייה**: חומץ בן יין.
אמר: מדאית ביה עזות מצח כולי האי שמע מינה רשע הוא.

אמר : תפשוהו, ותפשוהו.

לבתר דנא יתיב דעתיה אזל בתריה לפרוקי ולא מצוי, קרי עליה : **שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו**. זקפוהו, קם תותי זקיפא וקא בכי עליה.

אמרו לו : רבי, אל ירע בעיניך הוא ובנו בעלו נערה מאורשה ביום הכפורים, הניח ידיו על בני מעיו ואמר : שישו בני מעי שישו, ספקות שלכם כך, וודאות שלכם עאכ"ו, מובטח אני בכס שאין רמה ותולעה שולטת בכס כו', הוו מפקי מיניה דיקולי דתרבא ומותבי בשמשא בתמוז ואב ולא מסרחי, קרי אנפשיה : **אף בשרי ישכון לבטח**.

דבר אחר :

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו -

שאין נגעים באין לאדם אלא על לשון הרע, שנאמר : **זאת תהיה תורת המצורע -** המוציא שם רע.

זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון -

א"ר הושעיא :

כל המתיהר נופל בגיהנום, שנאמר : **זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון**, ואין עברה אלא גיהנום, שנאמר : **יום עברה היום הוא וכו'** (כתוב ברמז מ"א) :

העז איש רשע בפניו -

זה דתן ואבירם, שנאמר : **ויקומו לפני משה**.

דבר אחר :

זה עמלק, דכתיב : **ויבא עמלק**.

מלמד, שבא בגלוי פנים.

דבר אחר :

זה גלית.

ולמה נקרא שמו גלית?

שבא בגלוי פנים.

אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' -

א"ר יהודה אמר רב :

מצא כלאים בבגדו פושטו ואפילו בשוק.

מאי טעמא?

אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - במקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

פרק כב

המשך סימן תתקנט

נבחר שם מעושר רב -

בוא וראה כמה שקול שם טוב, שאפילו יש לו לאדם אלף דינרי זהב ולא קנה שם טוב, לא קנה כלום.

עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' -

בשעה שהתלמיד הולך אצל הרב ואמר לו: למדני תורה, אם מלמדו עליהם נאמר: **רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'**, ואם לאו, **עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'**.

מי שעשה לזה חכם ולזה טפש עושה החכם טפש והטפש חכם, זו **משנת ר' נתן**.

ר' יהודה הנשיא אומר:

בשעה שהעני הולך אצל עשיר ואומר לו: פרנסני! אם מפרנסו - **מאיר עיני שניהם ה'**, ואם לאו - **עושה כולם ה'** - מי שעשה לזה עשיר, עושה עני ומי שעשה לזה עני, עושה עשיר.

סימן תתקס

ערום ראה רעה ונסתר -

זה משה, שנאמר: **ויסתר משה פניו כי ירא מהביט**.

ופתיים עברו ונענשו -

זה נדב ואביהוא, שזנו עיניהם מן השכינה, שנאמר: **ויחזו את האלהים**.

ומה היה להם?

ותצא אש מלפני ה'.

עקב ענוה יראת ה' -

א"ר יצחק בר' אלעזר דקסרין:

מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה סוליים לרגלה, שנאמר: **ראשית חכמה יראת ה'**.

וכתיב: **עקב ענוה יראת ה'.**

צנים פחים בדרך עקש -

א"ר חנינא:

הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים, שנאמר: **צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם**.

א"ר יוחנן:

אם זכה אדם לקנות ענוה ויראת שמים - זוכה לקנות עושר וכבוד וחכמה מהם, ואם לאו - **צנים פחים** ואם הוא ערום ירחק מהם.

חנוך לנער על פי דרכו -

ר' יהודה ור' נחמיה

חד אמר:

משיתסר עד עשרין וותרתין.

וחד אמר:

מתמני סרי עד עשרים וארבע.

דבר אחר:

חונך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה -

זה ראובן: **וילך ראובן בימי קציר חטים.**

ואומר: **יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזיה.**

דבר אחר:

זה לוט, על ידי שגדל בביתו של אברהם תפס מדותיו: **וישתחו אפים ארצה** והכניס אותם לביתו:

טוב עין הוא יבורך -

א"ר יהושע בן לוי:

אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין, שנאמר: **טוב עין הוא יבורך -** אל תקרי יבורך אלא **יְבָרְךָ**.

דבר אחר:

טוב עין הוא יבורך -

זה משה.

דא"ר יוסי בר חנינא:

בתחלה לא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר: **כתב לך פסל לך -** מה פסולתן שלך יהא אף כתבן שלך יהא, נהג בה משה עין טובה ונתנה לישראל, שנאמר: **תורה צו לנו משה מורשה,** ועליו הכתוב אומר: **טוב עין הוא יבורך.**

דבר אחר:

טוב עין הוא יבורך -

זה משה, **ויסמוך ידיו עליו.**

משל למלך שאמר לבן ביתו: תן לפלוני סאה של חטים הלך ונתן לו סאתים, כך אמר לו הקב"ה: **וסמכת את ידך עליו -** ידו אחת. וכתוב: **ויסמוך את ידיו עליו.**

דבר אחר:

את מוצא יעקב קבל חמש ברכות:

שתים מאביו:

**ויתן לך האלהים
גם ברוך יהיה,**

**ואחת של אברהם:
ויתן לך את ברכת אברהם.**

**ואחת של מלאך:
ויברך אותו שם.**

**ואחת של הקב"ה:
וירא אלוהים אל יעקב עוד וגו' ויברך אותו.**

בא יעקב לברך את השבטים ברכן בחמש ברכות שהיו בידו והוסיף להם אחת משלו, שנאמר:
איש אשר כברכתו ברך אותם.

בא משה לברך את ישראל והוסיף להם ברכה שביעית:
וזאת הברכה.

דבר אחר:

וזאת הברכה - תוספת על הברכות שברך בלעם, שהיה ראוי לברכם שבע ברכות, כנגד שבעה מזבחות ולא ברכן אלא שלש, שנאמר: **והנה ברכת ברך זה שלוש פעמים.**
אמר לו הקב"ה: רשע, אתה עינך צרה לברכן, אף אני איני מספיק על ידך שתשלים ברכתן של ישראל, ובא משה שעינו יפה וברך את ישראל, ועליו אמר שלמה: **טוב עין הוא יבורך - אל תקרי יבורך אלא יברך, וברכן ארבע ברכות:**
וירא משה את כל המלאכה וגו'.
ויברך אותם משה,
ויצאו ויברכו את העם,
ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם וגו' וזאת הברכה.

גרש לץ ויצא מדון -

אמר רבא:

אשה רעה מצווה לגרשה, שנאמר: **גרש לץ ויצא מדון וישבות דין וקלון.**

דבר אחר:

זה לוט.

ויצא מדון -

ויהי ריב בין רועי מקנה,

וישבות דין וקלון -

ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה.

אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך -
וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו.

שוחה עמוקה פי זרות -
אמר רבא בר שילא אמר רב חסדא:
כל המנבל את פיו מעמיקים לו גיהינם, שנאמר: **שוחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפל שם.**

רב נחמן בר יצחק אמר: אף השומע ושותק, שנאמר: **זעום ה' יפל שם.**

אולת קשורה בלב נער -
אלו ישראל, שנאמר: **כי נער ישראל ואוהבהו**, שהיו מכעיסין בכל שעה לפני הקב"ה.

שבט מוסר ירחיקנה ממנו -
שנאמר: **קח מאתם מטה מטה** - כנער הזה שהוא בורח והסופר רודהו במטהו.

הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי -
לדעתם לא נאמר וכו' (כתוב ברמז ת"י):

הלא כתבתי לך שלישים-

התורה משולשת,
והאבות משולשים,
והשבט שנתנה על ידו משולש,
ומשה שלישי ביניהם,
ואותיותיו משולשות,
ואחים שלשה,
ונצפן לשלשה חדשים.

התורה משולשת - תורה נביאים וכתובים,
ואותיותיה משולשות - אב"ג,
והשבט שלישי - ראובן שמעון לוי,
ביום השלישי - כי ביום השלישי,
בחדש השלישי - בחדש השלישי.

במועצות ודעת -

אם בקשת ליטול עצה מן התורה הוי נוטל.
וכן דוד הוא אומר: **בפקודיך אשיחה.**

דבר אחר:

הלא כתבתי לך שְׁלִישִׁים -

שְׁלִישִׁים כתיב,

אמר רבי אלעזר:

שלא יהו דברי תורה בעיניך כפרוזדגמא ישנה, אלא יהו בעיניך כפרוזדגמא חדשה, שהכל רצים לקרותה, הדא הוא דכתיב: **היום הזה ה' אלוהיך מצוך לעשות.**

ר' שמואל בר נחמני אמר:

שְׁלִישִׁים -

גבורים, כמה דאת אמר: **ושלשים על כלו.**

דברי תורה נמשלו בזיין, מה הזיין הזה מתקיים לבעלים, כך דברי תורה מתקיימין למי שהוא עמל בהן כל צרכן.

א"ר אחא:

גבורים הם דברי תורה לפרוע ממי שאינו עמל בהן כל צרכן.

במועצות -

בר חטיא אמר:

במו עצות.

דבר אחר:

במועצות ודעת -

מלמד, שלמד הקב"ה עצה ודעת למשה ונתנם לו באמת, וכתב לו אותם באמת, והודיעם לו באמת, כדי שילך הוא וישמיעם לישראל באמת: **להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך.**

אל תגזל דל כי דל הוא -

א"ר שמעון בן יוחאי א"ר יצחק בר טבלא א"ר חמא אריכא משום רבי אחא דתנא רבי חייא: כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, שנאמר: **אל תגזל דל כי דל הוא.**

אל תגזל דל כי דל הוא -

וכי יש לו כלום?

אלא אם היית רגיל להיות מפרנסו וחזרת בך ואמרת: **עד מתי אני מספיק לזה?** ואתה מונע יד שלא ליתן לו, אם עשית כן, כאלו אתה גוזל.

ואל תדכא עני בשער -

שלא אעצור בשבילך את השמים שנקרא שער, שנאמר: **זה שער השמים.**

כי ה' יריב ריבם -

אני רב אותך ריבים שעשיתך עשיר ולא לו.

וקבע את קובעיהם נפש -

נפשו אתה מחסרו, אם לא תפרנסנו.

דבר אחר:

אל תגזל דל -

כזה התורמוס שהוא נכנס עם הפרפרת.

לא יאמר אדם: יש לפני אגוזים ותמרים עליהם אני אומר ומניח את התורמוס, לכך נאמר: **אל**

תגזל דל.

דבר אחר:

מדבר בשבטו של לוי והוא קורא לשבטו של לוי **דל**.

ר' יהודה ור' סימון

חד אמר:

שהיו דלים בנחלה, שנאמר: **(לבני) [רק לשבט] הלוי לא נתן**, לפיכך: **אל תגזל דל - אל תגזלנו** מן המתנות.

וחד אמר:

שהיו דלים מן המנין, שהיה הארון מכלה בהם, לפיכך הקב"ה מצווה את משה: **אל תכריתו וגו' וכו' (כתוב במלכים ברמז קע"ד ולעיל בפסוק כן ארחות כל בוצע בצע).**

אל תגזל דל כי דל הוא -

וכי מה היה צריך שלמה להזכיר דל שני פעמים?

אלא משנדלדל מנכסים, חכמתו אינה נשמעת, שנאמר: **וחכמת מסכן בזויה,**

דל -

מחיים, שאין לו פרוטה לחיות בה, מתוך כך נגזלים חייו מן העולם.

אל תגזל דל כי דל הוא -

עני במה יקרא שמו לפניך?

עשיר יקרא שמו לפניך, על שם ממונו, על שם כספו וזהבו ואבנים טובות ומרגליות, **אבל עני**

במה יקרא שמו לפניך?

על שם בנו.

כיצד?

עמד בנו וקרא בתורה, אומרים: **בן מי הוא זה?**

אומרים: בן פלוני עני הוא, לכן הוא אומר: **כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש.**

אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתידך -

תנא רבי נתן אומר:

בעון נדרים אשתו של אדם מתה, שנאמר: **אם אין לך לשלם וגו'.**

רבי אומר:

בעון נדרים בניו של אדם מתים כשהם קטנים, שנאמר: **אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל**

תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך - אלו

הם בניו ובנותיו של אדם.

אל תסג גבול עולם -

רב ירמיה ורב יוסף

חד אמר:

אלו עולי מצרים.

וחד אמר:

אלו שירדו מנכסיהם, לסמיא צווחין: סגי נהורא.

א"ר יצחק:

ועניים מרודים תביא בית - [אלו שהם עניים מנעוריהם, כהדין סמיא דקרין ליה: סגי נהורא.

דבר אחר:]

אם עשית כן, מעלה אני עליכם כאלו הבאתם בכורים לבית המקדש.

כתיב הכא: תביא בית.

וכתיב התם: ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך.

אל תסג גבול עולם -

א"ר שמעון בן יוחאי:

אם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו, כגון:

אברהם תקן תפלת השחר,

יצחק תפלת המנחה,

יעקב תפלת ערבית,

שלא תאמר: אף אני אוסיף אחרת.

תלמוד לומר: אשר עשו אבותיך.

א"ר יוחנן:

לא עשו אלא לכל הדורות.

חזית איש מהיר במלאכתו -

תנן התם:

שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב.

מי מנאם?

אמר רב אשי:

אנשי כנסת הגדולה מנאום.

א"ר יהודה אמר שמואל:

בקשו עוד למנות אחד ומנו שלמה, באת דמות דיוקנו של אביו, נשתטחה לפניהם ולא השגיחו עליה.

באה אש מן השמים ולחכה את ספסליהן ולא השגיחו עליה.

יצאה בת קול ואמרה להם: **חזית איש מהיר במלאכתו - מי שהקדים בייתי לביתו ולא די, אלא**

שביתי בנה בשבע וביתו בנה בשלש עשרה שנה, יתיצב לפני חשוכים!?

ולא השגיחו עליה.

חזרה ואמרה להם: **המעמד ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו'.**

מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה בני עירו מעלים נדרים ונדבות לירושלים, אמר: הכל

מעלים ואני איני מעלה!?

יצא לעיר וראה אבן אחת ופתחה ומרקה ואמר להעלותה לירושלים, נזדווגו לו חמישה בני

אדם, אמר להם: **מעלים אתם לי את האבן הזאת לירושלים?**

אמרו לו: תן לנו חמישה סלעים ואנו מעלים לך את אבנך לירושלים ובלבד שתתן אצבעך עמנו.

נתן אצבעו עמם ונמצאו עומדים בירושלים, בקש ליתן להם את הסלעים ולא מצאם.

נכנס ללשכת הגזית, אמרו לו: **שמא מלאכי השרת הם?**

וקראו עליו הפסוק הזה: **חזית איש מהיר במלאכתו.**

דבר אחר:

חזית איש -

ר' יהודה ור' נחמיה,

ר' יהודה אומר:

מדבר ביוסף.

מהיר במלאכתו -

ויבא הביתה לעשות מלאכתו.

לפני מלכים יתיצב -

ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה.

בל יתיצב לפני חשוכים -

זה פוטיפר.

דבר אחר:

זה משה, דכתיב: **ויגדל משה ויצא אל אחיו,**

וכי כל הבנים אינם גדלים?

אלא שהיה בן חמש שנה ונמצא כבן אחד עשר.

מהו ויגדל שני פעמים?

למעלה בקומה ולמעלה בגדולה.

לפני מלכים יתיצב -

זה פרעה.

בל יתיצב לפני חשוכים -

זה יתרו.

אמר לו רבי נחמיה:

עשית את הקדש חול והחול קדש?!

אלא **לפני מלכים יתיצב -** זה הקב"ה.

בל יתיצב לפני חשוכים -

לפני פרעה, שכתוב: **ובתחפנחס חשך היום.**

פרק כג

המשך סימן תתקס

ושמת שכין בלועך -

ר' שמעון בן אלעזר שדריה רבי מאיר, לאתוויי חמרא מבי כותאי, אשכחיה ההוא סבא אמר

ליה: **ושמת שכין בלועך אם בעל נפש אתה.**

הלך רבי שמעון בן אלעזר וספר דברים לפני ר' מאיר וגזר עליהם.

פשטיה דקרא במאי כתיב?

בתלמיד היושב לפני רבו.

דתנא ר' חייא:

כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך -

אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין, ואם לאו תבין את אשר לפניך.

ושמת שכין בלועך אם בעל נפש אתה -

פרוש הימנו.

התעיף עיניך בו ואיננו -

אמר הקב"ה: בעולם הזה ישראל למדין תורה מבשר ודם, על ידי משה שהוא בשר ודם, וכשם שבשר ודם עובר מן העולם, אף למודו עובר, שנאמר: **התעיף עיניך בו ואיננו**, אבל לעתיד לבא אין ישראל למדין אלא מפי, שנאמר: **וכל בניך למודי ה'.** וכן הוא אומר: **לא ילמדו עוד איש את אחיו**, וכשם שהאלהים חי וקיים לעולם, כך למודו. מה שישראל למדין הימנו, אינן שוכחים לעולם.

אל תלחם את לחם רע עין -

א"ר יהושע בן לוי:

כל הנהנה מצרי עין עובר בלאו, שנאמר: **אל תלחם את לחם רע עין.**

רב נחמן בר יצחק אמר:

עובר בשני לאוין, שנאמר: **אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו.**

בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני -

א"ר יהודה אמר שמואל:

בשעה שתקן שלמה עירובין ונטילת ידים, יצאה בת קול ואמרה לו: **בני אם חכם לבך וגו'.**

אמר רב הונא בשם ר' אחא:

מנין אתה אומר שכל מי שיש לו בן והוא יגע בתורה, שהקב"ה מתמלא עליו רחמים?
תלמוד לומר: **בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני וכו' (כתוב בשמואל ברמז קמ"א).**

אל יקנא לבך בחטאים -

א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי:

מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, שנאמר: **עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם.**

אם לחשך אדם לומר: **אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה.**

אמור לו: מי שלבו נוקפו אומר כן, אלא **אל תתחר במרעים - להיות כמרעים, אל תקנא בעושי עולה - להיות כעושי עולה.**

ואומר: **אל יקנא לבך בחטאים.**

אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו -

שנו רבותינו:

בן סורר ומורה נהרג על סופו, אכל כל מאכל ולא אכל בשר שיהיה כל משקין ולא שיהיה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר: **זולל וסובא**, ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר: **אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו.**

דבר אחר:

אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר, אל תשתה שבעים שלא תראה פני שבעים.

וקרעים תלביש נומה -

א"ר זירא:

כל הישן בבית המדרש - תורתו נעשית לו קרעים קרעים, שנאמר: **וקרעים תלביש נומה**.

שמע לאביך זה ילדך -

כל שאמר לך אביך, חייב אתה לשמוע **זה ילדך**, אבל אם אמר לך: בוא ונשתחוה לע"ז, לא תשמע לו, שלא תכפור: **זה אלי ואנוהו**.

זה ילדך - צור ילדך תשי.

כשאתה עושה רצונו הלא הוא אביך ואם לאו, על כרחך שלא בטובתך **קנד**.

העבד ישראל אם יליד בית הוא -

כשאין אתה עושה רצונו.

ואל תבוז כי זקנה אמך -

א"ר יוסי בר חנינא:

אם נתישנה תורה בפיך, אל תבוז עליה.

א"ר זעירא:

אם נזדקנה אומתך אל תבוז עליה, כשם שהיה אלקנה עושה, שהיה מדריך את ישראל לעלות לרגל.

אמת קנה ואל תמכור -

תניא:

כאשר צוני ה' אלהי -

מה אני בחנם אף אתם בחנם.

ומנין שאם לא מצא בחנם שילמוד בשכר?

תלמוד לומר: **אמת קנה**.

יכול כשם שלמדתי בשכר כך אלמדה בשכר?

תלמוד לומר: **ואל תמכור**.

גיל יגיל אבי צדיק -

גילה בזמן שהצדיק נולד.

גילה אחר גילה, בזמן שהוא צדיק בן צדיק: **ואלה תולדות יצחק בן אברהם**.

תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה -

א"ר יצחק:

לבא ועינא תרין, סרסורין דחטאה, שנאמר: **ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם.**

א"ר יצחק:

אמר הקב"ה: אי יהבת לי לבך ועינך אנא ידעית דאת דילי.

למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיח -

על מי הם אומרים שהוא בעל מריבות?

למי פצעים חינם -

על מי הם אומרים שיש בפניו חבורות?

למי חכלילות עינים -

על מי הם אומרים שעניו עכורות?

על שותי יין,

למאחרים על היין.

אל תרא יין כי יתאדם -

כי יהא דם.

אחרים אומרים:

יתאדם -

מבחוץ הוא נאה, מבפנים הוא רע, לא תהא סבור כשם שהוא מבחוץ הוא בפנים, **אל תרא יין**

כי יתאדם.

כי יתן בכוס עינו -

בכיס כתיב, השכור נותן עינו בכוס והחנוני בכיס.

דבר אחר:

רואה את חברו שותה והוא אומר לו: מזוג! והוא שותה ומתקלקל ברעי ובמי רגלים.

יתהלך במישרים -

סופו למכור את כל חפצי ביתו ואת כל תשמישי ביתו.

דבר אחר:

יתהלך במישרים -

וכי מי שהוא שותה יתהלך במישרים?

אלא שהוא מתיר את העברות ועושה אותן הפקר, משיח עם האשה בשוק, עושה דבר שאינו

הגון ואינו מתבייש, וסופו של יין אחרית רעה.

אחריתו כנחש ישך -

הנחש הזה נושך לאדם ואינו מרגיש לשעה, וכשהוא מהלך והולך לביתו המכה מתחלחלת בו, מה הנחש נתקלה האדמה בעבורו, שנאמר: **ארורה האדמה בעבורך**, כך היין נתקלל שלישו של עולם בשבילו, שנאמר: **ויאמר ארור כנען**, הוי: **אחריתו כנחש ישך**.

עיניך יראו זרות -

גורם לו לעבוד ע"ז, שנאמר: **גם אלה ביין שגו**.

מהו אלה?

שאמרו: **אלה אלוהיך ישראל**.

ולבך ידבר תהפוכות -

אתה גורם לעצמך לבא לידי ארבעה דברים:

לשפיכות דמים,

לע"ז,

לגלוי עריות,

לשון הרע, דכתיב: ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה.

וכתיב: **זד יהיר לץ שמו**.

ושותה ורואה את כל העולם כספינה הזו, שנאמר: **והיית כשוכב בלב ים** - וכשהוא שוכב מכין

אותו ואינו חושש, שנאמר: **הכונני בל חליתי** - פוצעים אותו ואינו יודע, שנאמר: **הלמוני בל**

ידעתי, ומגלה את עצמו ואינו מתבייש, וחוזר ומבקשו, שנאמר: **מתי אקיץ אוסיף אבקשנו**

עוד.

אמר הקב"ה: הואיל וכך היין גורם, דין הוא שאצוה לכהנים, שלא יהו שותים יין ומשמשין

לפני, שנאמר: **יין ושכר אל תשת**.

דבר אחר:

אל תרא יין כי יתאדם -

כי יתאוה לדם נדה ולדם זבה.

כי יתן בכוס עינו בכיס -

כתיב: לשון נקי.

יתהלך במישרים -

סוף שאשתו אומרת לו: כשושנה אדומה ראיתי ואינו פורש.

א"ר יוסי:

אם תלמיד חכם הוא, סוף שמטמא את הטהור ומטהר את הטמא.

דבר אחר:

אל תרא יין כי יתאדם -

מסמיק ליה.

יתהלך במישרים -

סוף דהוא עביד ביתיה משרא, מן הדא קדרא דנחשא עביד, קדרא דחספא, עבדא, מזבין ליה ושתי חמרא בטימיתיה.

ר' יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי:

סוף שהוא מוכר את כל כלי ביתו ושותה בהם יין.

א"ר אחא:

מעשה באחד שהיה מוכר את כל כלי ביתו ושותה בהם יין, אמרין בניה: לית הדין אבונא שביק לן כלום, אשקוניה ושכרוניה ואפקוניה ויהבוניה בחד בית עלמא, עברון שפיין בתרע בית עילם, ושמעין אנגריא במדינתא, פרקין טעוניהון בגו בית עילם ואזלין למחמי מה אית קלא במדינתא, אתער משנתיה, חמא זיקא יהיבא לעיל מרישיה, שרא יתיה ויהב יתיה בפומיה, בתר יומין אמרין בניה: לית אינון אזלין חמן מה אבונן עביד, אזלון אשכחוניה והא זיקא יהיבא בפומיה, אמרין אוף הכא לא שבק לך ברייך?! עבדי ביניהון תקנה: כל חד וחד הוה משקי ליה יומא.

והיית כשוכב בלב ים -

להדא אילפא דרמיא בפילגוס נחתא וסלקא, נחתא וסלקא.

וכשוכב בראש חבל -

להדין תרנגולא דיתיב בריש חבלא, אזיל ואתי, ואזיל ואתי כהדין קברניטא בריש תורנא.

הכוני בל חליתי -

מחו ליה ולא מרגיש.

הלמוני בל ידעתי -

טלמון ליה ולא ידע, שתי קסטא דשכרא ואמרין ליה: עשרה קסטין שתית. ואי תימא: אתער משנתיה ומנשי לה. ת"ל: **מתי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד.**

למי אוי למי אבוי -

רב הונא אמר:

למי שאינו עמל בתורה.

למי מדינים למי שיח -

למי דינין למי פטטין?

למי פצעים חנם -

למאן פדעין דמנן?

עובדא הוה בחד בר נש, דהוה רגיל למשתי תריסר קסטין דחמר בכל יומא. יומא חד אישתי חד סר קסטין, דמיך ולא אתא שנתיה, קם בחשוכא ואזל לבי קפלא, אמר: זבין לי חד קסטא. א"ל: לאו בחילאי, דהא חשכתא, וצרו לי נטוריא. תלא עיניה, וחמא נוקבא בתרעא, אמר: הב בדין נוקבא, את מפני מלגיו ואנא שתי מלבר, עבד ליה כן. אישתי, ודמיך קדם תרעא, עבור עליה נטוריא, סברוניה דהוא גנב. מחוניה ופצעוניה, ולא ארגיש. קרון עליה: **למי פצעים חנם.**

למי חכלילות עינים -

למי סמקן דעיינין? כל אלה למאן?

למאחרים על היין - זה שנכנס לבי קפלא ראשון ויוצא אחרון.

לבאים לחקור ממסך -

מאן דשמע דאית ליה חמרא טבא רדיף בתריה.

מה כתיב בו בסוף?

אחריתו כנחש ישך.

וכצפעוני יפריש -

מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים, כך הפריש היין בין אדם לחוה למיתה.

ר' יהודה בר אלעאי:

אותו העץ שאכל ממנו אדם הראשון ענבים היו, הה"ד: **ענבמו ענבי רוש אשכלות מרורות למו** - אשכלות הללו הביאו מרירות לעולם.

וכצפעוני יפריש -

מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים, כך הפריש בין נח לבניו לעבדות, הה"ד: **וישת מן היין וישכר - שמתוך כך אמר: ארור כנען.**

דבר אחר:

מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים, כך היין הפריש בין לוט לבנותיו לממזרות, הה"ד: **ותשקין את אביהן יין - שמתוך כך, ותהרין שני בנות לוט מאביהן.**

דבר אחר:

מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים, כך הפריש היין בין אהרן ובניו למיתה.

דתנא דבי ר' ישמעאל:

לא מתו בניו של אהרן אלא על ידי שנכנסו שתויי יין.

א"ר תנחום:

הדא גופנא אימיה לא יכלא קיימא ביה, **ואת יכיל קאים ביה?**

א"ר פנחס:

אמר הקב"ה: לקרבנות נתתי סיקוסין, **ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר**, ולך אינך נותן סיקוסין!?

דבר אחר:

אל תרא יין כי יתאדם -

אמר רבי:

אל תרא יין -

שמאדם פניהם של רשעים בעוה"ז ומלבין פניהם לעוה"ב.

ר' אבא אמר:

אל תרא יין כי יתאדם -

אל תרא יין שאחריתו דם.

שנו רבותינו:

ארבע כוסות הללו צריך שיהא בהם רביעית יין, אחד חי ואחד מזוג, אחד חדש ואחד ישן.

ר' יהודה אומר:

עד שיהא בו טעם ומראה.

אמר רבא:

מאי טעמא דר' יהודה?

דכתיב:

אל תרא יין כי יתאדם.

כי יתן בכוס עינו -

רב אמר ורב אסי

חד אמר:

כל הנותן עיניו בכוסו כל העולם כלו דומה עליו כמישור.

וחד אמר:

כל הנותן עיניו בכוסו כל העריות דומות עליו כמישור.

למי אוי למי אבוי -

א"ר סימון:

בוא וראה י"ג ווי"ן נאמרו ביין:

ויחל נח,

ויטע,

וישת,

וישכר

ויתגל,

וירא,

ויגד,

ויקה,

וישאו,

וילכו,

ויכסו,

וייקץ,

ויידע.

ובא שלמה ופרש בחכמתו: **למי אוי למי אבוי** - לזה שהוא שכור ווי לו, ווי לביתו ולאבותיו, שנאמר: **כי יהיה לאיש בן סורר ומורה.**

למי מדינים -

שמתוך ששותה הוא מגלה סוד שבין אדם לחברו ומשלח מדינים ומגלה שיחה יתרה.

למי חכלילות עינים -

א"ר ישמעאל:

חכלילי עינים מייך - תנו לי יין שהוא מתוק לחכי.

ולמי הוא ערב?

ר' אליעזר אומר:

למי שהוא שותה כדי צרכו.

ר' יהושע אומר:

לזקן, שנאמר: **ולבן שנים מחלב** - אל תקרי **ולבן שנים** [אלא **ולבן שנים**].

מה היין מרצה דעתו של תינוק, כך היין משיב דעתו של זקן, לכך נאמר: **ולבן שנים.**

מה כתיב אחריו?

למאחרים על היין.

אמר רבי:

אוי לו לזה, שמניח דברי תורה ומשכים על היין.

פרק כד

המשך סימן תתקס

ובדעת חדרים ימלאו -

א"ר אלעזר:

כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר וכו' (בשמואל ברמז פ"ו).

גבר חכם בעוז -

זה בעוז.

ואיש דעת מאמץ כח -

שנזדרז על יצרו הרע בשבועה, שנאמר: **חי ה' שכבי עד הבקר וכו'** (כדכתוב ברות). כי

בתחבולות תעשה לך מלחמה -

(כתוב לעיל):

התרפית ביום צרה -

א"ר טבי א"ר אושעיא:

כל המרפה עצמו מדברי תורה - אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנאמר: **התרפית ביום צרה עד כחכה**.

רבי טובי בר מתנה אמר:

אפילו מצוה קלה, שנאמר: **התרפית וגו'** מ"מ.

הצל לקוחים למות -

אלו בניו של אהרן.

ומטים להרג -

שהיו בצד המיתה.

אנטונינוס סלק לגבי רבי אשכחיה דיתבי ותלמידוהי קמיה, אמר: הלין אינון דאת מגלגל עליהון,

א"ל: זעירא דאית בהון מחיה מתים, בתר יומין נטה עבדו של אנטונינוס למיתה.

שלח ליה: שלח לי חד מן תלמידא, דמחיי לי הדין מיתא.

שלח ליה חד מן תלמידוי.

אית דאמרין:

ר"ש בן חלפתא הוה אזל, אשכחיה רביע.

א"ל: **מה את רביע ומרך קאים על רגליה?**

מיד נזדעזע וקם לו.

כי שבע ייפול צדיק וקם -

ההוא דהוה קאמר ואזיל: שב בידי לשלמנא וחדא לעבר ביש.

אמר ליה שמואל לרב יהודה:

קרא כתיב: **כי שבע ייפול צדיק וקם ורשע ייפול באחת וכו'** (כתוב בתהילים ברמז תל"ט).

בנפול אויבך אל תשמח -

רבא כי הוה חלש, יומא קמא אמר לשמעיה:

טרקו גלי!

למחר אמר ליה: פוקו אכריזו!

דסני לי לחדי, ודרחים לי ליבעי רחמי, דכתיב: **בנפול אויבך אל תשמח וגו' פן יראה ה' ורע**

בעיניו והשיב מעליו אפו.

בנפול אויבך אל תשמח -

וכן ציווה המקום: **כי תראה חמור שונאך, כי תפגע שור אויבך.**

אמר האלהים: אין אתה טוב ממני!

כיצד?

ראויים היו ישראל לקרות את ההלל כל שבעת ימי הפסח, כשם שקורין שבעת ימי החג ואין

קורין אלא יום ראשון בלבד.

ולמה כן?

אלא בשביל שנהרגו המצרים וטבעו בים, שהם שונאי ואני הכתבתי: **בנפול אויבך אל תשמח,**

וכן אתה מוצא בנח, שאסר עליו תשמיש בשעת המבול.

סימן תתקסא

ירא את ה' בני ומלך עם שונים אל תתערב -

א"ר יצחק:

אלו ששונים הלכות, פשיטא!

מהו דתימא שונים בחטא.

וכדרב הונא דאמר רב הונא:

כיון שעבר אם עבירה ושנה בה הותרה לו.

הותרה לו סלקא דעתך?

אלא אימא נעשית לו כהיתר, קא משמע לן.

דבר אחר:

ירא את ה' בני ומלך -

מהו ומלך?

המליכהו עליך.

דבר אחר:

מלוך על מלך, זה יצר הרע שנקרא מלך, שנאמר: **ובא אליה מלך גדול.**

דבר אחר:

ומלך -

מן המלך.

יכול אם יאמר לך עבוד עבודת אלילים שתשמע לו?

ת"ל: **ירא את ה'.**

וכן נבוכדנאצר אמר לחנניה מישאל ועזריה לעבוד עבודת אלילים ולא שמעו, אלא אמרו לו:

לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא נסגוד.

אמר לו נבוכדנאצר: **הצדא שדרך מישך ועבד נגו -** אתמול כל מי שהיה מבקש ליקח לו עו"א

היה הולך לירושלים, שנאמר: **ופסיליהם מירושלים ומשומרון,** ועכשו אתם באים להצדות

עו"א שלי.

עם שונים -

עם אותם שאומרים שני אלוהות בעולם.

אל תתערב -

סופן ליאבד מן העולם, שנאמר: **והיה בכל הארץ פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר**

בה - אלו ישראל שכתוב בהם: **יהיה ישראל שלישיה.**

דבר אחר:

מהו ומלך?

כל מי שהוא ירא מן הקב"ה סופו להעשות מלך.

ממי אתה למד?

מאברהם אבינו, שנאמר: **כי עתה ידעתי כי ירא אלוהים -** אתה ונעשה מלך.

א"ר ברכיה הכהן בשם ר' חלבו:

כתיב: **אל עמק שוה הוא עמק המלך** - עמק שהושווה הכל ונטלו עצה וקצצו ארזים ועשו כסא והושיבוהו מלך עליהם.

וכן יוסף אומר: **את האלהים אני ירא** ונעשה מלך.

וכן משה: **כי ירא מהביט אל האלהים** ונעשה מלך, שנאמר: **ויהי בישרון מלך**.

אומר לרשע צדיק אתה -

א"ר אלעזר:

כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעיי אמן מקללין אותו, שנאמר: **אומר לרשע צדיק**

אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים - ואין **קוב** אלא קללה, שנאמר: **מה אקוב**, ואין **לאום**

אלא עוברין, שנאמר: **ולאם מלאם יאמץ**.

ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב -

תניא, רבי אומר:

איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם?

אוהב את התוכחות, שכל זמן שהתוכחות בעולם נחת רוח בעולם, טובה וברכה באה לעולם,

ורע מסתלקת מן העולם, שנאמר: **ולמוכיחים ינעם**.

ויש אומרים:

יחזיק באמונה יתרה, שנאמר: **עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי**.

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן:

כל המוכיח את חברו לשם שמים - זוכה לפלגו של הקב"ה, שנאמר: **מוכיח אדם אחרי**.

ולא עוד, אלא שמושכין עליו חוט של חסד, שנאמר: **חן ימצא**.

הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך -

תנו רבנן:

אשר בנה, אשר נטע, אשר ארש -

למדתך תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה.

אף שלמה אמר בחכמתו: **הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך -** זה כרם ובית.

ובנית ביתך -

זו אשה.

דבר אחר:

הכן בחוץ מלאכתך -

זו מקרא.

ועתדה בשדה לך -

זו משנה.

ובנית ביתך -

זו גמרא.

דבר אחר:

הכן בחוץ מלאכתך -

זו מקרא ומשנה.

ועתדה בשדה לך -

זו גמרא.

ובנית ביתך -

אלו מעשים טובים.

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

הכן בחוץ מלאכתך -

זה מקרא משנה וגמרא.

ועתדה בשדה לך -

אלו מעשים טובים.

ובנית ביתך -

דרוש וקבל שכר.

אל תהי עד חנם -

אלו ישראל:

ברעך-

זה הקב"ה.

רעך ורע אביך אל תעזוב -

והפתית בשפתיך -

מאחר שפתיתם אותו בסיני ואמרתם: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע -** לסוף ארבעים יום

אמרתם לעגל: **אלה אלוהיך ישראל.**

א"ר אחא:

הדא רוח הקדש סניגוריא היא מלמדת [לכאן ולכאן], אומרת לישראל: **אל תהי עד חנם,**

ואומרת להקב"ה: **אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו.**

א"ר יצחק:

כתיב: והמה כאדם עברו ברית.

ברם הכא: כי אל אנכי ולא איש.

ראובן היה יודע לשמעון סהדי, אמר ליה: אל תסהיד להדין סהדותא.

אמר ליה: אין.

כשנכנס לדין חזר בו, ורוח הקדש אמרה לו: **והפתית בשפתיך**, מאחר שפתית אותו בשפתיך

והכנסת אותו לדין וחזרת בך, למחר אתת סהדי לראובן גבי שמעון.

מה יעשה כאשר עשה לו?

אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו אשיב לאיש כפעלו.

והלא נתנה תורה איפופסין, **אם לא יגיד ונשא עונו.**

על שדה איש עצל עברתי -

אמר רב חסדא, אמר רב ירמיה בר אבא:

זה אחז.

ועל כרם אדם חסר לב-

זה מנשה.

והנה עלה כלו קמשונים -

זה אמון.

כסו פניו חרולים -

זה יהויקים.

וגדר אבניו נהרסה -

זה צדקיה, שנהרס בית המקדש בימיו.

דבר אחר:

וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שנהרס בית המקדש בימיו.

דבר אחר:

על שדה איש עצל עברתי -

אמר רב הונא:

הרי שקנה שדה וקנה כרם קרוי איש וקרוי אדם וקרוי עצל.

מה הנייה יש לו?

אלא **על שדה איש עצל עברתי -** זה אדם הראשון.

ועל כרם אדם חסר לב -

זה חוה.

א"ר הונא:

היכן מצינו שנקראת חוה אדם?
שכן מצינו: **כתפארת אדם לשבת בית.**

והנה עלה כלו קמשונים -
וקוץ ודרדר תצמיח לך.

כסו פניו חרולים -
בזעת אפיך תאכל לחם.

וגדר אבניו נהרסה -
וישלחו ה' אלוהים מגן עדן.

דבר אחר:

על שדה איש עצל עברתי -

קנה שדה וקנה כרם ולא עמל בהם, נקרא עצל, [כן ת"ח אם אינו נושא ונותן בתורתו, סופו] להניח שנים ושלושה דברים בפרשה.

והנה עלה כלו קמשונים -
שמבקש פירושו של פרשה ואינו מוצא,

כסו פניו חרולי וגדר אבניו נהרסה -
מתוך שלא עמל בהם הוא יושב ומטמא את הטהור ומטהר את הטמא ופורץ גדרן של תלמידי חכמים.

ומה ענשו של זה?
שלמה פירש אותו עליו בקבלה: **ופורץ גדר ישכנו נחש.**

פרק כה

המשך סימן תתקסא

גם אלה משלי שלמה -

א"ר יהושע בן לוי:

מפני מה זכו אנשי חזקיה לאריכות ימים?

מפני שהיו מתונים בדין ומיושבים בדין, שנאמר: **תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו.**

א"ר חמא בר חנינא:

מה ת"ל גם אלה?

אלא שהיו מתונים בדין ומישבין את הדין, שכל מי שמקפיד סופו לשכוח את דבריו. שכן מצינו במשה, על שהקפיד לשעה, שסח את דבריו והושיב אלעזר הכהן תחתיו, שנאמר: **ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו', למשה רבינו ציווה לי לא צוה.**

והלא דברים קל וחומר:

ומה משה אבי החכמה ואבי הנבואה, על שהקפיד לשעה שסח את דבריו והושיב אלעזר הכן תחתיו, שאר בני אדם עאכ"ו.

אשר העתיקו -

מלמד שגנוזים היו.

דבר אחר:

אין **העתיקו** בלא פירשו, כמה דאת אמר: **ויעתק משם ההרה -** ואין צריך לומר **המעתיק הרים ולא ידעו.**

כבוד אלוהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר -

ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא:

מתחלת ספר בראשית עד ויכלו, **כבוד אלוהים הסתר דבר.**

מכאן ואילך, **וכבוד מלכים חקור דבר.**

שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר -

אמר רבא בר מחסיה א"ר חמא בר גוריא אמר רה:

אם יהיו כל הימים דיו, ואגמים קולמוסים, ושמים וארץ יריעות, ובני אדם לבלרין, אין מספיקין לכתוב חללה של רשות.

אמר רב משרשיא:

מאי קראה?

שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר.

הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי -

א"ר אליעזר בן יעקב:

משל לאמבטי שהיתה מלאה מים ולא הייתה מלאכת דסקוסין נראית, כיון שפסקה ונער המים שמתוכה, נראית מלאכת דסקוסין.

כך כל זמן שהיתה תהו ובהו בעולם, לא נראית מלאכת שמים וארץ, כיון שנעקר תהו ובהו מן העולם נראית מלאכת שמים וארץ.

ויצא לצורף כלי -

נעשו כלים, שנאמר: **ויכלו השמים והארץ וכל צבאם.**

כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב -

ר' תנחומא אמר:

רחק ממושבך שנים ושלושה מושבות, שיאמרו לך: עלה! ואל תעלה, שלא יאמרו לך: לך רד! אף משה לא נכנס עד שקרא לו, שנאמר: **ויקרא אל משה.**

וכן הלל היה אומר: השפילתי - היא הגבהתי, הגבהתי - היא השפילתי.

מאי טעמא?

המגביהי לשבת המשפילי לראות.

את מוצא בשעה שנגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה, היה מסתיר פניו ממנו, שנאמר: **ויסתר משה פניו.**

אמר לו הקב"ה למשה: **ועתה לכה ואשלחך.**

א"ר אלעזר:

ה"א בסוף תיבה, לומר שאם אין אתה גואלם אין אחר גואלם.

ביס עמד לו מן הצד.

אמר לו הקב"ה: **ואתה הרם את מטך -** שאם אין אתה עולה אין אחר עולה.

באהל עמד לו מן הצד.

אמר לו הקב"ה: **עד מתי אתה משפיל את עצמך?**

אין השעה מצפה אלא לך, שמכלם לא קרא אלא למשה, הה"ד: **ויקרא אל משה וגו'.**

אל תצא לריב מהר -

מדבר בבן הישראלי, דכתיב: **ויצא בן אשה ישראלית.**

התחיל מחרף ומגדף.

אמר שלמה: **אל תצא לריב מהר.**

למה?

שסוף שבטו של דן להכלים אותך, שנאמר: **בהכלים אותך רעך.**

היה לך ריב בינך ובין רעך למה היית מחרף?

ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל -

מה היית מזכיר בסוד אחרונו של עולם, שנאמר: **ואת אחרונים אני הוא אני ראשון ואני אחרון.**

פן יחסדך שומע -

וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו.

ודבתך לא תשוב -
ורגמו אותנו כל העדה.

דבר אחר:

אל תצא לריב מהר -
לרב כתיב.

רבי מנחמא בר יעקב אומר:
לעולם אל תהי רץ אחר השררה.

למה?

פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך.
למחר באים ושואלים לך שאלות, **מה אתה משיבם?**

ר' זעירא מייתי לה מן הדא:

לא תשא - אם בשבועת שוא הכתוב מדבר, **הא כתיב: ולא תשבעו בשמי לשקר.**
מה ת"ל לא תשא?

שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לכך.

רבי מנחמא בשם רבי תנחום מייתי לה מן הכא:

נואף אשה חסר לב - כל המקבל לו שררה בשביל ליהנות ממנה, אינו אלא כנואף הזה שהוא
נהנה מגופה של אשה.

משחית נפשו הוא יעשנה -

כמשה שאמר: ואם אין מחני נא מספרך.

כיהושע שאמר: בי אדני ולא בהם.

כדוד שאמר: ה' אלהי תהי נא ידך בי וגו' ובעמך לא למגפה.

א"ר אבהו:

אני נקראתי קדוש, הא אם אין בך כל המדות הללו שיש בי, לא תקבל עליך שררה.,

אמר ליה אביי לרב דימי:

האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שני"ג):

תפוחי זהב במשכיות כסף -

תרגם עקילס:

חזורין דדהב בגו דסקוס דכסף.

דבר דבור על אפניו -

מה אופן זה מראה פנים לכל צד, כך היו דבריו של יהודה מראים פנים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף, הדא הוא דכתיב: **ויגש אליו יהודה** (בפי' ויגש):

נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר -

א"ר יצחק א"ר יוחנן:

אין הגשמים נעצרים אלא בשביל שפוסקים צדקה ברבים ואינן נותנין וכו' (כתוב במלכים ברמז רכ"ב).

ולשון רכה תשבר גרם וכו' -

(כתוב במלכים ברמז קפ"ג).

דבש מצאת אכול דייך -

זה בן עזאי.

פן תשבענו -

זה בן זומא.

הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך -

רבי לוי רמי:

כתיב: **אבוא ביתך בעולות.**

וכתיב: **הוקר רגלך מבית רעך!?**

לא קשיא, כאן בחטאות ואשמות, כאן בעולות ושלמים.

מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר -

למה נקרא לשון שלישי?

שהוא הורג שלושה:

האומר,

והמקבלו,

ומי שנאמר עליו.

ובימי שאול הרג ארבעה:

דואג שאמרו,

שאול שקבלו,

אחימלך שנאמר עליו,

ואבנר בן נר, למה נהרג וכו'? (כתוב בשמואל ברמז קל"ד).

מפיץ וחרב -

אמר רבי חנינא בר פפא:

מפיץ - והפיצך ה'.

וחרב - והריקותי אחריכם חרב.

וחץ שנון - בשלחי חצי רעב.

כולם למי?

לישראל שענו עדות שקר שאמרו: **אלה אלוהיך ישראל**, וכיון שחטאו, גלו.

דבר אחר:

מפיץ וחרב וחץ שנון -

א"ר אבהו:

בוא וראה כמה קשה לשון הרע, כנגד שלושה דברים הללו רמחים וחצים וחרבות שהם ממיתים, כך לשון הרע ממית.

אם רעב שונאך האכילהו לחם -

מה ראתה אסתר שזמנה להמן?

מבית אביה למדה וכו' (כדכתוב במגלה).

שבעה שמות יש לו ליצר הרע וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שצ"ה).

רוח צפון תחולל גשם -

אמר רב חסדא:

אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע, שנאמר: **רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר.**

מים קרים על נפש עיפה -

תנינן:

על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב.

רבי ברכיה בשם ר"ל מיייתי לה מן הכא:

מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק - מה שמועה טובה - **הטוב והמטיב** אף מים קרים - **הטוב והמטיב.**

מעין נרפש ומקור משחת צדיק מטלפני רשע -

ר' יהודה בר סימון אומר:

כשם שאי אפשר למעין להרפס ומקור להשחת, כך אי אפשר לצדיק למוט לפני רשע.

פרק כו

המשך סימן תתקסא

אל תען כסיל כאולתו -

כי הוּוּ מקלעי ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' אלעזר בר' שמעון לגבי הדדי הוּוּ עיילי בקרא דתורא
ביני תרוייהו ולא הוּוּ נגעי בהוּ, אמרה להוּוּ ההוא מטרוניתא : בניכס אינס שלכס.
אמרו לה : שלהן גדול משלנו.

אי הכי כל שכן?

איכא דאמרי :

אמרו : **כי כאיש גבורתו.**

איכא דאמרי :

הכי אמרו לה : אהבה דוחקת את הבשר.

ולמה הוּוּ להוּוּ לאהדורי לה, והא כתיב : אל תען כסיל כאולתו?
שלא להוציא לעז על בניהם.

בקשו לגנוז ספר משלי שהיו דבריו סותרים זה את זה.

ומפני מה לא גנוזוהו?

אמרי : ספר קהלת לאו עיינינן ואשכחינן טעמא?! משלי נמי נעיין ונשכח טעמא.

מאי דבריו סותרין זה את זה?

כתיב : **אל תען כסיל כאולתו.**

וכתיב : **ענה כסיל כאולתו!?**

לא קשיא, הא במילי דאורייתא הא במילי דעלמא.

מאי היא?

כי הא דהוּוּ דאתא לקמיה דר' חייא, א"ל : אשתך אשתי ובניך בני.

א"ל : רצונך שתשתה כוס של יין, שתה ופקע.

ההוא דאתא לקמיה דרבי, אמר ליה : אמך אשתי ואת בני.

אמר ליה : רצונך שתשתה כוס של יין, שתה ופקע.

אמר רבי חייא :

אהני ליה צלותא לרבי דלא לישוייה ממזרא, דרבי כי הוּוּ מצלי הוּוּ אמר :

יהי רצון מלפניך ה' אלי שתצילני מעזי פנים ומעזות פנים.

בדברי תורה מאי היא?

כי הא דיתבי רבן שמעון בן גמליאל ודרש :

עתידה אשה שתתעבר ותלד בכל יום, שנאמר: **הרה ויולדת יחדו**, לגלג עליו אותו תלמיד,
אמר: **אין כל חדש תחת השמש**.
אמר לו: בוא ואראך דוגמתו בעוה"ז, נפק ואחוי ליה תרנגולת.

דבר אחר:

אל תען כסיל כאולתו -

במקום שמכירים אותו ואותך.

למה?

פן תשוה לו גם אתה -

שיאמרו הוא נושא ונותן עם הכסילים.

ענה כסיל -

במקום שאין מכירין אותו ואותך, שלא יאמרו: אלולא שהוא חשוד על הדבר שהוא מדבר עליו
לא היה שותק לו, וכל מי שחולק כבוד לכסיל, כזורק אבן למרקוליס.

מקצה רגלים חמס שותה -

אלו המרגלים שאמרו לשון הרע: **ארץ אוכלת יושביה**.

ומה היה להם?

נקצו רגליהם שלא ליכנס לארץ, שנאמר: **וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה**.

דבר אחר:

מקצה רגלים -

זה הנחש, שאמר לשון הרע על בוראו: **כי יודע אלוהים כי ביום אכלך ממנו**, ונתן לו איפופסין
ונקצו רגליו: **על גחונך תלך** והלך קולו מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: **קולה כנחש ילך**.

וכי קול יש לו לנחש?

אלא כאותו נחש שנקצו ידיו ורגליו.

כצור אבן במרגמה -

אמר רב:

כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כאלו זורק אבן למרקוליס, שנאמר: **כצור אבן במרגמה כן
נותן לכסיל כבוד -** ואין כבוד אלא תורה, שנאמר: **כבוד חכמים ינחלו**.

א"ר חמא בר חנינא:

כל העושה טובה למי שאינו יודעה, כזורק אבן למקוליס, שנאמר: **כצור אבן וגו'.**

אמר רב יהודה אמר רב:

כל המלמד תורה לתלמיד חכם שאינו הגון נופל לגיהנום, שנאמר: **כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו -** ואין שריד אלא תלמיד חכם, שנאמר: **ובשרידים אשר ה' קורא.**

ככלב שב על קאו -

שנו רבותינו:

עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה לא יתודה עליהם ביום הכפורים אחר, ואם שנה בהם צריך שיתודה עליהם, ואם לא שנה והתודה עליהם עליו הכתוב אומר: **ככלב שב על קאו.**

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

כל שכן הרי זה משובח, דכתיב: **כי פשעי אני אדע וחסאתי נגדי תמיד.**

ומה אני מקיים ככלב שב על קאו?

כדרב הונא, דא"ר הונא:

כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר.

ראית איש חכם בעיניו -

א"ר אמי:

אין יצר הרע מהלך לצדדין אלא באמצע פלטיא, ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו, מתקן בשערו, מתלה בעקביו, הוא אומר: **הדין דידי!**

מה טעם?

ראית איש חכם בעיניו.

תקווה לכסיל ממנו -

א"ר אבא:

כל מי שממתק את יצרו בנערותו, סופו להיות מותח עליו בזקנותו.

מאי טעמא?

מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון.

אמר עצל שחל בדרך -

שבעה דברים אמר שלמה בעצל.

כיצד?

אמרו לעצל: הרי רבך בעיר, לך ולמוד תורה ממנו,

והוא משיב אותם: מתירא אני מן הארי שבדרך, שנאמר: **שחל בדרך.**

אומרים לו: רבך בתוך המדינה, עמוד ולך אצלו.

אומר להם: מתירא אני, שלא יהא ארי בין הרחובות, שנאמר: **ארי בין הרחובות.**

אומרים לו: הרי הוא בתוך ביתך!
אמר להם: אם אני אלך אצלו, אני מוצא את הדלת נעולה.

אומרים לו: פתוח הוא, שנאמר: **הדלת תסוב על צירה**, לסוף כשלא היה יודע מה להשיב,
אומר להם: הדלת פתוח או נעול, מבקש אני עוד לישן מעט, שנאמר: **עד מתי עצל תשכב**.
עמד לקום משנתו בבקר נתנו לפניו לאכול והוא מתעצל ליתן הפת לתוך פיו, שנאמר: **נלאה להשיבה אל פיו**.

ואיזהו השביעי?

מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין.

א"ר שמעון בן יוחאי:

כל מי שאינו למד תורה בנערותו, מבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול, לכך נאמר: **ושאל בקציר ואין**.

מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו -

א"ר הונא בריה דרבי שמואל בר נחמני:

משל ללסטים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד (ושרי מעייביה) [ומעורר ביה].

אמר ליה: קום לך, חיותא בישא שכיח הכא.

קם שרי מקפח ביה, אמר ליה: (צער) [ינער] בישא.

א"ל: דמיך הוה ועוררתיה.

כך אמר לו הקב"ה ליעקב: לדרכו היה מהלך, ואת משלח אצלו, **כה אמר עבדך יעקב**.

דבר אחר:

משל לזאב שבא וחטף גדי מן הצאן והיה שם כלב של קדרין, יצא והיה מנבח בו ומריב עמו,

אמר לו זאב: אתה כלב של קדרין, שמא נטלתי משלכם, כלום נטלתי אלא מעדרו של רועה,

למה אתה תריב עמי?

כך בלק בא על ישראל על שהרגו סיחון ועוג.

כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות -

אמר רב:

כל מי שיושב ומרמה בחברו כחצים למות, שנאמר: **כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק**

אני.

מה כתיב אחריו?

באפס עצים תכבה אש וגו' פחם לגחלים וגו'.

בשפתיו ינכר שונא -

עזריה אמר: בשפתיו של אדם ניכר אם הוא אוהב או אם הוא שונא.

דברי נרגן כמתלהמים -

דברים שרגנו אחר הקב"ה הם גרמו להם צרות לדורות, שאילו לא נשתלמו למרגלים לא היו לוקים עמהם, אלא השלימו עמהם, שנאמר: **ותרגנו באהליכם וגו'.**

כסף סיגים מצופה על חרש וכו' -

(כתוב במלכים ברמז קצ"ה).

כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו -

שבעים תועבות בלבו.

את מוצא תועבה אחת כתוב בתורה וכתוב בה עשר: **לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו',** כאן כתיב שבע, על אחת כמה וכמה, הוי: **כי שבע תועבות בלבו -** כי שבעים תועבות בלבו.

שבעה מקדשות עתידין ליחרב:

אהל מועד,

וגלגל,

שילה,

ונוב,

וגבעון,

ובית עולמים תרין.

תכסה שנאה במשאון -

היא עשתה בסתר, שנאמר: **ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים -** והקב"ה פרסמה בגלוי, שנאמר: **תכסה שנאה במשאון.**

תגלה רעתו בקהל.

תנא, ר' חייא:

מפרסמין את החנפים מפני חלול השם, שנאמר: **תגלה רעתו בקהל.**

ואומר: **בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו.**

ולמה הקב"ה נתן דרך רע?

בשביל לפרסם מעשיהם לבריות, שלא יארע בו דבר בשביל העבירות ויהיו קורין תגר, כנגד מידת הדין.

צא ולמד מדואג, שהיה ראש סנהדרין, שנאמר: **אביר הרועים אשר לשאול,** ובשביל שהיה בו מדה של לשון הרע פרסמו הכתוב.

פרק כז

המשך סימן תתקסא

אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע וגו' -

אתה אמרת: **וענתה בי צדקתי ביום מחר** - מחר יוצאה בתך ומתענה, הה"ד: **ותצא דינה בת לאה**.

יהללך זר ולא פיך -

וכתיב: **ועבדך היה ירא את ה' מנעוריו וכו'** (כתוב במלכים ברמז רי"ב):

נפש שבעה תבוס נופת -

מנא הא מילתא דאמרי אינשי: **כלבא בכפנא גלליה מבלע?**
שנאמר: **ונפש רעבה כל מר מתוק**.

ר' שמעון בן מנסיא אומר:

הרי הוא אומר: **נפש שבעה תבוס נופת** - זה תלמיד שלמד מתחלתו.
ונפש רעבה כל מר מתוק - זה תלמיד שלא למד מתחלתו.

דבר אחר:

נופת -

מה נפה זו מוציאה קמח בפני עצמה, סובין בפני עצמה, קיבר בפני עצמה, כך יושב ומברר דברי תורה ומשקלן, איש פלוני אוסר איש פלוני מתיר, איש פלוני מטמא איש פלוני מטהר.

כצפור נודדת מן קנה -

הרואה צפור בחלום ישכים ויאמר: **כצפרים עפות כן יגן וגו'**, קודם שיקדמנו פסוק אחר:
כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו.

ר' יהודה אומר:

כצפור נודדת מן קנה -

זה תלמיד חכם הפורש מן התורה ואומר: **מה מצאו אבותיכם בי עול**.

רעך ורע אביך אל תזוב -

זה חנון בן נחש וכו' (כתוב במלכים).

טוב שכן קרוב -

טוב היה יתרו שהיה רחוק ונתקרב לי וכו' (כתוב בשופטים ברמז קמ"א).

חכם בני וגו' ערום ראה רעה וגו' קח בגדו כי ערב זר -

(הכל כתוב לעיל).

מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו -

כי אתא רב דימי אמר:

משום דמברך רעהו בקול גדול, **קללה תחשב לו!?**

אלא כגון דמיקלע באושפיזא וטרחו קמיה שפיר, למחר נפיק ואשכח יתיה בשוקא ואמר:
רחמנא לברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי, ושמעי אינשי ואזלי ואנסי ליה.

תני רב דימי אחוה דרב ספרא:

לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו.

דבר אחר:

מברך רעהו בקול גדול -

זה בלעם, כשבא לקלל את ישראל עקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך, שנאמר: **ולא אבה ה' אלוהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו'.**

נתן הקב"ה כח בקולו והיה מהלך מסוף העולם ועד סופו, כדי שישמעו האומות שהוא מברך,
קללה תחשב לו - שאמר: **לכה איעצך** והרג ארבעה ועשרים אלף, יש קללה כזו!:

דלף טורד ביום סגריר -

אמר רבא:

קשה אשה רעה כיום סגריר, שנאמר: **דלף טורד ביום סגריר ואשת מדינים נשתוה.**

ברזל בברזל יחד -

א"ר חמא בר חנינא:

לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חברו, אף תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה.

דבר אחר:

ברזל בברזל יחד -

זה משה ופרעה הרשע שהיו מתקשין זה עם זה.

נוצר תאנה יאכל פריה -

הרואה תאנה בחלום - תורתו משתמרת עליו, שנאמר: **נוצר תאנה יאכל פריה** (כתוב ביהושע ברמז ב').

כמים הפנים לפנים וגו' -

א"ר חנינא:

וכי יש פנים למים?

אלא מה המים הללו אתה נותן אותם בכלי ומסתכל בהם והם נראין לך, כך לב האדם לאדם.

ועיני האדם לא תשבענה וגו' -

(כתוב בסוף הספר).

אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות -

כתיב: **והיא שפחה נחרפת לאיש.**

מאי משמע דהאי נחרפת לשון דשנוי הוא?

מהכא, דכתיב: **אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי.**

א"ר אבא בר כהנא:

כזה שהוא כותש שעורה במלבן, סבור שהוא מביאן לידי מוטב, ועד שהוא סליק ועד דהוא נחית לא תסור מעליו אולתו, כך מדור המבול עד דור הפלגה ש"כ שנה, שנאמר: **ויהי כל הארץ שפה אחת וגו'.**

ר' ברכיה ור' יהודה בר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי:

אם תכתוש את האויל -

אפילו אם אתה נותן את הרשע בחמור של חרשין, אי אתה מועיל ממנו כלום, כך כתיב בירבעם: **ויחל איש האלהים את פני ה' ותהי כבראשונה -** מה בראשונה מקריב לע"ז, אף בשניה וכו' (כתוב במלכים):

ידוע תדע פני צאנך -

אלו ישראל שאומרים להקב"ה: רבשי"ע, ידוע תדע מה סבלו פני צאנך בעולם הזה, לפיכך **שית לבך לעדרים -** לעולם הבא.

ומנין שנקראו עדרים?

שנאמר: **במרעה טוב ארעה אותם.**

מה הצאן הזה רועה עדרים עדרים, כך ישראל עתידין לחנות מחנות: **בהר מרום ישראל.**

כי לא לעולם חוסן -

מר זוטרא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דרגלא, הוה אמר הכי: **כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור.**

כבשים ללבושך -

א"ר אבהו:

אל תקרי **כְּבָשִׁים** אלא **כְּבוּשִׁים** - דברים שהם כבושנו של עולם יהיו תחת לבושך וכו' (כתוב בשיר השירים בפסוק ישקני מנשיקות פיהו).

דבר אחר:

כבשים ללבושך -

מגז כבשים ללבושך.

ומחיר שדה עתודים -

לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה.

ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך וחיים לנערותיך -

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן:

לעולם תן חיי לנערותיך.

מכאן למדה תורה דרך ארץ, שלא ילמד אדם את בני ביתו בבשר ויין.

ודי חלב עזים ללחמך -

דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו.

ללחמך ללחם ביתך -

לחמך קודם ללחם ביתך.

פרק כח

המשך סימן תתקסא

נסו ואין רודף רשע -

ערק רשיעא ולא רדפין ליה וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו.

וצדיק ככפיר יבטח -

וישב יעקב.

בפשע ארץ רבים שריה -

בעון הדור הכל נעשו שרים, ראה כמה מלכים היו שם: ארבעה מלכים את החמשה.

ובאדם מבין יודע -

זה אברהם, שנאמר: האדם הגדול בענקים - והכיר את בוראו ונתודע בעשר ניסיונות.

אנשי רע לא יבינו משפט -

אלו דור מבול שהיו חוטאים ולא היו מסתכלים שפורענות באה עליהם.

ומבקשי ה' יבינו כל -

זה נח ובניו ששמעו מן הקב"ה שהוא מביא מבול לעולם ונתיראו מן הקב"ה.

בוא וראה, למה אמר הקב"ה לנח שיעשה התבה?

כדי שיראוהו עוסק בה ויעשו תשובה והם לא היו משגיחים עליו, הוי : **אנשי רע לא יבינו משפט.**

טוב רש הולך בתומו -

זה יעקב, שנאמר : **ויעקב איש תם.**

מעקש דרכים והוא עשיר -

זה עשו הרשע : **כלו כאדרת שער.**

מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו -

מאן חונן דלים?

אמר רב:

כגון שבור מלכא.

א"ר נחמן בר יצחק, אמר לי הונא:

אפילו רבית [דנכרי] יותר מכדי חייו נקרא : **מרבה הונו בנשך ותרבית.**

כיצד?

היה מבקש ישראל ללוות ממנו ונכרי מבקש ללוות ממנו, אמר : מוטב שאני מלוה למי שאטול רבית ממנו, והלוה לנכרי, עליו אמר שלמה : **מרבה הונו בנשך ותרבית.**

מי הוא חונן דלים

זה עשו.

ועשו חונן דלים הוא!?

אלא שהמלכות מתגרה בו ונוטלת ממנו ועושה במ צרכי רבים, דימוסיות ומרחצאות.

מסיר אזנו משמוע תורה -

ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא הוה קא עסיק בשמעתא. נגה לצלויי והוה קא מסרהב, אמר : **מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה -** כל מי שאין חביבין עליו דברי תורה, **גם תפלתו תועבה וכו'** (כתוב לעיל) :

משגה ישרים בדרך רע -

זה בלעם, שבתחלה היו הדורות כשרות **ורחל באה עם הצאן, ולכהן מדין שבע בנות**, ובדבריו נהגו בעריות וכמו שהטעה הוטעה, בעצה שנתן בה נפל, **בשחותו הוא יפול.**

חכם בעיניו איש עשיר -

זה המן.

ודל מבין יחקרנו -

זה מרדכי הצדיק.

דבר אחר:

איש עשיר -

זה פרעה.

ודל מבין יחקרנו -

זה משה.

דבר אחר:

איש עשיר -

זה עשו.

ודל מבין יחקרנו -

זה יעקב.

מכסה פשעיו לא יצליח -

רבי סימון ורבי יהושע בן לוי בשם ר' שמעון בן חלפתא:

כל הנטיעות אתה מכסה שרשיהן והן משביחות, והאגוז אתה מכסה שרשיה ואינו משביח. משל ללסטים שהוא נדון בפני הקוסטינר, כל זמן שהוא מתריס הוא לוקה, הודה הוא נוטל פרקולא, אבל הקב"ה אינו כן, אלא עד שלא הודה הוא נוטל פרקולא, משהודה הוא נוטל דימוס.

אמר ר' ירמיה:

ומודה על מנת ועוזב ירוחם.

שנו רבותינו:

אדם שיש בו עבירות ומתודה ואינו חוזר למה הוא דומה?

לאדם שטובל ושרץ בידו, שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה בידו טבילה, זרקו מידו וטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה, שנאמר: **ומודה ועוזב ירוחם וכו'** (כתוב בישעיה ברמז תפ"ב):

אשרי אדם מפחד תמיד -

וכתיב: **פחדו בציון חטאים וכו'** (כתוב בישעיה ובאיוב):

סימן תתקסב

ארי נוהם -

זה נבוכדנאצר, דכתיב: **עלה אריה מסבכו**.

ודוב שוקק -

זה אחשורוש, דכתיב ביה: **וארו חינא אחרי תנינא דמיה לדוב**.

ואמר רב יוסף:

אלו פרסיים שאוכלים בשר כדוב ומסורבלים כדוב ומגדלים שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב.

מושל רשע -

זה המן.

על עם דל -

אלו ישראל, שהיו דלים מן המצות.

אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו -

כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו.

מאי טעמא?

כדי שלא יהא הוא בגיהנום ותלמידיו בגן עדן, שנאמר: **כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן**

חסידיך לראות שחת.

וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה.

מאי טעמא?

כדי שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנום, שנאמר: **אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל**

יתמכו בו.

הולך תמים יושע -

זה דוד, **ואני בתומי אלך**.

ונעקש דרכים ייפול (בה) [באחת] -

זה אחיתופל.

עובד אדמתו ישבע לחם -

א"ר שמעון בן לוי:

אם יעשה אדם עצמו כעבד לאדמה - **ישבע לחם** ואם לאו - לא ישבע לחם וכו' (כתוב בישעיה

ברמז שצ"ו):

אש אמונות רב ברכות -

כל מי שהוא נאמן - הקב"ה מביא ברכות על ידו, ומי שאינו נאמן - **ואץ להעשיר לא ינקה**.

איש אמונות -

זה משה, שנאמר: **בכל ביתי נאמן הוא** - כל הדברים שנעשה גזבר עליהם במלאכת המשכן, היו מתברכות על ידיו.

למה?

שהוא נאמן והיה קורא לאחרים ומחשב עליהם, שנאמר: **אלה פקודי המשכן**.

ואץ להעשיר -

זה קרח, שהיה לוי ובקש עוד כהונה גדולה.

נבהל להון איש רע עין -

זה עפרון, שהכניס עין הרע בממונו של אברהם: **ארץ ארבע מאות שקל כסף**.

ולא ידע כי חסר יבואנו -

שחסרו התורה וא"ו, הדא הוא דכתיב: **וישקל אברהם לעפרון** - חסר וא"ו.

אמר רבי חנינא:

כל שקלים שנאמרו **בתורה סלעים**,

בנביאים ליטרין,

בכתובים קנטרין.

ר' אבא ור' יודן בשם ר' יודא בר' סימון:

חוץ משקליו של עפרון שהן קנטרין, דכתיב: **עובר לסוחר**.

דבר אחר:

נבהל להון איש רע עין -

זה קין שהרג לאחיו בשביל לירש העולם לעצמו.

ולא ידע כי חסר יבואנו -

שנטלטל בעולם, שנאמר: **נע ונד תהיה בארץ**.

דבר אחר:

נבהל להון -

זה המלוה ברבית.

ולא ידע כי חסר יבואנו -

משתלחת מארה בנכסיו.

דבר אחר:

נבהל להון -

אלו סוחרי שביעית.

ולא ידע כי חסר יבואנו -

המארה נכנסת בממונו והוא מוכר [נכסיו].

מה כתיב?

ושבתה הארץ, וסמיך ליה : וכי תמכרו.

רבי יוחנן פתר קרייה בשואל פרה והיה עינו צרה לשכור שתי פרות, שאל אחת ושכר אחת.

ולא ידע כי חסר יבואנו -

דכתיב : בעליו אין עמו שלם ישלם.

רבי לוי פתר קייה בזה שאינו מוציא מעשרותיו כראוי, דא"ר לוי :

מעשה באחד שיה מוציא מעשרותיו כראוי והיתה לו שדה אחת והיה עושה אלף מדות, והיה מוציא מאה מדות למעשר ומן המותר היה מתפרנס הוא ובני ביתי. בשעת מיתתו קרא לבנו אמר לו : בני תן דעתך על שדה זו, כך וכך מדות היא עושה, כך וכך אני מוציא ממנה למעשר, וממנה הייתי מתפרנס כל ימי.

מה עשה הבן?

שנה ראשונה הוציא ממנה מעשר מאה מדות.

שניה נכנס בו עין הרע ופחת מן המעשר עשרה, ופחתה היא מאה.

וכן שלישי רביעית וחמישית עד שעמד על מעשרותיו.

כשראו כך קרוביו ואוהביו, לבשו לבנים ונתעטפו לבנים, נכנסו אצלו אמר להם : **למה באתם**

על אותו האיש שנדוהו?

א"ל : לשעבר היית בעל הבית והקב"ה כוהן ועכשו נעשית כוהן והקב"ה בעל הבית, לפיכך משה

מזהיר את ישראל : **עשר תעשר.**

מעשה באחד שהיה כונס יין ושמן ולא היה מוציא מעשרותיו כראוי.

מה עשה הקב"ה?

הכניס בו רוח תזזית ונטל את המקל והתחיל משבר בחביות, גער בו בן ביתו.

מה עשה?

נטל את המקל ופצעו על ראשו, אמר לו : תחות מסייעתי את אתי גער ביי! !

אמר לו : תן לי המקל ואני אשבור, נתן לו המקל הוה איהו מתבר חדא חדא ואיהו מתבר תרי.

מי גרם לו?

על ידי שלא הוציא מעשרותיו כראוי.

א"ר לוי :

מעשה באחד שהוציא מעשרותיו כראוי והיתה לו שדה אחת ונתן הקב"ה בלבו ועשה חציה זרע וחציה בית מקווה מים, ובאת שנת בצורת והיה מזבין סאה חטין בסלע וסאה מים בתלת סלעין.

ומי גרם לו?

על ידי שהוציא מעשרותיו כראוי, הוי: **נבהל להון איש רע עין.**

מוכיח אדם אחרי וכו' -

(כתוב לעיל):

גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע -

א"ר חנינא בר פפא:

כל הנהנה בעולם הזה בלא ברכה, כאלו גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל, שנאמר: **גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית -** ואין אביו אלא הקב"ה, שנאמר: **הלוא הוא אביך קנך,** ואין אמך אלא כנסת ישראל, שנאמר: **שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך.**

מאי חבר הוא לאיש משחית?

א"ר חנינא בר פפא:

חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים.

נותן לרש אין מחסור -

א"ר עקיבא: כל מי שנותן צדקה לעני - **אין מחסור,** אבל אם העלים עיניו - **רב מארות.**

בקום רשעים יסתר אדם -

בקום רשעים -

זה עשו הרשע.

יסתר אדם -

זה יצחק.

א"ר יצחק:

אמר הקב"ה: **יהא יצחק עובר בשוק ויהון ברייתא אמרין:** דין הוא אבוה דההוא רשיעא! אלא הריני מכה עיניו והוא יושב בתוך ביתו.

פרק כט

המשך סימן תתקסב

ברבות צדיקי ישמח העם -

אמר רבא:

ברבות צדיקים -

זה מרדכי, דכתיב: **ומרדכי יצא מלפני המלך.**

ישמח העם -

אלו ישראל.

ובמשול רשע -

זה המן,

יאנח עם -

דכתיב: **והעיר שושן נבוכה.**

ורועה זונות יאבד הון -

א"ר חמא בר חנינא:

כל האומר שמועה זו נאה, שמועה זו אינה נאה, כאלו מאבד הונה של תורה.

מלך במשפט יעמיד ארץ -

מלך -

זה מלך מלכי המלכים הקב"ה.

במשפט יעמיד -

שברא את העולם בדין, שנאמר: **בראשית ברא אלהים.**

ואיש תרומות יהרסנה -

זה אדם הראשון שהוא גמר חלתו של עולם, ונקראת חלה תרומה, שנאמר: **ראשית**

עריסותיכם חלה תרימו תרומה.

א"ר יוסי בן קצרתה:

כאשה הזאת שמקשקשת עיסתה במים ומגבהת חלה מבינתים, כך **ואד יעלה מן הארץ**, ואח"כ

וייצר ה' אלוהים את האדם.

דבר אחר:

מלך במשפט -

אמר רב נחמן:

אם דומה דיין למלך שאינו צריך כלום - **יעמיד ארץ**, ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות -

יהרסנה:

יודע צדיק דין דלים -

דרש רבי יונה אפתחא דבי נשיאה:

יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים, לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלושה ימים.

אמר רב הונא:

שמע מינה: אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא, ובמה?

אמר רב מרי:

משח אודניה וחוטרא אבתריה, והני מילי בדברא אבל בביתא אתי למסרך.

אמר רב פפא:

לית דעני מכלבא ולית דעתיר מחזירא.

דבר אחר:

יודע צדיק דין דלים -

א"ר ברכיה:

בוא וראה היאך הפרשיות הללו כתובים.

מה כתיב למעלה?

ושבתה הארץ.

אמר הקב"ה: אם שמרת את השביעית - **וצויתי את ברכתי לך**, ואם לאו - אתה מוכר את

נכסיך ואף אתה סופך מוכר את עצמך.

למה?

בשביל שלא השמיט שנה אחת, הוי: **יודע צדיק דין דלים.**

רשע לא יבין דעת -

זה עשו הרשע, שהוא מכניס ממנו של אדם לטמיון והורגו, והוא סבור שכל מה שהוא מבזבז

הוא שלו, ואינו יודע שהם מושלשין אצלו, שנאמר: **והיה סחרה ואתננה קדש.**

איש חכם נשפט את איש אויל -

א"ר סימון:

כל מי שהוא דן את הטפש הוא בעצמו נדון, שופט אין כתיב כאן, אלא נשפט.

דבר אחר:

איש חכם -

זה הקב"ה, שנאמר: **חכם לבב ואמיץ כח,**

נשפט את איש אויל -

אלו ישראל, שנאמר: **כי אויל עמי אותי לא ידעו.**

ורגז ושחק ואין נחת -

א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי :

אמר הקב"ה : כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק, וזבח וקטר לאלהי דמשק, שנאמר :
ויזבח לאלהי דמשק.

אמר הקב"ה : רגזתי עליכם בימי פקח בן רמליהו : **ויהרג פקח מיהודה וגו'.**
שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי ארם בידו והביא אלהיהם והשתחוה להם, שנאמר : **ויהי אחרי
בא אמציהו מהכות גו'.**

כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה -
מי שהוא באחרונה הוא מסלקו.

דבר אחר :

כל רוחו וגו' -

זה פרעה, שנאמר : **ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים וגו'.**

וחכם באחור ישבחנה -

זה משה ואהרן, שנאמר : **ויבלע מטה אהרן וגו'.**

מושל מקשיב על (שפת) [דבר] שקר וכו' -
(כתוב במלכים) :

רש ואיש תככים וכו' -
(כתוב לעיל) :

מפנק מנוער עבדו -

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן :

יצר הרע בתחלה מסיתו ולבסוף מעיד בו, שנאמר : **ואחריתו יהיה מנון -** שכן באטב"ח קורין
לסהדא מנון.

א"ר אבין :

כל מי שהוא מפנק את יצרו בנערותו - סופו להיות מושל עליו בזקנותו.
מאי טעמא?

מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון.

גאות אדם תשפילנו -

כל מי שבורח מן השררה, השררה רודפת אותו וכו' (כתוב בשמואל ברמו קי"א) :

חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד -
א"ר שמעון :

משלו משל למה הדבר דומה?

לאחד שטעון כלי ויצא מבית חברו ומצאו חברו.

א"ל: מה אתה טעון?

א"ל: טול חלקך ואל תגיד, לאחר זמן מצאו בעל הגנבה, וא"ל: משביע אני עליך אם ראית אדם טעון כלים ויוצא מתוך ביתי.

א"ל: שבועה שאיני יודע מה אתה סח, על זה נאמר: **חולק עם גנב שונא נפשו -** כשהגנב נתפס שותפו מתחייב עמו ונוטלים נפשו.

מעשה בשלטון שהיה הורג את הקבלנים ומתיר את הגנבים והיו הכל מליזים עליו לומר, שאינו עושה כראוי.

מה עשה?

הוציא כרוז במדינה כל עמא לקומפון!

מה עשה?

הביא חולדות ונתן לפניהם מנות והיו החולדות נוטלות המנות ומוליכות אותם לחורים. למחר הוציא כרוז ואמר: כל עמא לקומפון!

מה עשה?

הביא חולדות ונתן לפניהם מנות וסתם החורים והיו החולדות נוטלות את המנות ומוליכות אותם לחורים ומוצאות אות מסותמות ומחזירין אותם למקומם, לומר שאין הכל אלא מן הקבלנים.

חרדת אדם יתן מוקש -

חרדה שהחרידה רות לבועז, שנאמר: **ויחרד האיש וילפת.**

יתן מוקש -

בדין היה לו לקללה אלא **ובוטח בה' ישוגב -** נתן בלבו וברכה, שנאמר: **ברוכה את לה' בתי,** חרדה שהחריד יעקב ליצחק, דכתיב: **ויחרד יצחק חרדה,** בדין היה לו לקללו, אלא **ובוטח בה' ישוגב -** נתן בלבו הקב"ה וברכו, שנאמר: **גם ברוך יהיה.**

פרק ל

המשך סימן תתקסב

דברי אגור בן יקה המשא וגו' -

א"ר חייא בר אבא:

למה נקרא שמו אגור?

שאגר את התורה.

בן יקה -

שהקיאה לאיתאל, שכתוב בתורה: **ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבנו.**

ואוכל -

אמר שלמה: **אני ארבה ולא אסור.**

דבר אחר:

דברי אגור בן יקה -

אלו דבריו של שלמה.

אגור -

שאגר חלציו לחכמה.

בן יקה -

שהיה נקי מכל חטא ועון.

המשא -

שנשא עולו של הקב"ה.

נאם הגבר -

ששרתה עליו רוח הקדש.

לאיתאל -

שהבין [אותיותיו של אל.

דבר אחר:

לאיתאל -

שהבין [אותיותיהן של מלאכי השרת.

ואוכל -

שהיה יכול לעמוד בדין.

הא כיצד?

מלך על העליונים ועל התחתונים, שנאמר: **וישב שלמה על כסא ה' למלך**, ואחרי כל אותה

חכמה ובינה ושבת, היה צריך לומר: **כי בער אנכי מאיש -** זה נח.

אמר שלמה: היה לי ללמוד מנח, ששכר ביין פעם אחת ונקרא **איש צדיק.**

ולא בינת אדם לי -

זה אדם הראשון והיה לי ללמוד ממנו, שלא היה לו אלא אשה אחת והטתו, ואני נשאתי אלך נשים, שנאמר: **ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופילגשים שלוש מאות לכך נשיו הטו את לבבו.**

מי עלה שמים וירד -

זה הקב"ה, **עלה אלוהים בתרועה וירד ה' על הר סיני.**

מי אסף רוח בחפניו -

אשר בידו נפש כל חי.

מי צרר מים בשמלה -

צורר מים בעביו.

מי הקים כל אפסי ארץ -

ה' ממית ומחיה.

מה שמו -

צור שמו, ה' צבאות שדי שמו.

ומה שם בנו -

בני בכורי ישראל.

דבר אחר:

מי עלה שמים.

מי הוא זה שתפלתו עלה לשמים ומורידה גשמים?

זה שהוא מחלק מעשרותיו בחפניו.

מי צרר מים בשמלה -

מי הוא זה שאין תפלתו עולה לשמים ומורידה את הגשמים?

זה שאין חולק מעשרותיו בחפניו, שהוא עוצר את השמים.

דבר אחר:

מי עלה שמים -

זה אליהו, שנאמר: **ויעל אליהו בסערה השמים,**

וירד -

[רד אותנו] אל תירא מפניו.

מי אסף רוח בחפניו -

אם יהיה השנים האלה טל ומטר.

מי צרר מים בשמלה -

ויקח אליהו את אדרתו ויכה במים.

מי הקים כל אפסי ארץ -

ראה חי בנד.

דבר אחר:

מי עלה שמים -

זה משה, ומשה עלה אל האלהים,

וירד -

וירד משה מן ההר אל העם.

מי אסף רוח בחפניו -

כצאתי את העיר אפרוש את כפי.

מי צרר מים בשמלה -

נצבו כמו נד נוזלים.

מי הקים כל אפסי ארץ -

זה אהל מועד, שנתבסס בו כל העולם.

דבר אחר:

מי אסף -

זה אהרן.

מי צרר זה -

אליהו.

מי הקים -

זה אברהם אבינו,

מה שמו -

ה' שמו.

ומה שם בנו -

בני בכורי ישראל.

כל אמרת אלוה צרופה -

ארשב"נ ר' יונתן רמי:

כתיב: **פקודי ה' ישרים משמחי לב.**

וכתיב: **אמרת אלוה צרופה.**

זכה - משמחתו לא זכה - צורפתו.

אמר ר"ל:

מחד קרא נפיק, זכה - צורפתו לחיים, לא זכה - צורפתו למיתה.

א"ר אבין:

דברי תורה נמשלו בקונדיטון.

מה קונדיטון יש בו יין ויש בו דבש ויש בו פלפלין, כך דברי תורה יש בו יין: **כי טובים דודך**

מיין, יש בו דבש: **ומתוקים מדבש ונופת צופים**, ויש בו פלפלין: **כל אמרת אלוה צרופה.**

אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת -

תני ר' חייא:

שלא תעשה את הגדר יותר על העקר, שלא ייפול ויקצץ את הנטיעה, כך אמר הקב"ה: **כי ביום**

אכלך ממנו, והיא לא אמרה כן, אלא עמדה והעידה עדות שקר, ואמרה: **לא תאכלו ממנו ולא**

תגעו בו, כיון שראה אותה עוברת, נטלה ודחפה עליו, אמר: **הא לא מיתת, כמה דלא מיתת**

במקביניה, כך לא מיתת במיכליה.

שתיים שאלתי מאתך וגו' פן אשבע וכחשתי -

ר' אלעזר שאל לר' חנינא ואית דאמרי ר' חנינא לר' אלעזר:

ואפשר כן רבה שאיל לתלמידיה!:

אלא לא בעא אלא למיבדקיניה.

א"ל: **מהו דין דכתיב: שתיים שאלתי וגו' ראש ועושר אל תתן לי וגו' פן אשבע וכחשתי אי זו**

מהם קשה הראשונה או השניה?

א"ל: השניה.

א"ל: מצינו שויתר הקב"ה על עבודת אלילים ולא ויתר על חלול השם, שנאמר: **ואתם בית**

ישראל איש גולו לכו עבודו.

וכתיב: **ואת שם קדשי לא תחללו.**

אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך -

אטו משום דדור אביו קלל ואת אמו לא ברך אל תלשן?

א"ר יוחנן:

הכי קאמר: אפילו דור שאביו קלל ואת אמו לא ברך אל תלשן.

מנא לן?

מהושע, דכתיב: **תחלת דבר ה' בהושע וכו' (ברמז תקט"ו)** :

לעלוקה שתי בנות הב הב -

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא:

קול שתי בנות צועקות בגיהנום, שאומרות בעוה"ז: **הבא הבא**.

ומאן ניהו?

המינות והרשות.

ואיבעית אימא: קול גיהנום צועקת ואומרת: הביאו לי שתיים, שאומרים בעוה"ז: **הביאו**

הביאו.

שאל ועוצר רחם -

א"ר טבי א"ר יאשיה:

מה עבדא שאל אצל רחם?

אלא לומר לך, מה רחם מכניס ומוציא, אף שאל מכניס ומוציא.

והלא דברים ק"ו:

ומה רחם שמכניסין בו בחשאי, מוציאין ממנו בקולי קולות, שאל שמכניסין בו בקולי קולות,

אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות?!

מכאן תשובה לאומרים: אין תחית המתים מן התורה.

סימן תתקסג

ארץ לא שבעה מים -

אמר ר' לוי:

שלושה כפויי טובה הם:

הארץ,

האשה,

והנפש.

ארץ מנין?

ארץ לא שבעה מים.

אשה מנין?

אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און.

נפש מנין?

וגם הנפש לא תמלא, לפי שהנפש הזו יודעת כל מה שהיא יגעה לעצמה היא יגעה, לפיכך אינה

שבעה ממצוות ומעשים טובים.

משל לעירוני שהיה נשוי בת מלכים, אע"פ שמאכילה כל מעדני עולם אינו יוצא ידי חובתו.

למה?

שהיא בת מלכים, כך כל מה שיפעל האדם עם הנפש, לא יצא ידי חובתו.

למה?

שהיא מלמעלה.

עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר -

דין נקיר ודין אכיל, אמר הקב"ה: יבא עורב שהוא אכזרי על בניו וינקור אותם ואל יהנה ממנה, ויבא נשר שהוא רחמני על בניו ויהנה מהם.

ומנין שעורב אכזרי הוא?

שנאמר: **מי יכין לעורב צידו.**

ואומר: **לבני עורב אשר יקראו** כשהעורב מוליד ילדיו לבנים, ואומר הזכר לנקבה: עוף אחר בא עליך ומואסין אותם ומניחין אותם.

מה הקב"ה עושה?

ממציא מצואה שלהם יתושין ופורחים עליהם ואוכלים ומשם משחירין.

ומנין שהנשר רחמני הוא?

שנאמר: **כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף,** ואין מאמין בהם.

מהו עושה?

יפרוש כנפיו יקחהו, וכשם שענשו מרובה, כך שכרו מרובה, **ולמען יאריכון ימיך וכו'** (כתוב לעיל):

שלושה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים, דרך הנשר -

שאין אדם מכיר את מקומו.

דרך אוניה -

שאין אדם מכיר את מקומו.

ודרך גבר בעלמה -

אמר רבי יוחנן:

זה התרנגול שאין אדם מכיר שכבת זרע שלו.

שלושה המה נפלאו ממני -

שלושה המה -

פסח,

מצה,

ומרור.

וארבעה לא ידעתים -

אלו ארבעה מינין, שבקש לעמוד עליהם.

פרי עץ הדר - מי יאמר שהוא אתרוג?

כל האילנות עושים פירות הדר!

כפות תמרים - אמרה תורה: טול שתי כפות להלל בהם, אינו נוטל אלא לולב, לבה של תמרים,

וענף עץ עבות - מי יאמר שהוא הדס?

הרי הוא אומר במקום אחר: **צאו ההר והביאו עלי עצי זית.**

וערבי נחל - כל האילנות גדלים על הנחל.

וארבעה לא ידעתים -

וחזר ומזכירן פעם אחרת.

שלושה המה מטיבי צעד וארבעה מטיבי לכת -

אלו ארבעה מינין הללו, שהן: **אתרוג הדס ולולב וערבה**

חכמים אמרו, שנאמר: והמה חכמים מחוכמים.

דרך אוניה בלב ים -

מנין לספינה שהיא טהורה?

שנאמר: **דרך אוניה בלב ים.**

פשיטא, **אוניה בלב ים היא?**

הא קמשמע לן כים, מה ים טהור, אף ספינה טהורה.

תחת שלוש רגזה ארץ -

אלו שלוש מלכיות שמשעבדות לישראל.

ותחת ארבע לא תוכל שאת -

זו אומה רביעית, כביכול אין הקב"ה יכול להניח את ישראל אלא מיד הוא גואלם.

וכן הוא אומר: **שלוש שנים יהיה לכם ערלים -** אלו שלוש מלכיות שלא תצפו לגאולתכם, אין

לכם אלא **ובשנה הרביעית תאכלו את פריו -** שבמלכות רביעית יהיה לכם גאולה.

שממית בידיים תתפש -

א"ר חמא בר חנינא:

באיזה זכות שממית תתפש?

בזכות הידיים, דכתיב: **ויעש גם הוא מטעמים.**

זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו -

אמר רב נחמן אמר רב:

ארבע מאות ועשרים וארבע בעילות בעל זמרי באותו היום, המתין פנחס עד שתשש כחו והוא אינו יודע שמלך אלקום עמו.

א"ר חייא בר אבא:

זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו -

בנוהג שבעולם זה מבקש לנצח את זרזירו וזה מבקש לנצח זרזירו, אבל הקב"ה אינו כן, אלא **מלך אלקום עמו -** לאו בעי תיקום אדידיה.

סימן תתקסד

אם נבלת בהתנשא -

אר"נ בר יצחק אר"י:

כל המנבל את עצמו בדברי תורה סוף בהתנשא.

ואם זמות יד לפה -

בן עזאי ור"ע,

בן עזאי אומר:

אם נבלת -

עצמך בדברי תורה, סופך להנשא בהם.

ואם זמות יד לפה -

ואם נזממו אחריך דברים יד לפה, חד ידע תרין לא ידעין.

ר"ע אומר:

מי גרם לך להתנבל בדברי תורה?

ע"י שנשאת עצמך בהם.

רבינו הוה עבר על סימוניא יצאו אנשי סימוניא לקראתו.

א"ל: רבינו, תן לנו אדם שיהא מקרא אותנו ומשנה אותנו ודן את דיננו, נתן להם **לוי בר סיסאי**, עשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה הימנה ונתעלמו דברים ממנו.

שאלו אותו שלוש שאלות:

גדמית במה היא חולצת?

ולא השיבן.

רקקה דם מהו?

לא השיבן.

אמרי: דילמא לית הוא בר אולפן, דילמא בר אגדה הוא, נשאליניה בקראי.

אמרו ליה: **מהו דכתיב הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת?**

ולא השיבן.

כיון שראה שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבינו.

א"ל: מה עשו בך אנשי סימוניא?

אמר לו: אל תזכירני צרתי, שלוש שאלות שאלוני ולא יכולתי להשיבן.

א"ל: ומאן אינן?

א"ל: גדמית במה היא חולצת?

א"ל: ולא היית יודע מה להשיב?!

אמר לו: אפילו בשינייה אפילו בגופה.

רקקה דם מהו?

אמר לו: ולא היית יודע מה להשיב?!

א"ל: אם היה בו צחצוחית של רוק כשר ואם לאו פסול.

אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת, אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת, ולא היית

יודע מה להשיב?!

א"ל: רשות עד שלא נגזרה גזרה, אמת משנגזרה גזרה.

א"ל: ולמה לא השבת להם כשם שהשבת אותי?

א"ל: עשו לי בימה גדולה והשיבוני למעלה הימנה טפתה רוחי עלי ונתעלמה הלכה ממני, קרא

עליו: אם נבלת בהתנשא.

א"ר אבין בר כהנא:

אם חשבת לעשות מצווה ולא עשית טוב לך ליתן זמם על פיך ולא לפסוק.

א"ר יודן:

מה ידך סמוך לפיך, כך יהא נדרך סמוך לפיך.

תדע לך, שכן יעקב אבינו על ידי שאחר נדרו נתבקרה פנקסו.

רבי עקיבא אומר:

אם נבלת בהתנשא -

כל המגביה עצמו בדברי תורה למה הוא דומה?

לנבלה שהיא מונחת והיה כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו עד שהוא עובר ממנה.

בן עזאי אומר:

אם מנבל אדם עצמו ואוכל חרובים (ותמרים) [ותורמוסין] ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר

על פתחיהם של תלמידי חכמים, והיה כל עובר ושב אומר: שוטה הוא זה, לסוף נעשה סופר

ונמצא בו כל התורה.

ארבעה הם קטני ארץ -

הם ארבע מלכיות.

הנמלים עם לא עז -

זה בבל, שנאמר: **הן ארץ כשדים זה העם לא היה.**

ויכינו בקיץ לחמם -

בזכות אותו שנאמר: **בעת ההיא שלח מראדך בלאדן וגו'.**

שפנים עם לא עצום -

זה מדי, כשם שהשפן יש בו סימני טהרה וסימני טומאה, כך מדי, אחשוורוש ערל ואסתר יהודית.

וישימו בסלע ביתם -

שבקש לבנות בית המקדש, שנאמר: **כה אמר כורש מלך פרס.**

מלך אין לארבה -

זה אלכסנדרוס מוקדון, שנטלטל בכל העולם כלו כארבה שטס ופורח באויר.

שממית בידיים תתפש -

זו מלכות רביעית, שאין בכל השרצים שנואה כשממית.
וכתיב: **ואת עשו שנאתי.**

והיא בהיכלי מלך -

שהחריבה מקדשו של מלך מלכי המלכים.

שלשה המה מטיבי צעד וארבעה מטיבי לכת ליש גבור -

זה בבל, שנאמר: **עלה אריה מסבכו,**

זרזיר מתנים או תיש -

זה מדי, כשם שהתרנגול קורא בלילה ונוער לבני אדם, כך אחשוורוש: **בלילה ההוא נזדה.**

אם נבלת בהתנשא -

זה יון, שגזרו לבטל מפריה ורביה, כמה דאת אמר: **כי נבלה עשה בישראל.**

כי מיץ חלב יוציא חמאה -

זה עשו, שלא זכה למלכות, אלא בשביל אברהם זקנו שכתוב בו: **ויקח חמאה וחלב,** הרי ה' פעמים ראה שלמה את המלכיות.

כי מיץ חלב יוציא חמאה -

אמרי דבי רבי ינאי:

במי אתה מוצא חמאה של תורה?

במי שמקיא חלב שיונק משדי אמו עליה.

ומיץ אף יוציא דם -

כל תלמיד חכם שכועס עליו רבו פעם אחת ושותק, זוכה להבחין בין דם טהור לדם טמא.

ומיץ אפים יוציא ריב -

כל תלמיד חכם שכועס עליו רבו פעם אחת ושתיים ושותק, זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות.

פרק לא

המשך סימן תתקסד

דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו -

אמר רבי יוחנן משום רשב"י:

מלמד שכפתו אמו על העמוד, אמרה ליה: **מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי.**

מה ברי -

הכל יודעים שאביך ירא שמים הוא, עכשיו יאמרו אמו גרמה לו.

ומה בר בטני -

כל נשים של בית אביך, כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי, כדי שיהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות.

ומה בר נדרי -

כל נשים של בית אביך, היו נודרות ואומרות: יהא לי בן הגון וראוי למלכות ואני נדרתי ואמרת: יהא לי בן מלובן ומזוקק והגון לנביאות.

אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר -

אמרה לו: בני, מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרין ואומרין: למה לנו אל.

ולרוזנים אי שכר -

מי שכל רזי עולם גלויים לו לא ישתה יין וישתכר!

איכא דאמרי:

מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר?!

א"ר יצחק:

מנין שחזר שלמה והודה לאמו?

שנאמר: **כי בער אנכי מאיש - מנח, שכתוב בו: איש האדמה ויטע כרם.**

ולא בינת אדם לי -

זה אדם הראשון, ששמע לקול אשתו וכו' (כתוב בירמיה ברמז ש"כ).

א"ר לוי:

מה עשתה בת פרעה?

נטלה סדין וקבעה בו כל מיני כוכבים ומזלות ופירשה אותו למעלה ממטתו, וכל זמן שהיה רוצה שלמה לעמוד, היה רואה הכוכבים והמזלות והיה ישן עד ארבע שעות, ובאותו יום נתקרב תמיד של שחר בדי שעות.

תנו שכר לאובד -

א"ר חנן:

לא נברא יין אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים, שנאמר: **תנו שכר לאובד ויין למרי נפש.**

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב חסדא:

היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה ויין, כדי שתטרף דעתו עליו, שנאמר: **תנו שכר לאובד ויין למרי נפש.**

ותנא:

נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותם, **לא התנדבו נשים יקרות משל מי?** מסתברא משל צבור, כיון דכתיב: **תנו מדידהו.**

דברי למואל מלך -

למה נקרא שלמה למואל?

א"ר ישמעאל:

באותו הלילה שהשלים שלמה מלאכת בית המקדש, נשא בתיה בת פרעה והיה שם צהלת שמחת בית המקדש וצהלת בת פרעה ועלתה צהלת שמחת בת פרעה יותר מצהלת בית המקדש,

הוא דקאמר מתלא:

כלא מחנפים למלכא.

ולכך נקרא: **למואל -** שהשליך עול מלכות שמים מעליו, כלומר למה לו אל, ובאותה שעה עלתה במחשבה לפני הקב"ה להחריב את ירושלים, הה"ד: **כי על אפי ועל חמתי וגו'** (כדכתוב בירמיה ברמז ש"כ).

אמר רבי לוי:

אותו היום נתקרב תמיד בארבע שעות והיו ישראל עצבים, שהיה יום חנוכת בהמ"ק ולא היו יכולין לעשות, מפני שהיה שלמה ישן והיו מתיראים להקיצו מפני אימת המלכות, הלכו והודיעו לבת שבע אמו והלכה היא והקיצתו והוכיחתו, הה"ד: **משא אשר יסרתו אמו.**

אמר ר' יוחנן:

מלמד, שכפפתו אמו על העמוד וכו' (כדלעיל):

אל תתן לנשים חילך -

שתהא רודף אחר זמה שהם מטלטלין דעתו של אדם ורועה זונות יאבד הון.

ודרכיך למחות מלכין -

התורה הזהירה ואמרה: **ולא ירבה לו נשים -** הזהר בדברים הללו שהם מחיית מלכין.

אל למלכים למואל -

מה לך אצל מלכים שאומרים: למה לנו אל לעשות כמעשיהם!

אל למלכים שתו יין -

מה לך להשוות עצמך למלכים השותים יין ומשתכרין ועושין כל מיני זמה, אל תעשה כמעשיהם!

ולרוזנים אי שכר -

מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר!?

פן ישתה וישכח מחוקק -

א"ר שמעון:

אלו דברי תורה החקוקים וכתוב בהן: **לא תנאף.**

וישנה דין כל בני עוני -

א"ל: הדין נמסר למלכות בית דוד, כמה דאת אמר: **בית דוד דינו לבקר משפט.**

תשתה יין ותשנה דין כל בני עוני!?

תזכה את החייב ותחייב את הזכאי!?

מכאן אמרו:

דיין ששתה רביעית יין אל ידין.

וכן חכם ששתה רביעית יין אל יורה.

תנו שכר:

לא נברא יין בעולם הזה אלא לשלם כו' (כדלעיל):

פתח פיך לאלם -

מכאן שאם אין טוענין ליורש וללוקח, שבית דין טוענין.

דבר אחר:

פתח פיך לאלם -

כנגד היתומים הוא אומר, שאין יודעין לטעון ועוד, שאין יודעים בעסק אביהם שבית דין טוענין בשבילם, הוי: **אל דין כל בני חלוף -** זה בני המת שחלף והלך לבית עולמו.

דבר אחר:

שהן חלופי אביהם, כמה דתימא: **אשר אין חליפות למו וגו'.**

א"ר חנינא:

זה שאין מניח לו בן.

פתח פיך שפט צדק -

שלא תעשה שתלמדם טענות.

ודין עני ואביון -

כמה דתימא: **לא תטה משפט אביון בריבו.**

דבר אחר:

אלו הצדקות ומתנות עניים שהם דינם, שאתה צריך להוציא מן הגזלן ולתת להם, לקיים מה שנאמר: **אל תגזל דל כי דל הוא.**

דבר אחר:

דברי למואל מלך משא וגו' -

זו הייתה תורה שיסרתו לשלמה, שנקרא אם לומדיה, כמה דאת אמר: **כי אם לבינה תקרא,** אם כתיב.

ולמה נקרא הדבר משא?

לפי שדבר קשה בא לו, לכל מי שיעשה כמעשה שלמה.

מה ברי גו' -

אינו אומר מה בני אלא **מה ברי,** אלו צוואות ואזהרות של תורה, שהיא נקראת בר, כמה דתימא: **נשקו בר בן יאנף גו' -** שכל דבריה ברים, ועל אזהרות הכתובות בתורה: **ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו** הוא אומר דבר זה, לפי ששלמה לקח מבנות הנכרים והתחתן בהם, שנאמר: **והמלך שלמה אהב נשים וגו' מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו וגו'.**

חנניה בן ר' יהושע אמר:
לאהבה ממש, לזנות.

ר"י בר חלפתא:
להאחיבן לגיירן ולקרבן תחת כנפי השכינה.

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:
גם אותנו החטיאו נשים נכריות, נמצאת אומר: **חנניא בן אחי רבי יהושע ורבי שמעון בן יוחאי ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמרו דבר אחד.**

ר' יוסי בן חלפתא פליג אתלתייהו:

ומה בר בטני -

התורה הזהירה על אשת איש, לכך כתוב בכאן: **בטן**, שבנואף ונואפת כתיב: **וצבתה בטנה וגו'**
לצבות בטן.

ומה בר נדרי -

הזהירה תורה שלא לשתות, כדי שלא יבא להתעסק בזנות, ולכך כתוב כאן: **נדרי** כנגד פרשת נזיר הכתוב אחר פרשת סוטה, שכתוב: **איש כי יפליא לנדור נדר וגו'.**

אל תתן לנשים חילך -

אחר שדבר רוח הקדש אלו שלוש אזהרות ברמז, חזר ופרטן בפירוש, הדא הוא דכתיב: **אל תתן לנשים חילך -** כנגד נשים נכריות שלקח וסר לבבו מן הקב"ה, הוי: **חילך -** זו חילך של תורה, שנאמר: **ולא ירבה לו נשים וגו'** ועבר עליה.

ודרכיך למחות מלכין -

כנגד זנות אשת איש הכתוב מדבר, הדא הוא דכתיב: **ודרכיך למחות**, כמה דתימא: **כי השחית כל בשר וגו'**, למחות דברי תורה היועצים אותך טובה, כמה דתימא: **לי עצה ותושיה -** ואין מלכין אלא עצות, כמה דתימא: **להן מלכא מלכי ישפר עליך**, הוי למחות מלכין, כמה דתימא: **וכתב את האלות האלה וגו'.**

אל למלכים למואל וגו' -

שלושה שמות נקראו לו:

ידידיה

קהלת

ושלמה,

ר' יהושע בן לוי אמר:

שבעה.

אגור,

בן יקה,
למואל,
איתאל.

א"ר שמואל בר נחמן:

עיקר אוותינטא שלהם שלושה: **ידידיה קהלת ושלמה,**

מורי רבי שמואל בר' נחמן:

באלין ארבעתים, אלא שנתכנה בהם והוצרכו להדרש:

אגור - שאגר דברי תורה.

יקה - שהקיא דברי תורה כספל הזה, שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו.

למואל - שנם לאל ואמר: יכולני להרבות נשים ולא לחטוא.

איתאל - שאמר: איתאל ואוכל. ואומר: **אל למלכים למואל.**

אמרה תורה: שלושה דברים שנצטוו המלכים:

שלא להרבות נשים

ושלא להרבות סוסים,

ושלא להרבות כסף וזהב,

אין עליהם לומר לאל, שירבו ולא יחטאו.

אל למלכים שתו יין -

הרי זה אמור כנגד נזיר האמור אחר פרשת סוטה, שצריכין המלכים לשמור עצמן מן היין, וכן הרוזנים כדי שלא יבואו לידי זמה ויחייבו העולם.

ולמה הזהירה מלכים ורוזנים לבדם והלא כל בני אדם צריכין להזהר מן היין שלא ישתו ויקלקלו?

אלא מפני שסיפק ביד מלכים לשתותו ולעשות כל רצונן בעבירה, ואין מי שימחה בידם.

פן ישתה וישכח מחוקק -

שבשביל היין שישתה ישכח מה שצותה תורה למחוקק חקים של תורה, היא פרשת סוטה.

וישנה דין כל בני עוני -

הנואף הזה כשהוא הולך אצל אשת איש והיא מתעברה הימנו, נמצא אותו ממזר שאין לו דין חלק בנכסי בעלה, והוא יחלק עם בניו בנכסים שהיו סבורים שהוא בנו.

דבר אחר:

פעמים לא יניח הבעל בן ומן התורה ירושתו חוזרת לאחיו, וזה הממזר יירש ממונו שיהיו סבורים שהוא בנו, **וישנה דין כל בני עוני**, לכך הזהירה תורה אחר סוטה דין נזיר, שהיין גורם לנואף ונואפת לבוא לתקלה, הדא הוא דכתיב: **איש או אשה כי יפליא וגו'.**

אל למלכים למואל -

א"ר יוחנן:

אין נותנין מלכות למי שמפליג על דבריו של אל, ומי שעושה דברים של אל, הוא נתון מלך.

אל למלכים שתו יין -

אל ישתו מלכים יין, שמא ישכחו ויאמרו כאותו שאמר: **מי ה' אשר אשמע בקולו וגו'.**

ולרוזנים אי שכר -

אוי מן קדם חמרא.

פן ישתה וישכח מחוקק -

כל השותה יין הרבה, סוף שהוא שוכח ברמ"ח אברים שבו, הדא הוא דכתיב: **פן ישתה וישכח מחוקק - מחוקק** כתיב, ואינון רמ"ח.

ר' חנינא בר פפא אמר:

אמר הקב"ה: בית גדול היה לי ולא החרבתיו אלא מפני היין.

ורבנן אמרי:

שני רוזנים היו לי ולא מתו, אלא מפני שנכנסו שתויי יין וכו'.

אמר הקב"ה: לפי שבעולם הזה יין תקלה לעולם, לעתיד לבא אני עושהו שמחה, הדא הוא דכתיב: **והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס.**

אשת חיל מי ימצא -

זו שרה, דכתיב בה: **הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את.**

ורחוק מפנינים מכרה -

שבאת ממרחק, שנאמר: **ממרחק איש עצתי.**

בטח בה לב בעלה -

שנאמר: **למען ייטב לי בעבודך.**

ושלל לא יחסר -

זה אברהם, שנאמר: **ואברם כבד מאד במקנה.**

גמלתהו טוב ולא רע -

שנאמר: **ולאברם היטיב בעבורה.**

דרשה צמר ופשתים -

בין יצחק לישמעאל, שנאמר: **ותאמר (שרה) לאברהם גרש וגו'.**

הייתה כאניות סוחר -

שהיתה מטולטלת ממקום למקום כספינה זו, שהיא מהלכת בים.

ממרחק תביא לחמה -

הנה נתתי אלף כסף לאחיך.

ותקם בעוד לילה ,

שנאמר: **וישכם אברהם בבקר.**

ותתן טרף לביתה -

ויקח לחם וחמת מים.

וחק לנערותיה -

בעצם היום הזה נמול אברהם - ואין חוק אלא מילה, שנאמר: **ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם.**

זממה שדה ותקחהו -

זו מערת המכפלה שנקברה בו.

מפרי כפיה נטעה כרם -

שנאמר: **ויטע אשל, כמה דאת אמר: ויטע כרם.**

חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה -

כשבאו המלאכים לבשרה, מיד חגרה בעוז מתניה, שאמר לה אברהם: **מהרי שלוש סאים.**

טעמה כי טוב סחרה -

ותאמר מי מלל לאברהם.

לא יכבה בלילה נרה -

אימתי?

ויחלק עליהם לילה.

לא תירא לביתה משלג -

אימתי?

כשהראה לו גיהינום, בשרו שאין אחד מבניה יורד לתוכה, שנאמר: **והנה תנור עשן ולפיד אש**

למה?

שהן מקיימים שני דברים.

כי כל ביתה לבוש שנים -

**שבת
ומילה.**

מרבדים עשתה לה -

אימתי?

כשאמרו ליה: **איה שרה אשתך -** אמרו לה: מבושרת את, שאת יולדת בנים, ומהם יוצאים כוהנים גדולים משמשין באהל מועד.

שש וארגמן לבושה -

שנאמר: תכלת וארגמן.

נודע בשערים בעלה -

כשמתה שרה קפצה זקנה על אברהם, שנאמר: **ואברהם זקן.**

דבר אחר:

אשת חיל וגו' ורחוק מפנינים מכרה -

מהו מכרה?

ר' אבא בר כהנא אמר:

עבורה, כמה דאת אמר: **מכורותיך ומולדותיך.**

אברהם היה גדול מנחור שנה ונחור היה גדול מהרן שנה, שנה לעבורה של מלכה ושנה לעבורה של יסכה, והרן מוליד לשש, ואברם אינו מוליד!
ושרי אשת אברם לא ילדה לו.

דבר אחר:

אשת חיל -

זו תורה.

ורחוק מפנינים -

שהיתה לפני ולפנים, וזכה משה והורידה לישראל.

ושלל לא יחסר -

שלא היה חסר דבר ממנה.

דבר אחר:

אשת חיל מי ימצא -

אמרו: מעשה היה בר' מאיר שהיה יושב במנחה בשבת ודורש, ומתו שני בניו.

מה עשתה אמן?

הניחה שניהם על המטה ופירשה סדין עליהם.

במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש, אמר לה: **היכן שני בני?**

אמרה לו: לבית המדרש הלכו.

אמר לה: צפיתי בבית המדרש ולא ראיתים.

נתנה לו הכוס של הבדלה והבדיל וחזר, ואמר לה: **היכן שני בני?**

אמרה לו: פעמים שהלכו למקום פלוני ועכשו הם באים, הקריבה לפניו לאכול, לאחר שאכל

אמרה לו: רבי, שאלה יש לי לשאול.

א"ל: אמרי שאלתך.

אמרה לו: **רבי, קודם היום בא אחד ונתן לי פקדון ועכשו בא ליטול, אחזיר לו או לאו?**

אמר לה: **בתי, מי שיש לו פקדון אינו צריך להחזיר לרבו?**

אמרה לו: חוץ מדעתך לא הייתי מחזרת אותו.

מה עשתה?

תפשה אותו בידו והעלהו לחדר והקריבה אותו למטה, נטלה הסדין מעליהם וראה שניהם

מתים מונחים על המטה, התחיל בוכה, ואומר: **בני, בני, רבי, רבי.**

בני - בדרך ארץ **ורבי** - שהיו מאירין עיני בתורתן.

באותה שעה אמרה ליה: רבי, לא כך אמרת לי, שאנו צריכין להחזיר פקדון לרבו, כך **ה' נתן**

וה' לקח יהי שם ה' מבורך,

א"ר חנינא:

בדבר זה נחמתו ונתישבה דעתו לכך נאמר: **אשת חיל מי ימצא.**

א"ר חמא בר חנינא:

מפני מה מתו בניו של ר' מאיר בבת אחת?

מפני שהיו רגילים להניח בית המדרש ועוסקים באכילה ושתיה.

(דבר אחר:)

א"ר יצחק בר נחמיה:

כשם שנתן הקב"ה תורה לישראל בעשרים ושתים אותיות, כך הוא משבח הנשים הכשרות

בעשרים ושתים אותיות.

הייתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה -

כגון: ר' אלעזר בר' שמעון דסליקו הנך ספנאי עיול ליה שתיך עבדי כי נקיטין שתיך ארנקי,

עבדון ליה שתיך מיני לפדא.

אמרה לה דביתהו לברת: אזלי בקרי באבוך מאי קא עביד האידינא, אתאי.

אמר לה: זילי אמרי לאמך: שלנו גדול משלה.

קרי אנפשיה: **הייתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה.**

ותקם בעוד לילה -

ר' יוחנן וריש לקיש,

ר' יוחנן אמר:

אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר: **קומי רוני בלילה**.

ריש לקיש אמר:

ביום ובלילה, שנאמר: **והגית בו יומם ולילה**.

ריש לקיש הוה פשט קריא, וכד הוה מטי באילין קראי: **ותקם בעוד לילה - קומי רוני בלילה** הוא היה אומר: יפה למדני **רבי יוחנן**, חזר ואמר: לית אתון חמון אולפני מה נהיר באפוי.

למה?

דהוא דלילא ויממא.

בתיא בת פרעה בכורה הייתה, ובתפלתו של משה נצולה, דכתיב: **טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה - ליל שמורים הוא לה**.

לא תירא לביתה משלג -

אתה מוצא אברהם, עד שלא מל היה נופל על פניו, שנאמר: **ויפול אברם על פניו** והרשעים אינם נופלים בגיהנום, אלא בשביל הערלה, שנאמר: **לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק**, אבל הקב"ה מציל את ישראל לעולם הבא מגיהנום בזכות המילה. אמר שלמה: **לא תירא לביתה משלג -** כי כל ביתה לבוש שנים: **מילה ופריעה, ציצית ותפלין, העניק תעניק, נתון תתן, פתוח תפתח, עשר תעשר, עזוב תעזוב**, וכו' (בסוף ישעיה ובתהילים ברמז תשי"ט).

ר' ראובן בשם ר' חנינא:

עתיד הקב"ה למנות לו ישיבה של זקנים משלו, הדא הוא דכתיב: **כי מלך ה' צבאות וגו' ונגד זקניו כבוד**.

אמר שלמה: חמיתיה מצומצם ביניהון: **נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ**, ועתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים, הדא הוא דכתיב: **שיתו לבכם לחילה**, והם עולים ומראים עליו כאלו באצבע, דכתיב: **כי זה אלוהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות כאלין עולמתא**, כמה דאת אמר: **בתוך עלמות תופפות**.

תרגם עקילס:

על מות - עולם שאין בו מיתה.

עלמות - שני עולמות, עולם הזה ועולם הבא וכו' (כתוב בישיבה בפסוק וחפרה הלבנה).

סדין עשתה ותמכור -

תנו רבנן:

המצפה לשכר אשתו וריחים אינו רואה סימן ברכה לעולם.

שכר אשתו - מתקולתא, וריחים אגרתא, אבל עבדא ומזבנא אשבוחי קמשתבח בה קרא, דכתיב: **סדין עשתה ותמכור**.

עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון וכו' -

(בתהילים ברמז תשי"ט).

מעשה בתלמיד אחד של רשב"י שיצא לחו"ל ובא עשיר והיו תלמידים רואים אותו ורוצים לצאת לחו"ל, ידע רשב"י והוציאם לבקעה שעל פני העיר והתפלל לפני הקב"ה ונתמלאה כל הבקעה דינרי זהב.

א"ל: מי שמבקש ליטול יטול, אלא הו יודעים, שכל מי שיטול עכשיו חלקו של עוה"ב הוא נוטל, שאין מתן שכרה של תורה בעוה"ז, שנאמר: **ותשחק ליום אחרון**.

מעשה בר"ש בן חלפתא שבא ערב שבת ולא היה לו מאין לאכול, ערב שבת עם חשכה יצא חוץ לעיר והתפלל לפני הקב"ה, מיד נתנה לו אבן טובה מן השמים ונכנס ונתנה לשולחני ופרנס את השבת והיה יושב ואוכל בליל שבת.

אמרה לו אשתו: **מהיכן אלו?**

א"ל: ממה שפרנס הקב"ה.

אמרה לו: אם אין אתה אומר לי אין אני טועמת כלום!

א"ל: כך וכך היה המעשה,

אמרה לו: איני טועמת כלום עד שתאמר לי שאתה מחזירה במוצאי שבת!

א"ל: **למה?**

אמרה ליה: למחר אתה בא וחברך עמך והם נוטלים יותר ואתה נוטל פחות מהם.

למה?

שאין מתן שכרה של תורה אלא לעוה"ב, שנאמר: **ותשחק ליום אחרון**.

כיון שיצא השבת הלך והחזירה.

פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה -

אמר ר' אלעזר:

וכי יש תורה של חסד ותורה שאינה של חסד?

אלא תורה לשמה, זו תורה של חסד ותורה שלא לשמה, היא תורה שאינה של חסד.

ואיכא דאמרי:

ללמוד וללמד זו תורה של חסד, ושאינה ללמד זו תורה שאינה של חסד וכו' (כתוב בתהילים

ברמז תתנ"ז)

צופיה הליכות ביתה -

אמר ר' יצחק:

בני ביתו של אברהם אבינו צופים היו, שנאמר: **ויאמר לה מלאך ה'.**

כמה מלאכים נדווגו לה?

א"ר חמא בר חנינא:

חמישה, כל מקום שנאמר: **אמירה** מלאך.

א"ר חייא בר אבא:

בוא וראה מה בין ראשונים לאחרונים.

מנוח אמר לאשתו: **מות נמות כי אלוהים ראינו.**

והגר שפחת שרי ראתה כמה מלאכים ולא נתיראה מהם, אלא שהיתה רגילה בהם (כתוב ברמז קל"ז):

רבות בנות עשו חיל -

רבי יודן בר סימון אמר:

אברהם אבינו נצטווה על שבע מצות.

נח נצטווה על אבר מן החי.

אברהם על המילה,

יצחק חנך לשמונה,

יעקב על גיד הנשה,

יהודה על היבמה,

אבל **את עלית על כלנה -** רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה.

רמ"ח כנגד אברים שבאדם, כל אבר ואבר אומר לאדם: בבקשה ממך עשה בי המצוה הזאת!
שס"ה כנגד מנין ימות החמה, ובכל יום ויום אומר: בבקשה ממך אל תעשה בי העבירה הזאת!

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה -

זה משה (כדכתוב בפרשת וזאת הברכה).

דבר אחר:

רבות בנות עשו חיל -

אלו ברכותיהן של ראשונים.

ואת עלית על כלנה -

אלו ברכותיו של משה.

אתה מוצא **נח** ברך את בניו היה בה מחלוקת, ברך אחד, קלל אחד, **ברוך ה' אלהי שם.**
ויאמר ארור כנען.

יצחק ברך יעקב היה בה קטטה, **בא אחיך במרמה.**

וישטום עשו את יעקב.

יעקב ברך את השבטים: **פחו כמים אל תותר.**

בסודם אל תבא נפשי.

בא **משה** לברך את ישראל, לא היה בה קטטה, שנאמר: **יחי ראובן ואל ימות וכו'** (כתוב בשמואל רמז קל"ו):

שקר החן והבל היופי -

שקר היה חנו של נח, **ונח מצא חן**.

והבל היופי -

זה יפיו של אדם הראשון, ותפוח עקבו היה מכהה גלגל חמה, ומכלם **אשה יראת ה' היא תתהלל - זה משה**.

אמר ר' יוסי בר ירמיה:

מפני מה משל הנביאים בנשים?

אלא מה אשה אינה מתביישת מבעלה לתבוע צרכי ביתה, כך אין הנביאים מתביישין לתבוע צרכיהם של ישראל מן הקב"ה וכו' (בשמואל ברמז קל"ו).

ידיה שלחה בכישור -

זו יעל שלא הרגתו בכלי זיין אלא ביתד, דכתיב: **ידה ליתד תשלחנה**.

ומפני מה לא הרגתו בכלי זיין?

לקיים מה שנאמר: **לא יהיה כלי גבר על אשה**.

כפה פרשה לעני -

זו אשה אלמנה צרפית, שכלכלה את אליהו בלחם ובמים.

לא תירא לביתה משלג -

זו רחב הזונה, כשבאו ישראל להחריב יריחו לא נתיראה מפני שנתנו לה סימן **את תקות חוט השני**.

מרבדים עשתה לה -

זו בת שבע וזכתה ויצא ממנה שלמה, שהיה מרוקם בשש וארגמן.

נודע בשערים בעלה -

זו מיכל שהצילה את דוד מן המיתה.

סדין עשתה ותמכור -

זו צלפונית שיצא ממנה שמשון, שפרנס את ישראל עשרים שנה.

עז והדר לבושה -

זו אלישבע בת עמינדב שראתה ארבע שמחות ביום אחד:

בעלה כהן,

אחיה נשיא,

בניה סגני כהונה,

יבמה מלך.

פיה פתחה בחכמה -

אשה חכמה שדבר עם יואב וסרח בת אשר היתה.

צופיה הליכות ביתה -

זו אשתו של עובדיה שהציל את בניה ולא עבדו ע"ז את אחאב.

קמו בניה ויאשרוה -

זו שונמית וזכתה שהחיה אלישע את בנה.

רבות בנות עשו חיל -

זו רות שנתקרבה תחת כנפי השכינה וזכתה ויצא ממנה דוד ושלמה, שרוו להקב"ה בשירות ובתושבחות:

דבר אחר:

שקר החן -

אין מתקבל לפני הקב"ה לא יופי ולא עושר.

ומהו (מבקש) [מתקבל]?:

יראת חטא, שנאמר: אשה יראת ה' היא תתהלל.

כמה עשה אברהם אבינו לפני הקב"ה ולא נתהלל, במה נתהלל?

שהיה ירא חטא, שנאמר: **כי עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה.**

וכן הוא אומר: **אל יתהלל חכם בחכמתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל -** מי שעשה את התורה

מאל"ף ועד תי"ו, ואין זאת אלא תורה, ואברהם עשה את התורה מאל"ף ועד תי"ו, **עקב אשר**

שמע אברהם בקולי, לכך נאמר עליו: מזמור (קיי"א), **אודה ה' בכל לבב מאל"ף ועד תי"ו,** וכן

מזמור קי"ב שלאחריו, כנגד שרה ואברהם.

מלמד, ששניהם קיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו.